

naše planine

5-6
1976

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

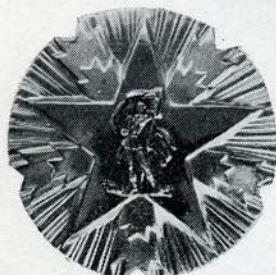
Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 100 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 20 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate češkom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapredovanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godište 68 (28)	Svibanj-Lipanj 1976.	Broj 5-6
Volumen 68 (28)	Maj-Juni 1976.	No 5-6
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«		

S A D R Ţ A J

Zelimir Kantura: S Bijelih na Samarske stijene	97
Janko Duić: Vilenica i Mravinjac	106
Ante Rukavina: Sv. Ivan na Gori u Lici	111
Josip Bačić: Klek bosanski	115
Dr Željko Poljak: Josip Bačić	116
Šime Balen: Kosica na Velebitu	117
Lucijan Smokvina: Uspomene na Sv. Iliju na Pelješcu	122
Velibor Stanović: Dvadeset godina alpinizma u Srbiji	123
Transverzale	125
Slobodan Žalica: Počeci bosanskohercegovačkog alpinizma	126
Bojan Tollazzi: Usponi »Sto žena na vrh Mosora«	127
Matija Jaklin: Izlet na Ivančiću prije pola stoljeća	130
Lota Arh: Dva vikenda na Velebitu	131
Vili Ferlin: Prilog planinarskoj misli	133
Jež: »... a sin mi jarca pečenog!«	134
Vladimir Božić: Doživljaj u podzemlju	135
Agata Truhelka: Brvnara	136
Jakša Kopić: Iz predratnih kronika	137
Josip Bačić: Bosiljka Ljepava	138
Prvenstveni usponi u Prenju	139
Alpinizam	140
Sastanak Glavnog odbora PSJ	141
Iz pisama čitalaca	141
Vijesti	142

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvjezdrom

NA NASLOVNOJ STRANICI:

Zelena dolina u Bijelim stijenama

Foto: Zdravko Ceraj

S Bijelih na Samarske stijene

ŽELIMIR KANTURA

ZAGREB, PD »Vihor«

PRED VISOKOM BARIJEROM

Bilo je to šezdesetih godina kada sam s Mišonjom obilazio Bijele stijene. On ih je tada već veoma dobro poznavao. Ljepota pejzaža i zanesenost mogu prijatelja ostavili su i na mene dubok dojam. Tako dubok da se nikada više nisam oslobođio unutrašnje ustreptalosti pri pomisli na Bijele stijene i njihove borove. Da, ti borovi! Kakvo bogatstvo zelenog spektra. Može li zelena boja biti tako tamna u sjeni gustih grana, i može li biti tako svijetla kada sunce pri izlazu obasjava vrhove tih divovskih trideset metara. Uvijek i na svakom mjestu ma gdje i ma kako mi je bilo lijepo, uvijek sam pomicao lja na Bijele stijene. Unutrašnji nemir rastao bi i nestajao uvijek kada bih ponovo došao tamo. Jedanput smo Mišonja i ja sjedili na njihovu vrhu (1335 m) i gledali na jugozapad gdje su se iza borova dizale vodaravno kalane gromade Samarskih stijena. Možda smo isto osjetili toga trenutka, a možda je tada i nastala ona trajna pokretačka misao koja će nas stalno voditi da krećemo u nepoznato. Krenuli smo u tom smjeru i latali nekih osam sati. Na kraju smo pred visokom barijerom nepoznate stijene, što nam je poput divovske brane zatvorila daljnji prolaz, odlučili vratiti se. Ostali smo na Bijelim stijenama...

Tada smo se i razišli. Svaki je od nas krenuo svojom životnom stazom, noseći duboko u sebi jednu neizrečenu, ali i neispunjenu želju. I poslije sam često dolazio na Bijele stijene, ali nikada više nisam mogao naći ono mjesto gdje smo morali odustati od dalnjeg puta. Bezbroj škrapa i vrtača toliko su ličile jedna na drugu da sam uvijek pomislio: to je ona prava. Ali ne! Uvijek se nešto novo pojavilo što me je zbumjivalo, nešto čega se nisam mogao sjetiti.

Ideja je rođena

Mišonja i ja ponovno smo se sreli 1971. godine. Tada smo se popeli na Mont Blanc (4810 m). Rastali smo se u Vispu, u Švicarskoj, nakon uspona Mišonje i skupine prijatelja na Materhorn (4478 m). To je bio uspešan kolovoz. Ja se nisam odlučio za taj uspon jer je bio za me pretežak, pa sam vrijeme iskoristo za posjet Gornergratu (3131 m) i uspeo se na Stockhorn (3532 m).

U rujnu smo opet bili na Bijelim stijenama. Naravno, ta gdje bismo drugdje i mogli biti. Tek tamo, u tim minijaturnim Alpama,

nalazili smo desetke Mont Blanca i drugih monumentalnih alpskih vrhova čiji vršci su se tek malo izdizali iznad tamnih divovskih borova. Tada mi Mišonja reče da je pronašao onu stijenu gdje smo svojedobno stali. Nešto me je ustreptalo i toplo prožmalo cijelim tijelom. Bio sam u velikom iščekivanju. Mišonja je nastavio: »Pokušao sam proći do Samarskih stijena. Ona stijena, ona barijera, ima pukotinu. Izgleda kao orahova ljska kada se orah raspolovi.« Znao sam da sada zaista želimo isto: pronaći prolaz s Bijelim stijena na Samarske stijene. Vratili smo se u Zagreb. Nismo nikome ništa govorili. Poslijе sam otisao na putovanje u Španjolsku, a Mišonja je upućen na rad u Austriju.

Kako su predivni vrtovi Alhambre, kako je lijep Vrt ruža, kako su divne stijene i svodovi Lavljeg dvorišta presvučeni bijelim čipkastim arabeskama, nepoznatih graditelja iz doba maursko-židovske španjolske povijesti. Sjedim na terasi hotela u Granadi i gledam u daljini nepoznata brda. Brda! U mislima sam ponovo bio na Bijelim stijenama. »Može li se iz one orahove ljske izaći na Samarske stijene?«

Bili smo na Bijelim stijenama još nekoliko puta, ali nikada nismo imali dovoljno vremena da istražujemo onaj, sada već »naš« put. Mišonja je dolazio iz Beča u Zagreb autom, a ja sam vozio od Zagreba do Jasenka. Zatim sam ja opet vozio natrag do Zagreba, a Mišonja se vraćao u Beč. Pa ipak, svaki puta kada je u pola noći zazvonio telefon, osim onog »Sretno sam stigao, prijatelju!«, morali smo si još reći: »Slijedeći puta kreće-mo u napad. Prolaz moramo pronaći!«

Lipanj je 1974. godine. Mišonja nije mogao doći, ali više nisam mogao čekati. Nešto jače od mene tjeralo me da ponovno pokušam.

To nije prolaz kroz Ljsku

Na Bijele stijene krenula je oveća skupina od petnaest planinara. Dogovorili smo da

»Vihoraški put« povezuje Bijele i Samarske stijene. Trasirali su ga članovi PD »Vihor« iz Zagreba 1974. i 1975. godine u čas 100. objetnice planinarstva u Hrvatskoj. U ljetnim uvjetima put od kuće na Bijelim stijenama do skloništa na Samarskim stijenama traje oko tri sata, a u zimskim uvjetima najmanje 5 sati hoda. Put je prolazan za prosječnog planinara. Samo je na tom mjestu pričvršćena sajla za osiguranje. Markacija »Vihoraškog putac započinje na Bijelim stijenama pod Ratkovim vrhom, lijevo od prijevoja Boce, gdje desno silazi markacija prema Begovoj stazi.

Janko povede skupinu od nekoliko jačih planinara i da pokuša pronaći izravni prolaz na Samarske stijene. Janko je visoka ljudina, dugačkih košćatih ruku, malo izdužena lica, odlučnih ali uvijek mirnih crta lica. Veoma je pouzdan planinar i dobar prijatelj. S njim su krenuli Toni, Nacek, Milan i Kamenko. Nakon njihova odlaska mi ostali smo sišli na Begovu stazu i automobilima nastavili pod Samarske stijene. Nakon otprije tri i pol sata na to mjesto stigao je i Janko sa svojom skupinom. Nevjerojatno! Zar je to moguće? Da li smo Mišonja i ja godinama tražili na krivom mjestu?

Iz Jankovog izvještaja saznali smo da su prošli južnim dijelom Bijelih stijena, ali da je put prilično nezanimljiv, jer prolazi uglavnom kroz šumu i u pravilu bez vidika. Pitao sam za Ljusku. Ne, nisu vidjeli stijenu rascijepanu poput orahove ljske. Doduše, bila je jedna veoma teška stijena koja se mora prepenjati i nije za svakog planinara, ali to nije bila Ljuska. Još iste večeri, po dolasku u Zagreb, nazvao sam Mišonju u Beč. Bio sam sretan da mu mogu javiti kako je njegova zamisao konačno ostvarena. Brzo me je razoruo: »Ne, ako to nije Ljuska, onda to nije naš put«. Ali je izostalo njegovo: Znaš, mi ćemo slijedeći put itd... Kao da je Mišonja bio zamoren od nečeg meni nepoznatog, nije više pokazivao onog zanosa koji nas je toliko godine zbližavao i vodio kroz Bijele stijene.

Shvatio sam ga kao što sam shvacao i one naše drage prijatelje s kojima smo obilazili mnoge planine Evrope, a koji su sada živjeli i radili u Švicarskoj, Njemačkoj ili Francuskoj, kada su očiju punih suza pjevali o dragom kraju: Jer samo je jedan dol i gaj, i samo je jedan Zavičaj.

U kolovozu 1974. godine Mišonja i ja sudjelujemo u društvenom godišnjem izletu na Monte Rosu s najvišim vrhom Švicarske (Dufourspitze, 4634 m). Još jedanput Zermatt s lijepim planinarskim muzejem i potresnim planinarskim grobljem. Zatim Visp, Brig Simplonpass i — dovidenja prijatelji, dovidenja na Bijelim stijenama!

U čast stote obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj

Početak je rujna 1974. godine. Sve smo organizirali. Kreće nas osamnaest iz Zagreba. Mišonja iz Beča javlja da je spriječen. Podsjećam ga da sam samo jedanput, baš s njim, došao do Ljuske i da sam neću znati put do nje. Vjerovao sam da još uvijek nije popustila magična moć Bijelih stijena i da će ipak doći. I došao je.

Do 13. kilometra, mjesta gdje se odvaja nogostup na Samarske stijene, prebacili smo se automobilima. Zatim smo automobile vratili do ploče koja označava početak uspona na Bijele stijene, odnosno do kuće PD »Rade Končar«, a Hari je vozač vratio svojim autom natrag na 13. kilometar. Na cesti nema više putokaza za Ratkovo sklonište na

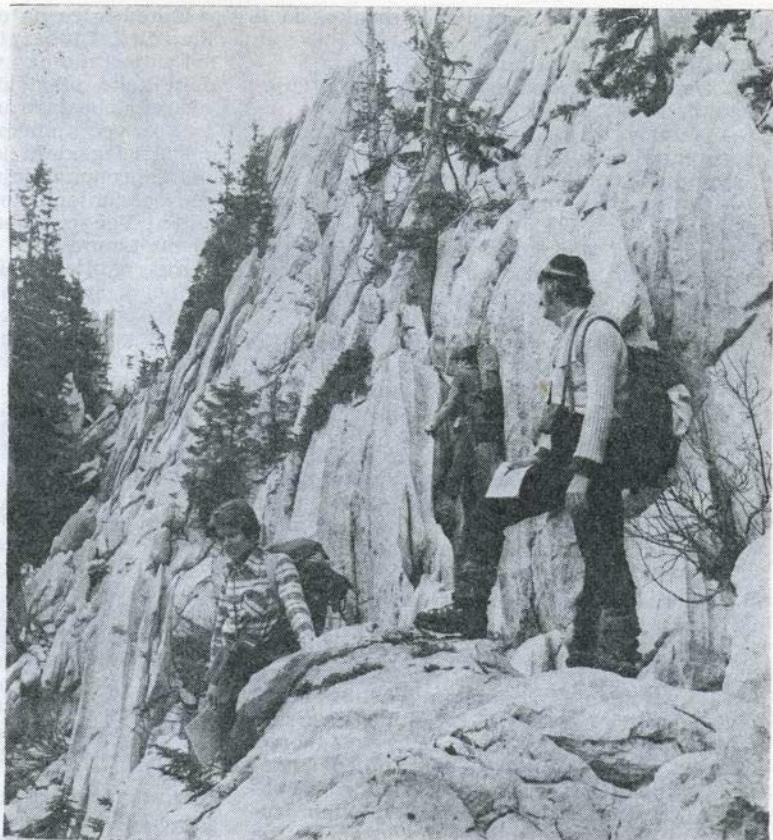
Samarskim stijenama. Vidim kamen s označkom 13. kilometar povučen u obližnjem jaraku. Tek tada opazim da su markacije nasilno odstranjene. Gotovo punih 15 minuta hoda markacije su isječene iz stabala. Kakvi su to bili vandali!

Nosimo krede, kompase i karte. Od Samarskih stijena, odmah nasuprot Ratkovom skloništu, ulazimo u nepoznato. Mišonja je prvi, ja posljednji. Stabla označujem kredom kao privremenom markacijom. Put je veoma lijep i lagani. Mišonja i Ačko idu naprijed. Sredinu drže Ale i Picek. Stižem sredinu koja je stala. Izgubljen je kontakt s Mišonjom. Teren je iznenada postao stjenovit. Na sve strane su moguće staze. Ali kojom je Mišonja krenuo? Toki-voki je nemocan. Samo krkljanje i ništa više. Odmah mi je bilo jasno da Mišonju više nećemo naći. Naime, on nije htio prihvatići ideju da se nastavi južnim obroncima, što su mu predlagali sudionici onog Jankovog pohoda, već je uporno tvrdio da valja ići prema istoku jer se samo tako može doći do Ljuske. Podržavao sam želju i volju Mišonje, ali nažalost nisam znao kuda treba ići. Hoću li vidjeti Ljusku moram se držati grebena s kojeg se barem vide Bijele stijene. Idemo kozjim stazama. Vičemo. Stotine stijena mijenjaju smjer glasa. Samo jeka sa svih strana. Uporno stavljamo oznake kredom. Ale kaže, zlu ne trebalo. Svi su dobro raspoloženi. To je i razumljivo. Oni su na izletu. Ja ne, a niti Mišonja. Mi tražimo »naš« put. Gdje si prijatelju? Ne mogu vjerovati da smo još jedanput na početku. Nakon tri sata hoda dolazimo pred stjenovitou barijeru visoku blizu stotinu metara. Misli mi navraćaju filmskom brzinom. Sjećam se one druge barijere, kada smo odustali. Odmor. Veselo čavrjanje prijatelja.

Ledima sam naslonjen na stijenu i jedem. Žvačući hvatam šumove na sve strane gledajući ne bih li čuo ili opazio Mišonju. Samo stoljetni borovi i kržljava hrastovina bičevana vjetrom, svinuta u kvrgavo deblo usmjereni prema suncu, koje nikada neće vidjeti. I svuda naokolo stijena, visoka bijela stijena. Biba, Toni, Picek i Hrvoje penju uz stijenu. Samo da nam je vidjeti što je s druge strane. Pronalaze komad avionskog lima. Žuta boja djelovala je nekako nestvarno. Ne spada ovamo nikakav proizvod civilizacije. U mene se zavukla tjeskoba. Gdje je moj prijatelj? Osjeća li i on kako mi je teško? Misli li i on kao i ja? Nema puta naokolo. Sve se češće prisjećam Gulbranssena i njegove trilogije: Nema puta naokolo, I vječno pjevaju šume, Vjetar s planina. Vraćaju se Biba i Toni. S druge strane stijena je čista okomica. Ni Hrvoje nema boljih vijesti. Nemoguće! Zar opet!? Krećemo. Vraćamo se kredom označenom stazom i tražimo novi prolaz. Idem naprijed. Moram naći mjesto s koga mogu baciti pogled na istok. Samo tamо može biti prolaz. Samo tamо može biti Mišonja!

Gdje je put?

Foto: Z. Ceraj

Gubim oznake, jer sam ih stavljaо samo s jedne strane, па sada iz protivnog smjera nisu ni vidljive. Skrećem prema jednoj uzvisini. Ostali zastaju da uzalud ne idu do mene. Najedanput preda mnom nezaboravan pogled. Na sjeveru daleka stjenovita barijera, prošarana borovima. Pozivam sve na proplanak i uskoro zaori poznati planinarski »Hej-lop« — I gle! Ne, nije to jeka! Slabašno, ali ipak čujno, nošen tim vječnim poštaram, vjetrom, dopire do nas: Hej-lop, Hej-lop, Hej-lop. Gdje si prijatelju da te zagrlim! Srce mi je živo zakucalo. Konačno, u jednoj razderotini stijene, tamo gdje se nebesko plavetnilo naslanja na oštре bridove stijena, raširenih ruku stoji Mišonja. Orošenih očiju, da drugi ne primijete, naglo silazim niz padinu. Ne mogu svima objašnjavati da je možda baš sada ona desetak godina pritajivana želja postala stvarnost. Žurim naprijed. Samo pola sata i grlim se s Mišnjom. Ništa nisam pitao, ali sam po njegovu izgledu sve znao.

Dobri moj Mišonja. Stari zeleni šešir natu-
čen na glavu napolja pokriva ono njegovo
teško ozlijedeno oko. Bila je to strahovita
prometna nesreća poslije koje je bilo pita-
nje hoće li ikada više moći vidjeti te stijene.

Kose raščupane, vjetrom razbarušene, a ruke izranjavane umorno mu vise niz tijelo. Hlače poderane, a od čarapa teško je prepoznati one crvene, gotovo nove, što ih je za ovu priliku stavio na noge. Pa ipak! Brk, što je nestajao u dugačkoj ridoj bradi, kao da se smiješio. Izmijenili smo nekoliko rukoveti snažnijih izraza, a zatim se objasnili. Slijedeći našu, zapravo njegovu ideju o prolazu kroz najljepše predjele Bijelih stijena, skrenuo je od samog početka na istok. Tamo odakle je on došao moguć je prijelaz na greben Bijelih stijena. Za sat vremena bili smo na grebenu. Na sjeveru pred nama se Bjelolasica zmiјolikoj presijava pod kosim zrakama popodnevnog sunca. Južnije od nje je sijeda glava starca Kleka, a između njih vrlo uočljiv, živim bojama obojeni relej na Mirkovici. Duboko dolje ispod nas, tamo gdje se spajaju dvije strmopadine, samo se naslučuje Begova staza. Nema sumnje, ovim grebenom mora se doći do kuće PD »Končar«, na Bijelim stijenama. Probijamo se kroz gusto grmlje, a zatim stižemo u jednu udolinu. Po ne znam koji puta uključujemo toki-voki. Za divno čudo ovaj puta čujemo poznati glas:

— Ovdje Kamenko, ovdje Kamenko, da li me čujete, prijem.

Uzvik veselja, a zatim tišina.

— Ovdje Vihor, ovdje Vihor, dobro te čujemo, gdje se nalazi, prijem.

— Nalazim se na Ratkovom vrhu. Vi ste u neposrednoj blizini, prijem.

Malo krklijanja i najedanput novi glas:

— Ovdje Ačko, ovdje Ačko, da li me čuje?

Veseli zbog ponovnog susreta zaboravljamno na redoslijed, pa i mi i Kamenko u isti čas javljamo Ačku gdje smo. On je skrenuo sasvim na sjever i izgubivši vezu s Mišonjom i nama nastavio je tražiti prolaz. Vrtio se u krug punih šest sati, da bi na kraju našao prolaz upravo ovdje gdje smo sada i mi bili. Po Kamenkovu javljanju odredili smo približnu lokaciju Ratkovog vrha, a prema njemu i našu poziciju. Ukrzo stižemo do zadnjih markacija koje je postavljao popularni Končarevac Miha, markirajući staze po Bijelim stijenama. Veza s Kamenkom se prekinula jer smo došli u nepovoljan položaj. Poslijednja poruka je glasila:

— Spuštam se s Ratkovog vrha i idem prema Vama.

Ukrzo smo stigli do male amfiteatralne udoline. S tri strane okružena je stijenama, a na jug, tamo prema moru, porubljena je kržljavom bjelogoricom. Izvadimo hranu iz naprtnjača i po neku bocu dobrog Zagorca. Slikanja, čestitanja i zajednički objed u travi. Očekujemo Kamenka. Svi su dobro raspoloženi. Gledam Mišonju. Izmučen onim izuzetnim i napornim lutanjem, zaspao je na travi. Popodnevno sunce miluje nas crvenkašto žutim zrakama. Samo sam ja znao da Mišonja nije našao Ljusku.

U mislima se vraćam onom našem prvom posjetu ovoj dolini, kada sam je, oduševljen njenom ljepotom nazvao »Kako je lijepa ova zelena dolina«. Tako je i nastao njezin naziv »Zelena dolina«.

Kamenka nema. Toki-voki šuti. Što je snjim? On je dobar poznavalac Bijelih stijena, a osim toga bio je na markiranom dijelu puta. Krenemo poznatom nam već stazom i ukrzo stižemo do dobro poznatih stijena, najbizarnejih oblika, koje već odavno imaju imena: Biskupova kapa, Prsti, Vitez, Amfiteatar. Idemo na vrh Bijelih stijena. Strm kuloar, svojih deset metara, providjen s četiri klina, i već zagrljeni sjedimo na vrhu. Za samo deset minuta evo nas pred kućom PD »Rade Končar«. Kamenka ni tu nema.

Smjestili smo se u obližnje zimsko sklonište što su ga izgradili marljivi članovi PD »Rade Končar«. Ni ne slutimo da će ono još iste zime izgorjeti. Baš su danas Končarevc slavili otvorene skloništa. Sumrak se počeo uvlačiti u stijene. Pukotine u stijenama postajale su sve tamnije, a nazubljeni grebeni gubili su oštinu tonući u sjenu nadolazeće noći. Samo je još nebo plavo i neshvatljivo beskrajno.

Ispred kuće na omanjoj livadi gori logorska vatra. Ljubazni Končarevcu nastoje da se svi smjestimo oko vatre. Stojim u sjeni i gledam kako plameni jezičci, što se uzdižu iz ugaraka, obasjavaju lica mojih prijatelja. A ta lica, već i onako preplanula, u svjetlu plamičaka izgledaju još tamnija, ozarena smijehom, prepuna dojmova netom doživljenih i sada okrunjenih toplim prijateljskim čavrlnjanjem. Već je duboka noć. Sve se stopilo u sjenu tamne noći. Samo vatra daje svjetlost bližoj okolici. Toki-voki šuti. Tjeskoba se uvlači u sve prisutne. Picek, Ačko i Hrvoje kreću prema Ratkovom vrhu. Što li se moglo dogoditi Kamenku? Vraćaju se nakon dva sata bez Kamenka. Labirint Bijelih stijena noću ne daje ni tračak nade u uspjeh noćne potrage. Rano ujutro krenut ćemo u potragu. Umorni ljudi ubrzo su zaspali. Za mene je to bila teška neprospavana noć. Bдijem i bespomoćno gledam u neprozirnu noć.

I tako je nastao »Vihoraški put«

U osvit zore krećemo natrag prema Ratkovu vrhu, mjestu posljednjeg Kamenkova javljanja. Nosimo i preostalu boju, jer je Kamenko imao zadaću da nam drugi dio boje nosi u susret. Sada nema ni Kamenka ni boje. Svakih pet minuta javljamo se u bazu. Naime, na ovaj ponovni prolaz kroz Bijele stijene krenulo nas je samo nekoliko. Naravno, tu je Mišonja, tu sam i ja, a uz nas su Toni, Milan, Ačko, Hrvoje i Medo. Približavamo se Ratkovu vrhu. Opet uspostavljamo vezu i u prvi čas jedva shvaćamo poruku:

— Ovdje baza, ovdje baza, Kamenko stiže gao živ i zdrav. Prijem.

Tek na opetovanu poruku reagiramo glasom koji je mješavina strepnje, očaja i sreće:

— Ovdje Vihor, ovdje Vihor, gdje je bio, prijem.

Saznali smo da je Kamenko, misleći da je sve završeno, isključio svoj toki-voki, a zatim je salutao. Poslije više nije mogao dobiti vezu, a ukrzo ga je zatekla i noć. Probijajući se kroz stijenu i šumu zaustavio se negdje na Begovoju stazi, gdje ga je već uhvatila duboka noć. U košulji je dočekao zoru, a zatim krenuo prema kući dobro već poznatim putem na Bijele stijene. Sa sobom je cijelim putem nosio boje.

Sretni, odmah šaljemo Hrvoja po boju, koju je uporni Kamenko donio natrag na kuću. Sve je sada drugačije. Mišonja postavlja bijele, a ja crvene krugove. Evo nas na grebenu gdje smo jučer prešli sa Samarskih stijena. Mišonja i Ačko odlaze naprijed i nestaju. Mi čekamo. Nakon dva sata stiže svaki za sebe. Ačko je pao i izgubio naprtnjaču na jednoj litici visokoj osam metara ali ju je ukrzo pronašao. Opet polazimo naprijed prema pukotini na samom grebenu. Mišonja je nestao s druge strane, a mi smo jedan za drugim pošli za njim. Samo pola sata hoda naprijed začuje se Mišonjino urlanje:

... u dob i osom ne ...
... slobodne osmije ...
... osom zabeležio ...
... slobodne stvari. Na ...
... lepovali se nevješ ...
... vještina diljemne ...
... noga usmjerivat. U ...
... oči slijete. IZ Blaž ...
... slobodne slobode ko ...
... vrat novih oslobodj ...
... vještina ne daju ...
... vještina sloboda ...
... sloboda sloboda ...
... sloboda sloboda ...

Prolaz kroz Ljusku

Foto: Z. Ceraj

— Ljuska, ljuska!

Besana noć, umor, žulj od gojzerice bili su ništa prema onome što je za me značio povik prijatelja u tom trenutku. Stijene, grmlje, borovi i beskrajno plavo nebo bila je najdivnija simfonija što ju je harmonično izvodio orkestar blagog rujanskog vjetra, gotovo neprimjetno njišući borovim granama. Žurili smo naprijed, gotovo trčimo. Jedan zavoj na lijevo, a zatim pred nama okomit stijena s uskim procjepom ali ipak dovoljnim za prolaz. Kroz prodor u stjeni vidi se Bjelolasica. Sjedam na kameni šiljak. Pod nogama mi je Ljuska. Na njenom podnožju Mišonja. Skinuo je onaj svoj zeleni šešir i više:

— Eto prijatelju, to sam ja tražio.

Šutim, ali srce mi pjeva. Spuštamo se nagnemo dolje, a zatim se uz strmu liticu uspinjemo na drugu stranu. Pred nama je mala ljudska udolina. Kao stvorena za odmor umornog čovjeka. Predlažem da je nazovemo Natašin dol. Posvećujemo je najmlađoj članici društva, koja je neposredno prije našeg pohoda doživjela prometnu nesreću. Iz Natašinog dola prekrasan je pogled na Bjelolasicu. Odmah iz Dola slijedi na zapad strmogla-

vi silaz kroz nedirnute šumske predjele uz podnožje jedne visoke litice. Put izgleda kao korito kakvog većeg gorskog potoka, no nigdje nema ni kapi vode, niti traga potoku. Dno je prekriveno gromadama kamena otpalog tko zna kada s okolnih stijena. Pri samom dnu toga korita ispriječilo se stoljetno oborenje stablo. Mora da je dugo odolijevalo naletima vjetra, jer je i ovakovo srušeno dugačko preko dvadeset metara. Svojim promjerom oko pedeset centimetara ostavlja dojam dostojanstvene starosti. Ovaj predio nazivamo Suhim koritom. Upravo je mistično u svojem nevjerojatnom miru.

Sada smo već odavno na putu, ali to nije onaj naš jučerašnji. Mora da smo blizu mjesta gdje smo se jučer rastali s Mišonjom, ali nema vidljivih tragova jučerašnjeg označavanja. Pred nama je stjenovita uzvisina koja zatvara Suho korito. Po konfiguraciji znamo da su već blizu Samarske stijene. Kao da se kakvo dijete igralo kockama, pa je u igri zaboravilo dodati još jednu kocku. Ravne police po kojima se raširila mekana zelena mahovina. Moramo zaobići tu uzvisinu, a zatim prijeći na južnu stranu strme vrtače. Sada se držimo svi skupa. Kasno je

poslijepodne, i valja nam voditi računa da za dana nađemo prolaz do staze za Samarske stijene. Samo povremeno ponetko se izdvaja da provjeri nije li u susjednoj vrtači prolaz prikladniji. Iza nas vide se u daljinji strme litice Bijelih stijena, a pred nama su zaobljene i bjelogoricom pokrivenе uzvisine. Više nema strmih dubokih jaruga. Spušta se blagi sutan i boje gube svoj intenzitet. Samo Mišonja uporno stavlja bijele točke, a Toni, Milan i ja oko njih crvene okvire pazeći da budu što vidljiviji. Već smo prilično umorni i žedni. I tada, kada smo već pomislili da smo pogriješili, iznenada stižemo na poznatu stazu za Samarske stijene, svega pet minuta ispod Ratkovog skloništa.

Cestitke, šale, i zatim brz silaz do Begove staze. Tu se sastajemo s prijateljima koji su s Bijelih stijena sišli do automobila i sada nas čekaju značajniji jesmo li uspjeli konačno proći željeni put. Ponovno prijateljski stisak ruke, šale, i već se dobrom šumskom cestom, Begovom stazom, vozimo prema Plani.

Plana je lijepa šumska livada s kolibom od drvenih oblica. Imat će cisternu s vodom, što je veoma važno za hodanje u ovom inače bezvodnom kraju.

Dobra vijugava cesta obrubljena divovskim borovima, uskoro se spustila u dolinu. Na zapadu doline dižu se blaga, tamnim borom pokrivena brda, a na istoku strme šumovite padine Jančarice. Cijela dolina prekrivena je travom koja je samo tu i tamo djelomično pokošena. To je Matić poljana. Na sjeverozapadu nazire se glava Risnjaka, a lijevo se vide padine planine Maj i Celimbaša. Još samo nekoliko minuta i evo nas u planinarskom domu u Vojnom Tuku, gdje nas srdačno dočekuje opskrbnik Ivan Šarić.

Mišonja i ja nakon kratke okrijepe sjedamo u njegova kola. On dremucka i povremeno okreće traku u kasetofonu, a ja, iako umoran, vozim prema Zagrebu. Koliko puta smo već tako putovali no nikada nisam osjećao da smo nešto tako lijepo i veliko doživjeli kao taj puta. Kako je to divan osjećaj kad jedan narod ima stogodišnju planinarsku tradiciju, kada pripadaš tom narodu i kada mu prigodom te objetnice daruješ »svoj« put. Neka taj put dovede sve one koji žele upoznati naš prelijepi zavičaj. U jednom trenutku upitam Mišonju:

— Što misliš koliko bi...

Prekine me i kroz smijeh reče:

— Teško da bi se po snijegu to moglo napraviti, ali mislim ipak da je to moguće.

Mišonja je otišao u Beč. Osjećam da smo sebi opet nešto obećali.

Stare krplje

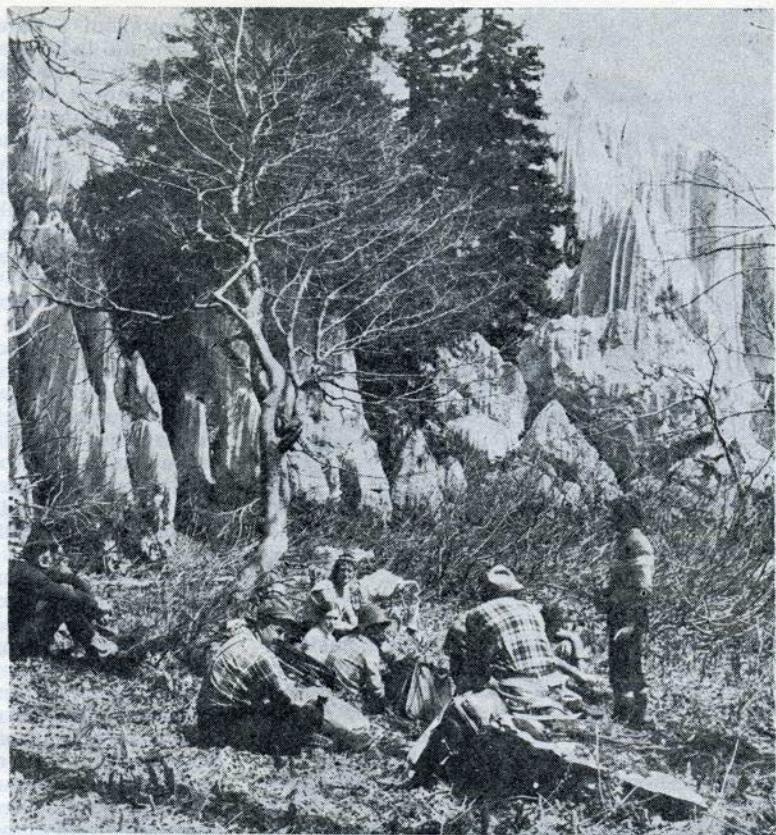
Kao rijetko koje zime u prvoj polovini ožujka 1976. godine zapao je visok snijeg. Iz Gorskih kotara pristizale su loše vijesti: promet je onemogućen, cesta Delnice — Crni lug potpuno je zatrpana, a slično je i na cesti Ogulin — Jasenak. Mišonja me telefonom

nazvao iz Beča. Pitam ga može li doći u Zagreb. Ne može. Nisam imao mira. Može li se proći iz Jasenka do Vojnog Tuka preko Bijelih i Samarskih stijena?! Prije dvadesetak dana uspješno je proveden tradicionalni memorijalni marš »26 smrznutih partizana«, ali Begovom stazom. U međuvremenu zapao je tolik snijeg da se još niti 21. ožujka nije moglo do Jesenka. Tek posljednjeg vikenda zasjalo je prekrasno proljetno sunce. Iznadne visoke temperature naglo su kopnile snijeg i mi krećemo na Bijele stijene. Mišonje nema. Određen sam za vođu puta. Skinuo sam sa zida društvenih prostorija dvije stare krplje, više šale radi no što sam mislio da će mi trebati.

Prenatrpan autobus krenuo je u petak poslije podne iz Zagreba ispraćen toplim proljetnim suncem. Navećer smo u Jasenkiju. Vozač nas susretljivo odveze do račvanja ceste i Begove staze. Istovarimo svoju prtljavu, a zatim krenemo prema podnožju Bijelih stijena. Još nekih petsto metara put je očišćen, a tada se iznenada nađemo u snijegu. Visok je između 100 i 150 centimetara. Noć je. Ostavljamo Begovu stazu i zagazimo u snijeg da kraticom što prije dodemo do ploče na početku uspona za Bijele stijene. Mekan snijeg otežava napredovanje. Gotovo dva puta sata treba nam da prodemo samo put do ploče. Naprijed idu Mladen i Hari, a poslijednji je Zdravko. Jedanaest nas je. Kod ploče zastajemo radi odmora, priprema i svega što je potrebno za uspon. Bilo je jasno da će uspon biti veoma težak s obzirom na veoma visok snijeg. S mukom pričvrstim stare krplje, jer nitko ne zna kako se one zapravo postavljaju. Konačno, kada sam ih pripasao, izgubim pri prvom koraku ravnotežu i padnem u snijeg. Veselo društvo zapjeva: Glori, Glori, Aleluja!

Ubrzo se privikavam na krplje. Upirući se o skijaške štapove, polagano ali sigurno prtim putem koji vrlo strmo ide prema Bijelim stijenama. Iako je već noć, vidljivost je prilično dobra. Markacije se doduše ne vide često, jer su pod snijegom, ali nam je taj put već dobro poznat. Otisak krplje prilično je širok, pa Hrvanje koji ide iza mene koristi samo dio utrog traga. Idemo po petnaestak koraka, a zatim kratak predah, pa opet dalje. U ljetnim uvjetima put od ploče do kuće prolazimo za sat i pol. Sada već prtim gotovo dvostruko, a nismo daleko odmakli. S obzirom da samo ja imam krplje, prtim stalno sam, jer svaki pokušaj prijatelja da oni idu naprijed završava u snijegu do polovine tijela. Stižemo u podnožje »Kegle«. Žestoka strmina, a snijeg dubok tako da koljenima gotovo dodirujemo bradu.

Svakog malo zastajem. Unatoč svjetiljkama teško je pronaći koju markaciju, jer ih je pokrio snijeg. Orientiramo se uglavnom po sjećanju. Još od same ploče slijedim trag medvjeda, koji gotovo milimetarskom točnošću ide planinarskom stazom okomito uz strmopadinu. Prteći razmišljam o svemu

Natašin dol

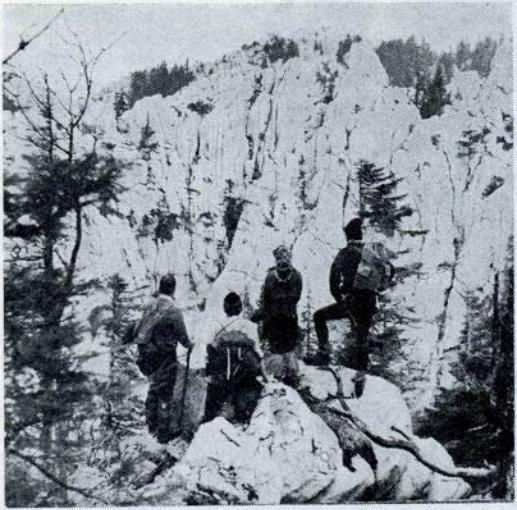
Foto: Z. Ceraj

onom što je prethodilo ovom pohodu. To su bile godine upornog traženja koje su na kraju i okrunjene uspjehom. Nekako bi mi bilo milije da je sada i Mišonja s nama. Sve ovo je nedjeljivo naše pa imam osjećaj kao da i mi pripadamo ovoj šumi, kao što to pripadaju i ovi borovi što nas okružuju. Slijedeći trag medvjeda, pomalo odlutalih misli, ni ne primijetim kako se šuma proširila i najednom ostanem sam. Kako sam se s krpljama kretao brže od drugih, slijedeći trag medvjeda skrenuo sam sa staze uljevo. Tek tada počnem razmišljati ne idem li ravno prema medvjedem brolugu. Tada začujem kako Hari zove, pa požurim natrag i priječenjem dođem do njega. On je uspio pronaći markaciju pa smo tako opet bili na pravom putu. Bio sam prilično iscrpljen, jer sam gotovo dva i pol sata neprekidno išao prvi. Bio je to napor i za ostale, što se dalo zaključiti iz šutnje koja je zavladala društvom. Sada je zakratko Hari prvi, a kada je počeo naglo duboko propadati opet krenem naprijed sa svojim krpljama.

Već je jedan sat po ponoći kad izlazimo na čistinu pred zgarište zimskog skloništa. Oprezno prilazimo kući, jer je moguće, da je njeni natkrito i suho prizemlje iskoristio

kakav medo za počinak. No ništa se ne miče. Konačno ulaz u kuću. Ali kakav? Uslijed teških naslaga snijega srušio se most koji vodi u kuću, zapravo nosač od dva debla promjera svojih tridesetak centimetara. Kakvom li je silinom pritiskao snijeg kad je to mogao slomiti! Hari otključa vrata i za nepunih pola sata uz svjetlo svijeća i veselo pucketanje vatre pili smo vrući čaj. Kako malo čovjeku treba da bude sretan. Nekoliko svijeća, pucketanje plamena u peći, topli čaj i od napora zajapurena prijateljska lica. Da ne zaboravim, tu je i Gordana; išla je tiho i uporno noseći svoju ne malu naprtnjaču. Sada je već bila vrijedna domaćica. Ubrzo smo usnuli. Što nas sutra čeka?

Sunce se tek rađa, ali je već dovoljno jако da rasvjetli noćnu tamu i pokaže nebesko plavetnilo. Po predivnom sunčanom vremenu prvo kreće jurišna skupina predvođena Zdravkom. Uz njega su Hrvoje, Svedek i Ačko. Mi ostali krećemo sat poslije sada već ugaženom stazom. Ubrzo je pred nama vršna okomica Bijelih stijena pozlaćena zrakama jutarnjeg sunca. Bijele stijene još su bjelije, a tamni borovi još se oštire očrtavaju nad suncem obasjanim i snijegom pobijeljenim stijenama. Samo cvrkut ptica u

Pred »Zidom«

Foto: Z. Ceraj

krošnjama borova odaje da je ipak nastupilo proljeće. Neobičan prizor! Pod snijegom je nestalo one silne razvedenosti stijena i staze prepune gromada i rasklimanog kamenja. Propadamo u dubok snijeg. Najteže je Čosu. Sa svojih 105 kila težine i oko 15 kilograma teškom naprtnjačom svako malo propada preko pojasa u snijeg. Moramo dobro paziti da nam nogu zajedno sa snijegom ne propadne u kakvu raspuklinu sakrivenu ispod visokog snijega.

Oko jedanaest sati stižemo jurišnu grupu koja neposredno pred Ljuskom traži ulaz u nju. Ne, nisu tu prvi puta. Svi su oni već prošli taj put. Samo tada nije bilo snijega. Sada su sve pukotine zatrpane snijegom, pa izgleda da je stijena još neprolaznija i još kompaktnija nego što je to bilo onda kada smo se Mišonja i ja prvi puta pred njom našli. Čekajući da prvi pronađu prolaz prisjećam se svih uzaludnih pokušaja prolaska kroz ovu barijeru. S nostalgijom se prisjećam kako smo sretni slavili trenutak prolaska kroz Ljusku. Tada je svaka pukotina izgledala kao mogući prolaz. Sada toga nije. Samo prilično surova i snijegom zatrpana stijena. Pa ipak! Krećemo okomito snježnom strehom oko osam metara uvis a zatim oprezno na drugu stranu dolje. Bio sam zadnji pa zastanem na trenutak na mjestu gdje, mislim, da smo Mišonja i ja ubetonirali sandučić s upisnom knjigom i žigom. Sada je sve drugačije. Okrenem skijaški štap i do koluta ga uguram u snijeg ali ne dopirem do stijene. Nisam ni mislio da će odmah usjetiti. Moram naći upisnu knjigu. I radi sebe i radi Mišonje želio sam da u ožujku 1976. godine upišem prvi prijelaz s Bijelih na Samarske stijene u veoma teškim snježnim uvjetima. Konačno, tupi zvuk kutije zatrpa-

ne snijegom i ubrzo se pojavi crvena boja kojom smo je izvana oličili.

Spustim se do podnožja Ljuske, a zatim se uz provizorni gelender, konop koji su prijatelji postavili kao osiguranje a držali su ga Švedek i Hrvanje, uspne na drugu stranu. Eto me u Natašinom dolu. Bilo je podne.

Veselo cvrči voda u plinskim gorilima i uskoro ručamo. Iako je sunce, puše hladan vjetar, koji nas tjerja da se dobro obučemo. Svi su umorni. Znamo da je iza nas tek oko trećina puta i da treba doći do Samarskih stijena, pa do Begove staze i Plane, a zatim do Jančarice, gdje nas čeka skupina koju vodi Medo od Vojnog Tuka. Nitko se ne usuđuje glasno reći koliko će još trebatи hodati, ali svi znamo da je put još veoma dug. Juršnoj skupini priključuje se i Hari kako bi se na čelu mogli češće mijenjati. Već oko jedan sat poslije podne oni kreću naprijed. Ulaze u rascje kroz koji put iz Natašinog dola vodi strmopadinom prema Suhom koritu. Pola sata kasnije i mi krećemo. Pogledam još jedanput na sjeveroistok. Stijena na sjevernom rubu Natašinog dola zatvara vidik, ali već malo udesno nezaboravan je pogled prema Bjelolasici. Sva bliješti obasjana suncem po svojoj bijeloj kapi, a iznad nje je beskrajno plavetnilo nebeskog svuda.

Okrenem se licem prema suncu i naglo počnem spuštati utrtom stazom. Unatoč ugaženom snijegu mora se ići veoma oprezno. Zbog strmine i umora noge su otežale i propadaju duboko u snijeg. Iza mene Goga sve češće i dublje propada. Najteže je kada noge ode tako duboko da tijelo pod pritiskom naprtnjače padne ledima na snijeg, niz brije. I umorni kakvi smo bili, ne možemo odoljeti a da se od srca ne nasmijemo komičnim pozama u koje upadamo pokušavajući se izvući iz dubokog snijega. Odmore su sve češći. Naglo gubimo visinu, a stijena što čini sjevernu ivicu Suhog korita, izrasta nam s desne strane, te se za čas pretvara u surovu liticu. Na kraju Suhog korita moramo prijeći preko nekog oborenog debla. To je maia artistička akrobacija. Zaledena kora s koje skidamo snijeg onemogućava siguran prijelaz pa se upiremo štapovima koji zbog dubine snijega propadaju tako da gotovo pognuti prelazimo na drugu stranu. Uspinjemo se strmo prema vrhu stijene iznad vrtače. To je ono mjesto gdje smo se našli s Mišonjom kada smo prvi puta istraživali ovu stazu. I opet kao i tada zablista pozlaćena polica obasjana ožujskim popodnevnim suncem. Posipana snijegom bliješti stjenovita barijera, a nebesko plavetnilo, kao kazališni dekor, zatvara cijeli obzor tvoreći neopisivu simfoniju stijena, snijega, crnih borova i plavetnog neba. U tom dekoru nedostaje samo silhueta moga prijatelja koji je tada tamо stajao.

Ubrzo izlazimo iz velike vrtače i s druge strane spuštamo se kao toboganom niz tri metra visoku snijegom pokrivenu liticu. Čos je toliko visok da se zapravo skliže samo pola

metra. Naravno, to ne može proći bez duhovitih doskočica čemu se svi smijemo. Čos se zapravo pripremio za dugačko sanjkanje, a jedva je iskoračio i već je bio dolje. Još samo dvadeset minuta i evo nas na sastavku sa stazom što od trinaestog kilometra ide na Ratkovo sklonište. Nemamo vremena za posjet Ratkovom skloništu, već okrećemo se na brijeg i brzim koracima spuštamo se prema Begovoju stazi. Iz daljine vidimo crvene vindjake jurišne skupine, koja već sjedi na snijegom zatrpanoj Begovojoj stazi. Ubrzo stižemo i mi te umorni posjedamo na naše naprtnjače.

Begova staza se samo nazire ispod gotovo dva metra debele naslage snijega. Poslije kratkog predaha, svi zajedno krećemo prema Plani. Mijenjamo se tako da prvi postaje zadnji, a onaj iza njega prvi, i tako redom. Jedino Gogu poštujemo tako da ona zadržava svoje stalno mjesto u koloni. Sunce se nakosilo. Sada je nestalo stjenoviotg dekora. Begova staza vijuga prema zapadu usječena između stoljetnih tamnih borova. Njihova dvadesetak metara visoka stabla streme u nebesko plavetinilo. Samo su krošnje zeleno svjetlucave pod raskošnim snopom zalazećeg sunca, sada već duboko na zapadu. Poneki snop zraka nalazi prolaz kroz prorjeđene grane i pada na put zatrpan debelim snijegom. Do Plane stižemo kasno, umorni i prokisle obuće. I ponovo, po neznam koji put dilema: ići dalje prema Jančarici gdje nas čeka topla kuća ili ostati ovdje makar je hladno, ali na sigurnom. Umorni smo, ubrzano ćemo sumrak, a zatim i noć. Za nju više nismo bili dovoljno opremljeni budući smo svjetiljke prilično istrošili još prve noći. Ostajemo u kolibi na Plani. Samo su tri ležaja, s ostacima madracu, stari stol, manja klupa i u kutu stari dobri kozlić, peć na kakvoj su se grijale naše bake. Na jedva dva i pol metra od zida do zida složili smo ležajeve od ostataka madracu. Za tili čas vatra je veselo zacvrkulala a stara

peć se zacrvenila kao da nam je i sama želja što prije zagrijati mokre i promrzelne noge.

Hari i Čos ne mogu odoljeti iskušenju. Čos navlači stare krpelje i u kasni sumrak kreće u noć. S tjeskobom ih otpraćujemo iako vjerujemo da će stići do Jančarice. Umorni brzo smo povećerali a zatim zaspali. Rano ujutro, još prije nego što je sunce uspjelo obasjati Planu i pošto smo kuću dotjerali i uređili, krećemo dalje. Slijedimo prtinu što su je načinili Čos i Hari. Prtina ide okomito na sjever i sva je ispresjecana travgovima medvjeda koji su gotovo u pravilu svi išli u jednom pravcu. Sa strahom pratimo tragove stalno razmišljajući jesu li Hari i Čos sretno prošli do Jančarice. Kada smo se približili lovačkoj čekti na Matić poljani, već je toliko medvjedih tragova, da se stope naših prijatelja još jedva naziru. Pa ipak, s uzdahom olakšanja opažamo da su tragovi naših prijatelja nastavili prema Jančarici. Umorni poliježemo na komad osušene zemlje s koje je sunce, paleći preko dana, uspjelo otopiti snijeg. Marciuš i ja ostavljamo naprtnjače i krećemo brzim koracima na Jančaricu. Znam da su naši prijatelji stigli sretno, ali valja još ovaj napor učiniti i zahvaliti se onima koji su probijajući se kroz dubok snijeg otišli gore da sve pripreme za nas. Koristeći sada već dobro utrte tragove za samo 25 minuta stižemo do kuće na Jančarici. Kratki zdravo, grljenje i čestitanje, a zatim vrući čaj. Još kratak izvještaj kako su Medo i Vesna uz velike napore uspjeli otvoriti snijegom zatrpanu kuću, a onda brzilaz i evo nas ponovo na Matić poljani.

S lijeve strane, iz dubokog snijega, na jedanput je iskrsla kolona. Jedan za drugim, kao uvježbani vojnici, stoe vječni kameni čuvari ove Poljane. Stali smo, kao i uvijek, pritisnuti teretom viđenog. Odajemo poštu dvadesetšestorici heroja duboko uvjereni da smo i mi svojim dugim maršem još dublje usjekli tragove što su ih oni ugazili.

Vilenica i Mravinjac

JANKO DUC

TRAVNIK

VILENICA

Oduvijek sam se pitalo da li je Vilenica planina ili samo jedna velika šuma. Ipak, visina od 1235 m nagoni me da se priklonim onom prvom. Znam ih upola nižih i smatraju ih planinama, pa zašto bi onda Vilenica bila samo šumoviti brijeđ. Stalno spominjemo šumu, a i ne može se drugačije, jer odmah iznad pojasa naselja, na visini od oko 800 m, počinje šuma koja prekriva cijelu planinu. To je i osnovna odlika Vilenice.

Položaj i reljef. Vilenica se proteže u pravcu zapad — istok i zatvara s južne strane travničku kotlinu, kroz koju protiče rijeka Lašva. Na istok njeni se obronci spuštaju do u samo Travničko polje, a na jug u kotlinu gdje se smjestio Novi Travnik. Vilenica je ustvari završetak planinskog bila koje počinje s Komarom, pa se preko Mravinjca proteže na Vilenicu i završava u Travničkom polju. I visina ovoga bila opada u istom pravcu. Komar je najviši (Kamenjaš 1510 m), zatim slijedi Mravinjac (1394 m) i Vilenica s najvišim vrhom Kiseljem (1235 m).

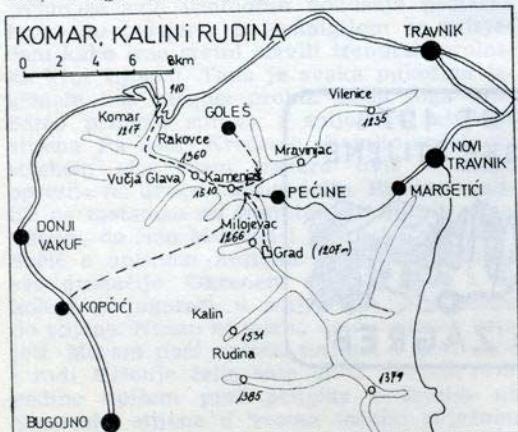
I po obliku i po sastavu Vilenica se bitno razlikuje od Vlašića koji leži na suprotnoj strani Lašve. Po Katzeru "Vilenica je dio srednjeg bosanskog škriljevačkog gorja, koje se prostire od Tarčina do Gornjeg Vakufa u dužinu 88 a u širinu 36 km. Taj skup gora kulminira u Vranici kod Fojnice (2112 m), a sastavljen je od škriljevac podesan za kulturu tla ne samo po dolinama, nego i po stranama brda, po kojima se visoko penju vrtovi, nego i po tla ne samo po dolinama, nego i po stranama brda, po kojima se visoko penju vrtovi, livade i pašnjaci. To vrijedi i za Vilenicu, kojoj je škriljevac dao zaokružen, blago sveden, gotovo čunjast oblik

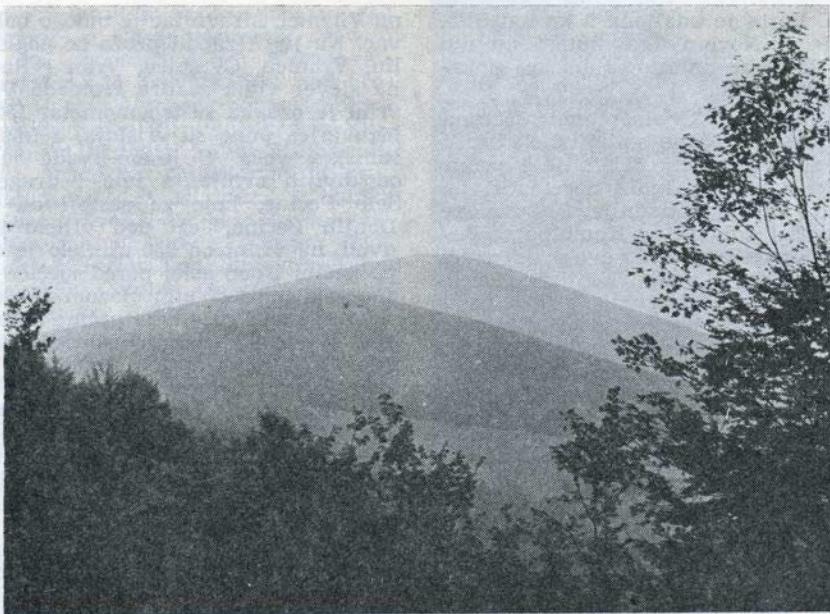
vrha. Od permskih škriljevaca sastavljene su i planine zapadno od Vilenice — Mravinjac i Komar." Do poremećaja tla došlo je upravo u dolini Lašve koja čini granicu između vapnenačkog gorja iz tercijara na sjeveru i staroga škriljevačkog gorja iz paleozija na jugu. Ipak između Doca i Viteza, pojavljuje se nekoliko dolomitnih brežuljaka južno od Lašve. Ova dolomitna žica počinje kod Viteza i proteže se prema zapadu, a zatim savija u obliku potkovice i ponire kod Novog Travnika. Dolina pak između Viteza i Travnika diluvijskog je porijekla. U Vilenici je bilo zlata i srebra. Kod Heldova se pokusnim iskapanjem našlo 87 gr zlata i 73 gr srebra po toni rude, ali samo spočetka. Zlato su vadili još u tursko doba u 16. stoljeću. Iz Lašve pak inspirano je zlatno već u rimsko doba što je svakako u vezi s gradom tla s kojega pritiču vode u Lašvu. Poznato je pak da je Vranica posebno zanimljiva s florističkog stajališta. Koliko god puta sam bio na Vranici uvijek sam nailazio na botaničare iz raznih zemalja Evrope.

Vilenica je bogata izvorima i potocima. Svi oni pripadaju slivu Lašve. Dok se oni sa sjevera izravno ulijevaju u Lašvu, oni s juga utiču u Grlonicu koja se ulijeva u Lašvu u Travničkom polju. Grlonica (po nekim Gronica, na karti Grovnica) nastaje od dviju Rijeka koje se sastaju kod Rankovića. Jedna od njih dolazi iz Pećina (po nekim to je već Grlonica), dok druga dolazi s juga i teče dubokom dolinom između Krstaca i Radovan planine. Uz nju ide i put od Novog Travnika prema Gornjem Vakufu.

Osnovna odlika planine je pitomost. Šuma je bogata, no ne pregusta. Izmiješani su grab i ljeska, a pri vrhu dosta je hrasta i poneki kržljavi bor. Sam vrh treba pronaći, jer ga putnik jedva osjeti. Putive vode lijevo i desno. Ipak, tko ga traži naći će ga. To je malena travnata čistina usred šume. Da ste na vrhu znate jedino po tome što se tlo jedva primjetno spušta na sve strane. Vidljivost je nula, ako ne računamo komadićak neba koje drveće nije zakrilo. Na vrhu je u nekoliko manjih rupa u kojima su vjerojatno bile pričvršćene oznake za trigonometar.

Naselja i stanovništvo. Obronci Vilenice naseljeni su sa svih strana osim na zapadu. Odmah ispod šumskog pojasa, svuda oko, smjestila su se brojna naselja. Na sjeveru Prihići (u narodu Prići), Vidoševići, Viskovići, Pirota, Bojna, Ilovača, Skok, te na istoku i jugu Grahovik, Heldovi, Slimena, Budišići, Pribilovići, Đakovići. Posebno treba spomenuti istoimenno naselje Vilenica na istočnoj

Pogled na Vilenicu s Lopara

Foto: J. Duić

strani planine. To je najviše naselje, prilično raštrkano, a sastoji se od svega nekoliko porodica: Brdar, Herceg, Perčinlić. Nekad su ti ljudi živjeli isključivo od planine. Gajili su stoku i sjiali nešto zobi i ječma. Muškarci su sjekli drva, dogonili ih na svojim malim konjima i prodavali u gradu. U rano proljeće sjekli su trkљe (pritke) od ljeske, koje se zabadaju uz grah da bi se loza džala uz trkљu. I danas bez Vileničana nema trkalja. Ženske su brale šumske plodove i prodavale ih na travničkoj pijaci. Vilenica je izvanredno bogata svim vrstama šumskih plodova. Jagode, vrisinje (borovnice), maliće, kupine, šipak, lješnjak, divlje jabuke i kruške i nadaleko poznate vileničke trišnje (trešnje). Vileničani su vrijedni ljudi, pa su nekada znali donositi na travničku pijacu gotovo širu od šiška (*Cynobasit fructus*), kojoj je samo trebalo dodati šećer, ukuhati i pekmez je bio gotov. Velika prehrambena industrija učinila je ovaj posao izlišnim i nerentabilnim. Kada krajem lipnja i početkom srpnja prispiju vrisinje zacrni se travnička pijaca od prepunih kanti, korpi i sepeata, a ako ne grmi o Sv. Iliju onda i lišnjaci rode da se ni obrati ne mogu. Jedva sam i primijetio da sam rekao lišnjak umjesto lješnjak, jer Travnik, kao i ostala bliza naselja zapadno od Bosne, ikavski su krajevi. Pored još živog ikavskog govora svjedok su tome i brojni toponimi: u najbližoj okolici Bila, Vitrenica, Slimena, Bilo Buče, Pribilovići, Sinokos, Bilići, Brizik itd. Nažalost, u novije doba, pod utjecajem škole, a pomalo i afektacije, ikavski govor gubi tlo. Čak i u toponi-

mima ima pokušaja da se mijenjaju. Tako se pored Vitrenica čuje i Vjetrenica, umjesto Bilo Buče kažu Bijelo Buče (nekada se govorilo Bilobuče). Ipak nitko se još nije usudio dirnuti u Bilo (lijeva pritoka Lašve i istoimeni naselje na njenu ušću). Tako se pomalo gubi starci narodni govor u ovom dijelu naše domovine. Uzrok treba tražiti u onom nesretnom Bečkom dogovoru iz 1850. kada je odlučeno da se ikavski isključi kao književni jezik. Mi ikavci to prihvativamo i sada to plaćamo gubitkom govora naših pradjedova. Nadam se da mi čitaoci neće zamjeriti na ovoj lingvističkoj digresiji, ali ovaj je list ustupao uvijek svoje stranice i širim interesima, a ne samo čisto planinarskim. No vratimo se Vilenici i spomenimo da u njenoj niskoj i bogatoj šumi stanuje i mnoga divljač, osobito sitna. Vjeverice, zečevi, lisice, veprovi, kune, pa i poneki vuk i medvjed. Naročito je mnogo veprova i lisiča, koje često silaze u naselja i kolju kokoši.

Iako sam odrastao u podnožju planine često u nju zalazio u potrazi za lišnjacima i trišnjama, ipak sam se tek nedavno odlučio da je predem cijelu i da se popnem na vrh. Planinari ne idu na Vilenicu iako, mislim, da grijese. Tko je već stoput bio na Vlašiću mogao bi skonutti preko puta i prošetati po ovoj šumovitoj planini. Njene pitome staze oduševit će svakoga, pogotovo u proljeće i u jesen. Nema markiranih staza ni planinarskih objekata. Jedini je objekt lovačka kuća na novotravničkoj strani na visini od 650 m poviše Pribilovića. To je mala drvena lovačka bajta — koliba, vlasništvo ŠIP »Sebešić«

iz Travnika. Bajta je udaljena 2 km od Stanice milicije u Novom Travniku i do nje vodi cesta. Ključ se nalazi u Šumskoj upravi u Novom Travniku.

Prilazi na Vilenicu. Cijela planina išarana je s bezbroj staza kojima se oduvijek kreću stanovnici okolnih naselja. Zato je i prilaz moguć sa svih strana. Ipak, hoćemo li na vrh, dva puta su najprikladnija. S travničke strane to je onaj koji ide od Kombinata »Borac« preko Šipovika i Vidoševića do vrela na rubu šume. To je veliko kaptirano vrelo s betoniranim koritom. Ovdje treba uzeti vodu, jer naviše vode nema. Od vrela lijevo, po grebenu, pravo na vrh Kicelja (1235 m). Travnik — Vidoševići — Kicelj 2 h. Drugi put ide iz Novog Travnika preko Kasapovića zatim novim putem koji ide lijevom stranom potoka Grozničavac u Đakoviće (6 km). Iz Đakovića širokom stazom na sjever do prostrane livade Vučje jame. Od Vučjih jama po grebenu na istok do na vrh Kicelja. Đakovići — Vučje jame — Kicelj 1 h. Treći put ide iz Doca (u posljednje doba nazivaju ga nepravilno Gornji Dolac za razliku od naselja u Docu na Lašvi). Ovaj najduži put svakako je najzanimljiviji. Iz Doca, starog naselja nadohvat Travniku, preko Dolačkih brda i Vilenice (naselje) na kotu 1030, zatim preko Rupavica na vrh. Tokom cijelog uspona pruža se lijep vidik na Travničko polje na istoku i brojna naselja na jugoistoku.

MRAVINJAC

Muslim da Mravinjac treba svakako posebno spomenuti i da se ne može smatrati dijelom Vilenice. Mravinjac se nameće i svojom visinom od 1394 m koja je viša od Kicelja. Granica je ustvari na Vučjim jamama. To je prostrana livada na najnižem mjestu, kuda vode glavni putovi preko planine iz doline Lašve na sjeveru u dolinu Grlonice na jugu. S ove lijepe livade uzdiže se greben Vilenice na istoku i gromada Mravinjaca na jugozapadu. Sam naziv nikako ne odgovara pitomom izgledu ove livade. Vjerojatno je naziv nastao po tome što su nekada čopori vukova prelazili planinu ovuda gdje je najniže. S Vučjih jama ide se na istok, pravo po grebenu, kroz hrastovu šumu na vrh Vilenice (30 min). Na drugu stranu, prema jugoistoku vodi širok put kroz šumu Lopar prema Mravinjcu. Pošto ima dosta raskršća treba pripaziti ako se želi doći pravo na vrh. Najbolji putokaz je dobra karta, jer putovi nisu markirani. Od Vučjih jama na Mravinjac ide se sat i po. Put je veoma lijep, vodi kroz šumu i preko livada a usput ima izvora bistre i hladne vode. Pruža se lijep pogled na Vilenicu i sela na južnoj strani.

Mravinjac je lijep vrh sa šumovitom sjevernom i istočnom stranom. Sjeveroistočna šumovita strana, zvana Lopar, srušta se prema Vučjim jamama. Na zapad i jug strmo se srušta prema selima Pećine i Ruda. Za razliku od Kamenjača na Komaru i Kicelja

na Vilenici, Mravinjac je mnogo bolji vidikovac. Na jug i zapad pruža se pogled na Kalin, Vranicu, Čvrsnicu, Vran i Radušu, dok na sjever vidik zastire gromada Vlašića. Na vrhu je oznaka za trigonometar 1394. Padine Mravinjca pune su vrisinja, a ima i drugog šumskog voća. U jesen livade su izrovane od divljih svinja, a ima i druge divljači. Selo Pećine, koje se sastoji od Gornjih i Donjih Pećina, leži pod vrhom u dubokoj uvali, na visini od 950 m. Selo je dobilo ime po pećini ispod sela, pored rječice Jaglenice, s veoma impresivnim ulazom visokim 6 i širokim 18 m. Prvi je dio pećine nadsvod. Istreni dio je sa znatnim oštećenjima stropa i zidova. S lijeve strane u dvorani nalazi se malo jezerce dubine 1 m. Dvorana je visoka 7, a dugačka oko 30 m. Godine 1957. potres je začepio prolaz, tako da je sada ova dvorana nedostupna. U pećini su vršeni i rudarski radovi, pa je prilično oštećena, ali je sada stavljena pod zaštitu kao prirodna, geološka i speleološka vrijednost.

Prilazi Mravinjcu mogući su sa svih strana. Sa sjevera iz sela Pulac ili Bilo Bučje (3 km od puta Turbe — Donji Vakuf). Pulac je na desnoj strani Ganičkog potoka, na visini od 901 m. Iz sela se ide blagom stazom, desnom stranom potoka sve do njegova izvora, a zatim preko kote 1290 na vrh Mravinjca. Iz Pulca na vrh treba 1h50. S juga se prilazi vrhu iz sela Pećine ili Ruda. Iz Gornjih Pećina ide se strmom stazom preko Ravnih Čaira na vrh. Put ide preko strmih livada s lijepim pogledom na jug. Iz Gornjih Pećina na vrh treba sat i po. Najблиži prilaz je iz sela Ruda. Od Ruda putom prema Vučjim jama (10') zatim lijevo strmom stazom kroz šumu i preko livada do na vrh — još 50'. Do Pećina i Ruda može se doći i kolima iz Novog Travnika preko Vodovoda.

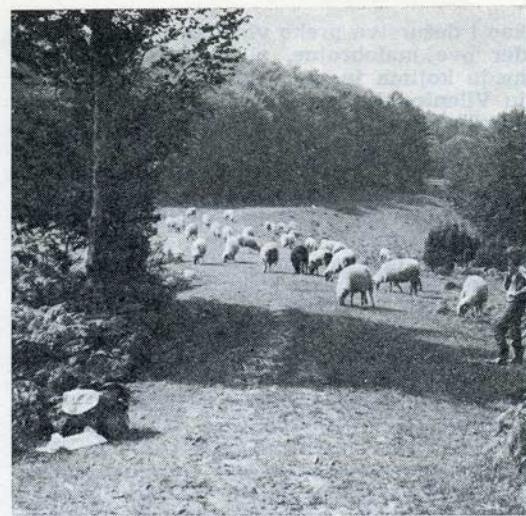
Planinarstvo oko Vilenice. Kako smo rekli, Vilenica se nalazi između dva grada — Travnika i Novog Travnika. Nekoć su planinari oba grada posjećivali Vilenicu i Mravinjac, dok je danas to potpuno zaboravljeno. Zabovljena planina, rekli bismo. Planinari iz Novog Travnika uvijek su bili više orijentirani na veće, južne planine, poglavito na područje oko Pavlovice. Travničani pak imaju Vlašić i naučili su gledati Vilenicu odozgo. Planinarstvo u Novom Travniku staro je skoro koliko i sam grad. Kad je počela izgradnja naselja i tvornica u nj su doselili i stručnjaci iz svih naših krajeva. Bilo je tu, a ima ih i danas, Slovenaca, Srđanaca i doseljenika iz Hrvatske. Oni su sa sobom donijeli i svoje navike i sigurno nisu mogli ostati ravnodušni na prirodne ljepote i planine koje ih okružuju.

Tako je već 4. veljače 1952. (tri godine otako su na livadu kod Kasapovića stigli prvi radnici) održana osnivačka skupština i osnovano PSD »Pavlovica« u Kasapovićima. (Novi Travnik se u početku nazivao Kasapovići prema istoimenom selu u blizini). Povjereništvo unutrašnjih poslova pri NOS Trav-

nik izdalo je rješenje kojim se odobrava rad PSD »Pavlovica« u Kasapovićima, s pravom djelatnosti na području MNO Kasapovići. Rješenje je izdano 16. travnja 1952. pod brojem 2331/52. U prvi Upravni odbor izabrani su: predsjednik Ljubo Štraus, sekretar Vinča Pešić, članovi Nedović, Milica Mihaljević, Ivan Vrećko, Branislav Andelković, Milosav Andelković, Adolf Plauštajner, Ljubinka Kuburić, Kosara Ivetić, Dragan Bogdanović, Franjo Čabro, Šefket Spužić. Članovi Nadzornog odbora Miroslav Loc, Dragutin Kambić, Ana Preskar. Članovi Disciplinskog odbora Asim Bušatlić, Boško Vidojković, Ljubomir Miletić. Društvo je u početku bilo veoma aktivno. Prema jednom izvještaju iz 1952. društvo broji 138 članova: radnika 67, službenika 53, daka i studenata 18. Od toga ženskih 26. Organizirani su brojni izleti na Vilenicu, Mravinjac, Ravno Rostovo, Vlašić, a posebno na Pavlovicu i Vranicu. U tim izletima sudjeluje uvijek velik broj članova. Zimi idu na skijanje na Ravno Rostovo i Vranicu. Godine 1954. planinari su dobili od jednog radnika tvornice »Bratstvo« kolibu na Ravnem Rostovu pod Kalinom. Planinari su lijepo uredili kolibu, namjestili je i često se u njoj okupljali, ali jer je nekoliko puta bila opljačkana i sve iz nje odvaljeno i razneseno, planinari su je napustili. Poslije je društvo podiglo drugi objekt južno od grada, u predjelu Osoje, iznad Rastovaca. Uzeli su ostatke neke stare barake iz tvornice, prenijeli ih i montirali. Tu su se sastajali i dolazili na izlete. Do kolibe je bilo pola sata hoda od grada. Poslije su je ustupili nekom ugostitelju, tako da je i ovaj objekt propao za planinare.

Kako se gradio Novi Travnik i njegova tvornica, tako su i ljudi dolazili u ovaj grad i odlazili iz njega. Ta velika fluktuacija ljudstva odrazila se i u radu društva i često su se smjenjivale kompletne ekipe. Da spomenemo samo neke ljude koji su duže ostali i vodili društvo: Branko Poholek, Lazo Đorđević, Franc Lešnjak, Ostoja Zorić, Mirko Vladušić, Milan Povhe. Prošlo je međutim prilično vremena do stvarne registracije društva pri PS BiH. Sređivanjem arhive oko registracije društva Savez će 1960. zatražiti od društva da kompletira dokumentaciju. Deset godina nakon osnivanja društva prikupljena je dokumentacija i PS BiH na svojoj sjednici od 2. ožujka 1962. donosi odluku kojom se PD »Pavlovica« sa sjedištem u Novom Travniku registrira pod rednim brojem 24/52. Rješenje je izdano 13. ožujka 1962. pod brojem 131/62. Ovaj primjer najbolje pokazuje kako je ova fluktuacija ljudstva utjecala na rad društva.

Zavisno od volje za rad i ljubavi prema planini oscilirao je i rad društva u proteklih 25 godina: od uzornog planinarskog kolektiva do potpune obamrlosti i anonimnosti, tako da se ponekad nije znalo ni tko poštu prima. Nije jedanput PS BiH molio travničke planinare da odu i vide što se to dešava

Pod Loparom

Foto: J. Duić

tamo, s drugu stranu Vilenice. I kada sam jednom otišao da vidim što je to s njima saznao sam da je predsjednik rodio i zato društvo zamrlo. Predsjednik je naime bila žena. Prošavši tako kroz Scilu i Haribdu društvo se ipak održalo i u posljednje doba prilično živnulo. Društvo je član Saveza planinarskih društava Vlašićke regije, a u travničkoj Stanici GSS dvojica su aktivnih članova iz Novog Travnika (Edin Haseljić i Miroslav Pavlović). Velika nevolja u radu društva je i nedostatak prostorija i potpuno nerazumijevanje SIZ-a za fizičku kulturu u pogledu financiranja. Što se tiče prostorija, tome su, čini se, u dobroj mjeri krivi i sami planinari. Novi Travnik nije nikada oskudjevao na stanovima ni prostorijama za društveni rad, ali planinari su bili nemarni. Danas je to malo teže i teško će se nadoknadići propušteno. Mogućnosti za razvoj planinarskog postojane osobito među omladinom, radničkom i školskom. Osnivanjem Saveza planinarskih društava Vlašićke regije počeli su se i planinari iz Novog Travnika aktivno uključivati u akcije koje organizira ovaj Savez. Ovo je izvrstan primjer kako regionalni savezi, ako se dobro vode, mogu mnogo pomoći, pogotovo nekim manje aktivnim i novosnovanim društvima, a i onima koja oskudjevaju kvalitetnim planinarskim kadrovima. Povremeni sastanci (svaki put na drugom mjestu), razmjena iskustava, zajedničke akcije, sve to itekako podstiče na rad.

Godine 1975. novotravnički planinari djelomično ostvaruju svoj danyi san o kući na Pavlovici (Pavlovica je predio na prijevoju između Novog Travnika i Gornjeg Vakufa). Dogovorili su se sa Speleološkim društvom iz Travnika o zajedničkom održavanju Speleološkog doma u Mutnici. Održavanje doma

kao i dežurstva preko vikenda podstiču također ove malobrojne, ali vrijedne planinare među kojima je sve više mlađih. U podnožju Vilenice djelovala su i neka druga planinarska društva. Centar jednoga takvoga društva bilo je Polje. Polje je malo prigradsko naselje, 3 km od Travnika, smješteno na zapadnoj strani Travničkog polja, pod Vilenicom. Još prije rata postojalo je u Polju Sportsko društvo »Vlašić«, a bavilo se uglavnom nogometom. Poslije rata obnovilo je rad pod nazivom Fiskulturni aktiv »Vlašić« iz koga se razvio današnji NK »Lašva«. Ovo SD odnosno FA »Vlašić« dalo je jezgru i osnivanju planinarskog društva u Polju.

U eri masovnog osnivanja planinarskih društava u našoj republici pedesetih godina osnovano je i PD »Vilenica« u Polju. Mada su Poljani vrsni sportaši, čini se da za osnivanje tog društva nije bilo stvarne osnove, a ni potrebe, s obzirom na blizinu Travnika gdje je otprije postojala jaka planinarska organizacija. Osnivanje PD u Polju pokrenuo je Slavko Maroš, službenik GNO u Travniku, koji je bio član PD »Vlašić« u Travniku. Osnivačka skupština održana je 28. listopada 1950. u prostorijama Narodnog fronta u Polju. Skupštini je, prema zapisniku, prisustvovalo 53 člana, održana je po svim propisima i usvojena su pravila društva. Izabran je slijedeći Upravni odbor: predsjednik Slavko Maroš, potpredsjednik Ivica Dujmušić, sekretar Berislav Maroš, članovi Nikola Petranović i Srećko Čivčija. U Disciplinski odbor izabrani su Alojz Kozinović, Stjepan Čović i Marko Rojnica. Nadzorni odbor Anto Božić, Ilija Baričak, Josip Aman i Josip Janković. Spominju se još Karlo Čivčija, Anto Komljen i Žarko Dujmušić. Društvo je dobro krenulo, jer je PS BiH već 26. prosinca 1950. donio odluku o registraciji društva pod brojem 13/50. Društvo je o tome obaviješteno dopisom broj 1185/50 od 26. prosinca 1950. U izvještaju Saveze spominje se brojka od 53 člana i to radnika 20 (većina zaposleni u Tvornici šibica i Ložionici Dolac na Lašvi), seljaka 1, službenika 15, daka 1, radničke omladine 10, ostalih 6. Svi članovi su muški. Travnički se planinari sjećaju da su novo društvo pomogli i dijelom opreme dobijene od Saveza. Ovu opremu dijelio je FISABIH preko sportskih organizacija i drukčije se nije mogla nabaviti. Bila je velika sreća u ono doba dobiti takvu opremu, jer je bila kvalitetna i jeftina. Nije li ova oprema bila razlog osnivanju PD »Vilenica« teško je reći. Činjenica je da osim osnivanja, koje je veoma brzo i stručno obavljen, ništa drugo nije urađeno.

Ni danas nema u Polju, osim nekoliko učenika travničke gimnazije, niti jednoga planinara. Ipak iz ovoga jezgra stvorit će se poslije novo društvo — Omladinski skijaški klub »Dolac« u Dolcu na Lašvi. Klub je osnovan

1959. u okviru omladinske organizacije u Tvornici šibica — Dolac na Lašvi. Radnici tvornice uglavnom su stanovnici Polja i okolnih naselja. Klub je formiran kao samostalno društvo i bio je registriran pri Skijaškom savezu BiH. U arhivi PD »Vlašić« u Travniku sačuvan je dopis kluba sa štambom od 21. studenog 1962. Osnivači su bili Anto Lovrić, Ivica Blažević — Stole, Kemal Beganović, Vinko Ostojić, Anto Skopančić — Santo i Sead Islambegović. Klub je imao 60 aktivnih članova s veoma jakom pionirskom sekcijom. Prilikom rasformiranja skijaške jedinice u garnizonu u Travniku, nabavljena je znatna skijaška oprema i članovi su dobro radili. Sudjelovali su na svim lokalnim natjecanjima, Vlašićkom kupu i republičkom prvenstvu. Dobre rezultate postizale su omladinke Zorica Rojnica, Sofija Jurišić i Jela Sunarić. Natjecale su se u trčanju. Od muških isticali su se Kemal Beganović i Šefket Kolasević. Koliko je klub dobro radio pokazuje i činjenica da je imao stalne trenerе Enesa Sujoldžića, prvaka BiH, i Halida Malkoča — Pucmana. Predsjednik kluba bio je Anto Lovrić.

Pri klubu je radila i veoma aktivna planinarska družina, što je zasigurno ostatak bivšeg PD »Vilenica«. Planinari su aktivno sudjelovali u radu PD »Vlašić« u Travniku i isticali se u gradnji nove planinarske kuće na Devečanima. I planinari i skijaši isticali su se u društvenom radu. Išli su ljeti na logovanje u selo Čukle i pomagali u izgradnji škole u tom zabitom selu. Rukovodilac družine bio je poznati aktivist i omladinski rukovodilac Zrino Pehman. Godine 1963. sve je odjednom propalo. Pošto su u Polju i Docu na Lašvi aktivno djelovale i druge sportske družine — rukomet, nogomet, streljaštvo (ženska streljačka ekipa bila je tri godine zaredom prvak BiH), pokrenuta je akcija za objedinjavanje svih ovih sportskih družina u zajedničko društvo »Partizan«. Akcija je sprovedena odozgo i bez pristanka pojedinih družina, tako da je rezultat bio potpuno negativan. Većina družina potpuno je propala, a među njima i veoma aktivni OSK »Dolac« i planinarska družina. Njihov rad nikada nije obnovljen.

U podnožju Vilenice, na njenoj sjevernoj strani, nalazi se Travnik i u njemu staro PD »Vlašić«, no o njemu drugom prilikom. Tako je Vilenica koketirajući čak s tri društva u svom podnožju, ipak ostala kratkih rukava: još uvijek u njoj nema ni jednoga bijelog kruga s crvenim prstenom, a niti planinarskoga objekta. Savjet planinarskih društava Vlašićke regije ima u svom planu markiranje putova po Vilenici, no ostaje da se vidi kada će to biti urađeno i kada će planinar ponovo poći put Kicelja i Mravinjca. Neka dotle ovi reci posluže kao putokaz.

Sv. Ivan na Gori u Lici

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Uzduž Velebita poznati su ostaci mnogih pastirskih crkvica, koji svjedoče o načinu života nekadašnjih njegovih stanovnika. Ruševine jedne od njih vidljive su na Jezerima ispod Rajinca na sjevernom Velebitu, a na južnom Velebitu bilo ih je više. Ispod Močila i nešto zapadnije od Male Paklenice još se početkom ovog stoljeća u Crkvici sv. Jakova blagoslovljala stoka, a istočno odatle, na zemljištu Nikole Bačića iz Selina, na Libinju, bila je Crkвica sv. Ivana Glavosjeka (Usika), gdje se također svakog ljeta skupljao narod na godišnje proštenje.

Cini se da je najpoznatija od svih ovakvih crkvica bila ona sv. Ivana na Gori u Lici. Najlakši joj je prilaz iz Metka. Idući iz Gospic dobrom asfaltnom cestom treba iza prijevoja zvanog Parapet, s druge strane Metka, skrenuti desno kolnim putem prema Crkvi sv. Jovana i nastaviti dalje prema Velebitu putem kojim se inače ide preko Vedrina u dom na Štirovcu. U ovom slučaju treba po izlasku na pjeskovitu čistinu Vedrina skrenuti lijevo do Stranjina kuća. Za suhih ljetnih dana može se produžiti vozilom i dalje, no bolje je od posljednjih kuća produžiti pješice. Put vodi uz potok prema jugu; od jeseni do kasnog proljeća poplavljuje ga potok što ga inače zovu Potok s Poljane. S velebitske strane šumovite su glavice Rastovača, Srednjajica i najveća Jajara (692 m), a s lijeva isto takva glavica Palež. Tako se od posljednje kuće za desetak minuta stiže do duguljasta proplanaka, prolazeći jedan manji i nevažan, koji se pruža u dužinu prema Velebitu oko 400 m i u širinu upola manje.

Danas ga nazivaju Poljana, ali se pamti da je nekada nazivan Kranjska poljana ili Sajmište. Ti su nazivi skoro zaboravljeni, ali podsjećaju na proštenja koja su se stoljećima održavala pri spomenutoj crkvici.

Ustvari proplanak je završetak i proširenje točila što se s planine spušta ovamo između dvaju strmih bregova, onih prvih bregova visokih oko tisuću metara, iza kojih se drugi, sve viši bregovi, kao valovi izdižu do glavnog bila Velebita. Strme padine nakon nekoliko stotina metara visinske razlike prelaze u okomite stijene slične Mijaličinom kulku. Na toj goloj stijeni s desne strane točila i na visini od 1017 m ruševine su Crkvice sv. Ivana na Gori u Lici.

S Poljane vodi više vlaka u šumu, osobito prema planini. Ona najšira, na lijevoj i južnoj strani Poljane prava je: nakon stotinu metara i Okretala, mjesta gdje seljaci okreću kola, prelazi u pravu i od davnine dobro poznatu i često korištenu stazu. U cik-cak tijeku svladava uspon po padini s lijeve strane točila. Danas je staza zakrčena odsečenim granama, obrasla sitnogoricom, obrušena i samo sjekirom zasjećeno drveće uz nju donekle upućuje na pravi smjer. Za jedan sat može se stići pod same stijene briješa s lijeve strane točila, gdje se već vidi pokoje drvo crnogorice. Tu treba prijeći na desnu stranu točila upravo kod goleme, granate bukve što se uspjela održati između odlomljenih stijena. U blizini je dobra i široka staza kojom se za nekoliko minuta stiže do crkvice.

OZNAČENA STAZA MEDAK — Sv. IVAN NA GORI

Kao jedan od prilaza planinarskom domu pod Štirovcem može poslužiti i stara staza mimo ruševine nekadašnje crkvice sv. Ivana na gori u Lici.

S ceste Medak — Gračac skrene se desno kolnim putem i uz Crkvu sv. Jovana izade se na čistinu Vedrine. Tu jedan krak kolnog puta vodi lijevo do Stranjina kuća. Dalje put vodi uz tok potoka i kroz mladu šumu koja pokriva s velebitske strane glavice Rastovaču, Srednjajicu i Jajaru, a s lijeve strane glavicom Palež. Nakon nekoliko minuta prelazi se manja livadica i nakon slijedećih nekoliko minuta izbjiga se na drugu, veću i duguljastu livadu zvanu Poljana. Njom se kreće prema točili u planini koje se nastavlja na ovaj proplanak. Na lijevom kraju livade treba skrenuti opet kolnim putem prema jugu, to jest ući u šumu s lijeve strane točila. Tu ustvari počinje markacija. Na-

kon stotinu metara širi je prostor zvan Okretalo, a dalje se nastavlja staza u cik-cak tijeku prelazeći sve više prema zapadu. Uz stazu su mnogobrojna stara stabla, često zasjećena sjekirama na više mesta, što je znak da ovuda često prolaze drvarи. Zatim izbjiga u samo točilo kod goleme bukve, prelazi na njegovu desnu stranu i ubrzo dolazi do ruševina kapelice. Na stazi se vidi da je nekad bila dobro izgrađena, iako se mjestimice obrušila.

Za ovaj uspon na visinu od 1017 m potrebno je od Metka oko dva i pol sata hoda, odnosno od Stranjina kuća oko 100 minuta. Odavde se može opet prema zapadu preko Javorove dolinice za jedan sat doći na Dusinu poljanu, to jest na stazu Medak—Štirovac, no ovaj dio nije označen i prilično je slabo uočljiv.

Ruševine crkvice

Sv. Ivana

Foto: A. Rukavina

Danas su to ruševine veličine otprilike 15x8 m, jer je crkvica zapaljena u prošlom ratu. Izgrađena je na živcu-kamenu i s istočne strane dobro podzidana. Na preostalim zidovima vidi se nekoliko različitih tipova gradnje. Lako se razaznaje da je prvotna crkvica bila više nego upola manja, četvrtasta obliku, i da su joj vrata bila na zapadnoj strani. Kasnije je proširena prema sjeverozapadu i na toj su strani smještena vrata. Pokojni prof. Gušić spominje natpis nad tim vratima iz 1910. godine što je vjerojatno godina posljednjeg uređivanja, no nitko nije opazio desno od vrata, na ugaonom kamenu, uklesanu brojku 1838, koja najvjerovaljnije govori za godinu izgradnje crkve u njezinu najvećem opsegu. I još jedan zapis. Na stazi tridesetak metara ispod crkve, na ravnoj okomitoj stijeni s desne strane, postoji tekst od četiri retka u kojem se razaznaju pojedina slova i trebao bi stručnjak da ga posve odgnetne. Osim zidina nema nikakvih drugih ostataka. Nепосредно prije rata Gušić je vidi u crkvi oltar za koji je mislio da potječe iz 19. stoljeća, a limeni krov vjerojatno je bio stavljen godine 1910.

Ali tu je još čuveni izvor, obzidani studenac na zapadnoj strani zidina. Kako nikad ne presuši misli se da mu voda dotječe s okolnih stijena, no tko pode malo dalje u planinu putićem uz izvor, vidjet će u javorovoј dragi potoći što u njoj izvire i ponire, i možda baš njegova voda stalno napaja studenac. I zato nije slučajno da je baš ovđe sa građena crkvica. Kako je Velebit sa svojim bogatim i prostranim pasištima omogućavao duži boravak većem broju stočara, a njima je voda značila život, bio je ovaj izvor poznat i korišten još za vrijeme paleomedite-

ranskog čovjeka na što nas podsjeća običaj štovanja izvor-vode (libacija) sačuvan sve do prošlog rata. Za vedrih mjesecih noći i ranom zorom dolazile su tu djevojke, umivale se, uzimale vodu i kao zavjet ostavljale na okolnom grmlju svoje marame. Drugi su odnosili vodu za koju se tvrdilo da je ljekovita; spominju se i čudotvorna iscjeljenja i ozdravljenja, a i priča da vrelo presušuje ako mu pride nepoželjan posjetilac i opet se napuni čim bi taj napustio njegov blizinu.

Tu se upliće i legenda o sv. Ivanu Krstitelju koja kaže da je na nekom obližnjem brdu nađena njegova odsječena glava. Neki pastir ju je prodao u Zadar no ona se vratiла i tako je bilo još dva puta, dok konačno nije glava pokopana. Ponekad se ova legenda smješta na Sv. brdo i onda s njom povezuje njegov naziv.

I onda je jednog davnog dana niknula crkvica posvećena sv. Ivanu Krstitelju s proštenjem na dan 24. lipnja, kada su ovamo dolazili i stočari i drugi posjetioc s kontinentalne strane, a na dan sv. Ivana Glavosjeka 29. kolovoza stočari iz Podgorja i Dalmacije. S dolaskom Turaka sve je to prekinuto i vjerojatno je crkvica uništena. Njihova 162 godine duga vladavina nije uništila i sjećanje na nju i moguće je opet trebalo proći novih 149 godina da se ona obnovi, jer je poznato da je u tom razdoblju relativnog mira značajno povećan broj stanovnika u Lici. To je omogućilo gradnju veće crkvice kojom prilikom je i uklesana ona brojka 1838 na njezinu zapadnom uglu.

U okolici je nekoliko kamenih terasa sa strane planine, s kojih se koristilo kamenje za gradnju, jer drugih prostora za to nije bilo u blizini, iako se spominje mogućnost da je

tu bio izgrađen i samostan. S obližnjih stijena lijep je vidik na Medak i Ličko polje, i dalje na Ličko sredogorje, na Udbinu iza nje i Plješivcu u daljini.

Da je ova crkвica veoma stara i poznata svjedoče različiti izvori. Časopis Istina (Štampanjak 31/1938) pripisuje joj postanak u vrijeme hrvatskih kraljeva, te da su crkvu i samostan sagradili benediktinci i da spada u najstarije građevine u Hrvatskoj. Tom mišljenju u prilog svjedoči i njezin naziv po sv. Ivanu Krstitelju, koji je u vrijeme kad su se kraljevi i sveci cijenili, nazivan zaštitnikom hrvatskog kraljevstva. Kako je stajala na zamlištu plemena Mogorovića svakako su je oni i osnovali, pa su je stoga bogato nadarivali, iako je ona imala i svoja vlastita imanja. Vjerojatno je bila zavjetna crkva tog plemena, a inače sv. Ivana slavilo je i pleme Kačića, a isto su tako i Lapčani sagradili glavnu crkvу u svom plemenu oko godine 1180. u blizini Lapca s posvetom sv. Ivanu.

U jednoj arhivskoj knjizi senjske nadbiskupije jedna bilješka kaže: »Kapela sv. Ivana krst. (Glavosječka) u Velebitu. U 14. stoljeću se spominje da su zemlje ispod kapelice bile vlasništvo fratara. Kad je osnovana i kad su redovnici odselili nije poznato«. Stjepan Pavićić navodi da je crkva imala svoja posebna imanja, između kojih se 1433. navode sela Čelopeci, Kozji rog i Nadbrdo. Iz 1441. ima podatak da su svi Mogorovići dali crkvi dohodak koji je Lička župa dobivala godišnje različitim porezima i podavanjima. (Na to vrime gospoda Mogorovići daše županiju u sveti Ivan na gori vsi kupno za svoje grike i za svih mrtvih duše).

U svom djelu »Bihać i Bihaćka Krajina« Lopašić navodi jedan od veoma rijetkih sačuvanih pisanih spomenika stare hrvatske Like od prije Turaka: »bilo je to ljeta Gosподnjega 1433. 16. srpnja, kad su se knezi, vladike, suci i pristavi stola Vlaškoga i svi ostali dobri vlasti u Hrvatih sastali, da potvrde slobošćinu vsemu imanju svetoga Ivana crkve u Lici na gori«. Vlasti su (naziv Vlah u našim srednjevjekovnim ispravama označuje pokretnoga stočara, stanovnika planinskih predjela) bili u čestim sukobima sa susjednim ratarskim stanovništvom i spomenutom ispravom se obvezuju da crkvi svetoga Ivana i njezinim kmetovima neće »nijednoga zla činiti, ni gajev pasti, ni žita ni sjeno-koše trti, ni rečenih kmetov hasan zeti, ni ukraсти.. ni zla... ni škode učiniti«. Kako se vidi Crkva sv. Ivana na Gori bila je u 15. stoljeću osobito cijenjena u Lici i u bilješci na misalu popa Blaža Bobinca čita se da su joj Mogorovići dugoročno prepustali svoje prihode: »Tada biše ban Petr (Tašovac) v Hrvatih, a pod njim biše knez Franjo Petrićević v Lici, i va to leto se načiniše vsi Mogorovići s knezom Dujmom Banićem (Franjanom) za županiju ličku i daše tri sti dukat, a on njim županiju pusti v Lici viku-

Unutrašnjost crkvice Sv. Ivana

Foto: A. Rukavina

vičnim zakonom, a oni to daše crikvi svetog Ivana na gori vikuvičnim zakonom, tekućem let 1449.« Pretpostavlja se da je u Lici bilo oko 3000 domova sa 15000 čeljadi u kojih je bilo moguće skupiti toliku otkupninu, da bi je onda darovali sv. Ivanu na gori.

U svojoj Topografiji Vojne Krajine Fras navodi »selo Ribnik u Lici s katoličkom župnom crkvom, kojoj pripada i kapela sv. Ivana na Velebitu gdje se mogu naći i ruševine«. Kako je Fras podatke za svoje djelo sabrao do godine 1835, možda u to vrijeme Crkva sv. Ivana nije bila ni obnovljena.

Neki izvori spominju i samostan uz crkvicu. Tako ga već spomenuti podatak smješta u vrijeme hrvatskih kraljeva i pripisuje benediktincima, no kako ga kasnije podaci pripisuju drugim redovima možda su se i mijenjali njegovi korisnici. Tako Dragutin Hirc u svojoj knjizi »Lička i Plitvička jezera« iz 1900. godine navodi da je blizu Metka, a pod Velebitom bio pavljinski samostan, da se spominje godine 1512. i da je sličan postojao u Začiću blizu Pazarišta Donjeg. Lopašić u knjizi »Dva hrvatska junaka« spominje »da su u Lici postojali franjevački samostani i to sv. Ivan više Metka pod Velebitom i Grembar kod Široke Kule.«

Točno se ne zna lokacija samostana ni godina njegove izgradnje. Čini se da do godi-

ne 1449. nije postojao (prema Pavičiću), jer su te godine Mogorovići darivali samo crkvu. U ispravi iz godine 1512. spominje se franjevački konvenat sv. Ivana. Po njoj moli gvardijan tog samostana Ivan Vranić plemstvo Ličke župe da podijeli pomoći samostanu. Na tu je molbu odredio župan među plemenitim ljudima kraljevim u Lici Ivan Hrvaćanin da se dio desetine ličke dade tome samostanu. U romanu »Ivan Hrvaćanin« iz hrvatske povijesti 16. stoljeća, koji opisuje borbe s Turcima neposredno pred osvojenjem Ličke, stoji da je Ivan Hrvaćanin išao u Bag sa svojim ljudima po ulje za samostan sv. Ivana u Metku i da su ga tada zarobili Turci. Poslije fra Ivana Vranića spominje se gvardijan o. Toma Škvarić-Korizma i, prema romanu, čini se da su istaknuti lički muževi onoga vremena pod starost boravili u samostanu i tu sebi odabirali posljednji počinak.

U turskom napredovanju franjevci su napustili samostan, sigurno su i oplijenjeni, jer se od spisa sačuvalo vrlo malo, no predaja o njemu održala se u narodu, a zabilježio ju je još 1696. senjski biskup Glavinić na obilasku Like, sedam godina iza izgona Turaka.

Gušić je također sklon tvrdnjii da je samostan bio uz crkvicu na uravnjenim terasama, no to su premali prostori za bilo kakvu izgradnju, jer je i sama crkvica smještena na strmoj litici. Čini se zato da je samostan bio na podnožju planine. To je moguće, jer se iz svih izvora vidi da je crkvica locirana »na gori«, a za samostan ih više kaže »pod Velebitom«. Možda je bio smješten uz staru karavansku cestu što je prolazila podnožjem Velebita, možda u blizini Kranjske Poljane ili negdje u blizini današnje crkve sv. Jovana. Ovom posljednjem mišljenju donekle govori u prilog činjenica da današnji pravoslavni stanovnici Metka svoje proštenje sv. Jovana na dan 7. srpnja i danas zovu Ivanjica, dakle, taj je izraz tako duboko uvriježen u tom kraju da se od davnine sačuvava sve do danas.

— o —

Već desetljećima oko crkvice je mir. Nema posjetilaca, ni prolaznika, no možda se još uvijek nađe netko što traži pomoći u hladnoj vodi kamena-studanca, jer se i u naše dane nađe u blizini pokoj komad odjeće. I zarasle su staze što su ovamo vodile sa svih strana. Za onu glavnu od podnožja već je rečeno da je ruševna i teže prohodna, možda se nađe grupa entuzijasta da je iznova barem označi.

Desno od izvora primjećuje se nekadašnja staza koja se penje u unutrašnjost planine i

odlazi prema zapadu. Nakon nekoliko minuta hoda s desna obilazi Javorovu dragu s već spomenutim potočićem. Staza se u nastavku gubi no treba napredovati ka zapadu, pravcem koji diktiraju strme padine Smrčevca (1446 m) s lijeve strane. Tim smjerom može se za jedan sat doprijeti do Dusine poljane, na specijalnim kartama nazvane Studena draga. ovom stazom na proštenje su dolazili stočari sa Struga, Rujna i drugih zapadnih pašnjaka.

Iza crkvice prema jugoistoku i preko najljepše terase vodi strma i opasna staza prema točilu i po njemu se nastavlja u više predjele. Tu zalaže u crnogorične šume Smrčevca i negdje u njima dijeli se u dva kraka. Desni krak, ako se uopće još može pronaći, dovodi nas do doma pod Štirovcem, odnosno potoka na Corinoj prosini, a lijevi izbija na dolinu Vagan. Samo rijetki pojedinci pogodili bi dasmas ovim putovima kroz mnogobrojne vrtače i prijevoje od kojih onaj najteži prema Štirovcu zovu Brklja. Ipak u šume Smrčevca dolaze drvosječe iz Metka, jer se odatle opskrbliju crnogoričnom gradom. Stabla se posijeku a konji ih vlačaju do točila i onda ih otisnu niz točilo. Ako se koji trupac pri silasku gdje zauštavi iznova ga otisnu niza stramu i tako sve do Poljane. Za svaki slučaj uvijek se odsječe nekoliko komada više da se nadoknade oni komadi koji će se survavanjem niz točilo pretvoriti u trijeske. Usput će zasjeći sjekirom u koje stablo uz put, uz onu staru stazu, toliko da se mogu opet s njom vratiti...

— o —

O, planino golema, puna tajni i zarašlih putova. Od davnine dom si stočara i njihova zaštita i zato su ti oni uzvraćali ljubavlju ponovnih dolazača. I vraćali se stoljećima...

A kada bi neki znatiželjnik od crkvice sv. Ivana pošao u više predjele, da vidi što se krije iza onog slijedećeg »vala« bregova, s njih bi ugledao najviše velebitske vrhove. U dane kada lišće ne bi zaklanjalo pogled, jedan vrh je stravično taman, osamljen i bliz ličio poznatom liku stare Ličanke u rupcu, liku planinke, graničarke u crnini, kakove su se stjecajem povijesnih okolnosti iz stoljeća u stoljeće mogle vidjeti po ličkim selima. Ni jutarnje sunce, podnevna jara, ni numen večeri nije mogla skinuti crnu tugu s kamenje gromade slične našim bakama. I postade tako Babin vrh, tako ga i danas zovemo. I kada u sumrak iz tišine i tame planine postane sve izrazitiji njegov lik, samo će još koji list pod nogama zašutiti umjesto nekadašnjih zavjetnih marama oko crkvice, zvijezde će nam osvijetliti put, ali ne će odati sve tajne što ih krije kamenje oko nas...

Klek bosanski

JOSIP BAĆI

SARAJEVO

Zahvaljujući uspostavljanju transverzale »Po planinama BiH« planinari danas obilaze planine na koje prije nisu ni pomicali otići, a neke zaboravljene ili manje posjećivane opet su oživjele. Takva jedna planina, koja i nije daleko od Sarajeva, jest Klek. U širem smislu Klek i Borovac spadaju u sklop Jahorine i njezin su nastavak prema istoku.

Da bismo prišli Kleku iz željezničke stанице Podgrab, potrebno je da se vratimo prema Sjetlini do raskršća i odavde nastavimo oko dva kilometra cestom prema selu Vrhprati. Kod utoka Vrharskog potoka u Praču treba skrenuti uz Vrharski potok do prve staze koja se penje desno prema kosi Pastorak. Na tom dijelu put prelazi preko visinske točke 923, a dalje se penje prema točki 1157 koja ostaje lijevo od puta. Staza se zatim postepeno spušta do bogumilskog groblja, obilazi oko Orlovače i izlazi na proplanak Homar. Ispod ove livade je s desne strane jako vrelo koje narod zove takoder Homar. Staza nastavlja kroz livadu Kotline do šume.

Na cijelom ovom putu pred nama se uzdiže travnata figura Kleka, pa je orientacija laka sve do uspona kroz šumu. Tu treba potražiti markaciju. Staza najprije prolazi kroz bukovu, a zatim kroz omorikovu šumu. U bukovoj šumi još se ponegdje može vidjeti javor, danas vrlo rijetko drvo, koje je nekada prevladavalo na Jahorini i susjednim planinama. Po izlasku iz šume staza se oštro uspinje travnatim terenom, koji je strm preko 45 stupnjeva.

Ko prvi puta vidi Klek pomišlja da na vrhu neće imati prostora ni da stane. Međutim, tu ga očekuje iznenadenje. Pod samim stijenama je zaravanak dug oko 70, a širok više od dva metra.

U narodu ovoga kraja priča se da je na vrhu Kleka bila utvrda Hercega Stjepana, bosanskog vladara. Osnova za legendu pripišu se nekolicini usjeka u stijenama vrha, ali se običnim razgledanjem ovih usjeka ne može ništa opaziti. Možda bi arheološka istraživanja mogla pružiti pravu istinu.

Klek (bosanski)

Foto: U. Beširović

JOSIP BAČI, pisac ovoga članka rođen je u Sarajevu 11. ožujka 1913. godine gdje je završio i gimnaziju. Kao srednjoškolac bio je član izviđača te je sa tom organizacijom upoznao planinarske predjele oko Sarajeva. Ovo je utjecalo da se u višim razredima upisao u Omladinsku sekciju Društva planinara u Bosni i Hercegovini. Po odsluženju vojnog roka 1935. g. ponovno se učlanio u društvo, a zatim i u PD »Prijatelj prirode«, gdje je sudjelovao u društvenom radu, izgradnji i održavanju planinarskih kuća, markiranju staza i dežurstvima.

Poslije drugog svjetskog rata odmah se uključio, s ostalim sarajevskim planinarama, u rad na

organizovanju planinarskih sekcija pri fiskulturnim organizacijama, a kasnije i osnivanju planinarskih društava. Sudjeluje u izgradnji, uništenju planinarskih objekata, obnavljanju i markiranju novih planinarskih puteva kao i priređivanju izleta. Do 1958. g. bio je član PD »Bjelašnica«, a kako je bio zaposlen na željeznicu, iste je godine prešao u PD »Željezničar«. U odboru društva je zauzimao razne funkcije, a jedno vrijeme je bio potpredsjednik. Nastoji oko organiziranja članstva, na sletovima planinara željezničara, sastavlja i piše sletske biltene, propagira planinarstvo među željezničarima pišući članke u željezničkim novinama Sarajeva i Beograda. Prilikom dvadesetgodишnjeg jubileja sastavio je historijat društva i priredio ga za štampanje. Tom prigodom društvo mu je izdalo njegov vodič po Trebeviću i delegiralo ga u gradski planinarski savez Sarajeva.

Od 1962. godine član je ili nadzornog ili upravnog odbora u Planinarskom savezu BiH. Kao finansijski radnik sastavio je priručnik o finansijskom, knjigovodstvenom i materijalnom poslovanju planinarskih organizacija. U tom priručniku obradio je kako treba da izgleda Pravilnik o finansijskom knjigovodstvu društva, kontni plan s primjerima za planinarsku organizaciju, detaljne upute o materijalnom poslovanju i radu dežurnih u planinarskim objektima itd.

Osim toga pisao je u časopisu Naše planine, propagirao časopis, prikupljao preplatnike itd.

U svojih preko 40 godina planinarenja uglavnom se je kretao po planinama Bosne i Hercegovine, a povremeno je obilazio planine Hrvatske, Slavonije, Slovenije, Srbije, Makedonije, Italije i Austrije.

Za dugogodišnji rad u planinarskim organizacijama dobio je Zlatnu značku Planinarskog saveza Jugoslavije i Planinarskog saveza BiH, srebrnu značku PSJ i PSBH, plaketu Gradskog saveza organizacija za fizičku kulturu Sarajeva povodom 25-godišnjice oslobođenja Sarajeva i plakete sarajevskih društava PD »Željezničar«, »Bjelašnica« i »Bukovik«.

Za uspon iz Podgraba potrebno je blizu četiri i po sata hoda, no povratak je kraći s obzirom na brz silazak do livade Kotline.

Pješačenje na Klek moguće je skratiti ako se prevezemo kolima od spomenutog raskršća u Podgrabu makadamskim putem prema selu Vrhpráši do utoka potoka Kamenice koji se nalazi iza Vrharskog potoka. Na tom mjestu treba skrenuti lijevo uz potok Kamenicu prema selu Donja Kamenica. Selo nije na cesti, nego vozilo treba ostaviti na mjestu odakle se vide krovovi kuća. Odavde staza silazi u potok, a kod samog prelaza je jak izvor. Iz sela do proplanaka Homar vodi nekoliko seoskih puteva, a najbolje je izabrati onaj što prolazi pokraj izvora Homar i izlazi na proplanak Homar do markacije. Iz Donje Kamenice putevi do ovoga proplanaka nisu markirani, a kada se izade na proplanak, dalje treba stazom kako je već opisano. Iz sela Donje Kamenice do vrha uspon traje oko dva sata hoda.

Iako je susjedni vrh Borovac (1749 m) za pet metara viši od Kleka (1744 m), ipak Klek djeluje snažnije jer je osamljen u cijelom

području istočno i sjeverno od Jahorine. S vrha je neobično atraktivan vidik prema jugu sve do Durmitora, na istoku prema Tari, sjeveroistoku prema Devetaku i Sjemeču i na sjeveru preko Romanije sve do tuzlanskog Ozrena. Ipak, najveću pažnju posjetioce privlači Jahorina, koja se odavde vidi u svoj svojoj dužini i izaziva želju da je posjetimo s Kleka ili obratno, da se na Klek popnemo s Jahorine. Ali tu postoji prepreka, jer se Klek ruši prema jugu visokim stijenama negdje i do 50 metara. Međutim, i s ove bi strane uspon bio moguć kad bi neka mjesta u stijeni bila osigurana klinovima ili sajllama. Na taj način omogućio bi se pristup Kleku i onim planinarama koji nisu vični upotrebi užeta i klinova. Postavlja se pitanje ko bi to izveo. To bi mogli biti alpinisti uz podršku svojih društava, Gradskog saveza Sarajevo i Planinarskog saveza BiH, s obzirom da je vrh Kleka i kontrolna tačka (broj 41) transverzale »Po planinama BiH«. Takvo bi osiguranje bez sumnje pridonijelo češćem posjetu ove zabačene planine, a pružilo bi mogućnost prilaza s Jahorine u jednom pohodu ili u kružnom obilasku.

Kosica na Velebitu

ŠIME BALEN

ZAGREB

Ne znam, jesam li joj ikada i na jednoj karti ili u jednoj knjizi naišao na ime. Barem ne na ono pravo: Kosica. Pravo zato, što su je tako nazvali obližnji stanovnici, i Podgorci i Ličani, pa je i danas tako zovu. A znali su dobro ti ljudi zašto su je nazvali umanjenicom. Jednostavno zato što je to zista mala kosa. Prava kosica. Kosičica. Tako malena, sićušna, da je planinari i izletnici i ostali putnici i namjernici često put prijeđu a da je ni ne zamijete.

Sjećam se dobro slučajnih razgovora s mnogim planinarama koji su dopješačili Premažićevom stazom sa Zavižana ili s Oštarija na Veliki Alan i prešli je, kao i s izletnicima što su se dovezli automobilima cestom iz Primorja ili Like i takoder je prešli, kako su mi začuđeno odgovarali:

— Ko-si-ca?... Ne... Nikad je vidjeli, niti čuli za nju.

Tek kad bih pješacima objasnio da su bili na njoj, kad su ono, povrh Alana, sišli sa Staze na cestu Jablanac—Štirovača, a automobilistima da su prešli preko nje ondje gdje su se, idući prema Lici, oprostili s morem, ili ako su išli iz Like prema Primorju, ondje gdje su odjednom, iznenada, ugledali more — tek onda bi se neki od njih pomalo prisjećali:

— Ah da... Jest, jest... Bio je neki prijevoj. Malen, gotovo neprimjetan...

Neki se je ni tada nisu mogli sjetiti. A nije ni nikakvo čudo: Kosica je dugačka svega nekoliko desetaka metara i isto toliko visoka. Možda i nešto viša. I to samo s jedne strane, one okrenute prema sjeverozapadu, gdje se niza strmu Dujkovaču ruši prema Velikom Alanu. S druge strane, prema Mirevu, mnogo je niža i položitija, pa se ni ne doima drugačije nego kao običan, prirođan obrub njegove koritaste panoge. I bila bi se, onako malena, potpuno izgubila u ovom iskonskom kaosu planinskog masiva što je okružuje, da se nije našla na jednoj od najznačajnijih točaka ovoga dijela Velebita: ondje gdje s jedne strane njegov sjeverni dio prelazi u srednji, a s druge kontinentalni u primorski. I obratno.

Istina je da bi se na prostranoj velebitskoj trupini našlo više takvih prijelaza, ali se oni nisu nigdje tako izrazito i skladno sabrati kao baš ovdje, na Kosici. Ona, Kosica, povezuje posljednji vršak sjevernog Velebita — Koprivšć s prvim vrhom srednjega Velebita — Plišivicom; ona, Kosica, spaja (ili razdvaja — kako hoćeće) dvije tako različite, za zapadni rub Velebita tako karakteristične visoravni: kontinentalno Mirevo i mediteranski Alan. Dolazite li iz Like, tu vas, na Kosi-

ci, neočekivano dočekuju vidici na Hrvatsko primorje, koje vam svojom kamenitom obalom, svojim morem i otocima otvara sasvim drugačiji, novi svijet. Penjete li se iz Primorja, zapravo Podgorja, u Liku, tu, na Kosici, naglo nestaje pogleda na more i odjednom se nađete u potpuno drugom svijetu — veličanstvenom planinskom spletu Velebitova hrpta s njegovim bezbrojnim vrsima i dolinama, gromadnim kukovima i strmenim dubljbama, gustim šumama i bujnim gorskim travnjacima.

Zbog takva svoga položaja, Kosica je oduvijek bila (i sve do danas ostala) čvorište najvažnijih putova crog dijela Velebita. Bila i ostala neke vrste praga između dvaju velebitskih svijetova — gorskoga i podgorskoga, koji se, uza sve svoje razlike i opreke, skladno upotpunjuju i predstavljaju jednu jedinstvenu cjelinu. I fizičku, i etničku, i gospodarsku, i kulturnu.

Sve tamo od dalekih antičkih, a vjerojatno još i dalje, čak i pretpovijesnih vremena, preko Kosice (koja se onda tko zna kako zvala) prelaze primorski, podgorski stanovnici — od ilirskih i predilirskih do današnjih, hrvatskih — kada ljeti izgone blago na ove bogate planinske pašnjake, i u jesen kad se vraćaju dolje, u Primorje, Podgorje. Tisućljećima se tako preko nje odvija život u polunomadskom krugu, održavši se krozova sva velika povijesna razdoblja i društvene sustave: od rodovskog, preko feudalnog i kapitalističkog, do našega, socijalističkog. Točnije: odvijao se. Jer posljednjih godina nagio izumire — zbog onoga surovog opustošenja i nerazumnog i nerazumljivog raselijavanja Podgorja. Još svega nekolicina »posljednjih Mohikanaca« izlazi ljeti iz Primorja ovamo gore, na Veliki Alan, Mirevo i Crne padaze (dok su na Struge, u Baričevski dolac i druga staništa prestali dolaziti). I to ih se može na prste izbrojiti: nekoliko Dundovica, Borovaca i Jovanovića. I to je sve. Od ostalih ovdašnjih bunjevačkih »plemena«: Butkovića, Dragičevića, Šegota, Baričevića, Mršića, Bilena i Balena ne izlazi više nitko ljeti ovamo... Ipak ne vjerujem da ovakva prirodna bogatstva, osobito ova prostrana zemljišta i sočni pašnjaci mogu ostati zauvijek pusti, a niti smiju ostati pusti u doba kad se svijet počinje suočavati s problemom ishrane. Možda je ovo samo privremen zastoj, privremeno opustošenje (kakvih je bilo više puta u povijesti ovoga kraja) dok se ljudi ne snađu u metežu iznenadnih, prenaglih promjena što su se zbole ovdje, i ne pronadu nove, suvremenije, efektnejne oblike njihova korištenja. To prije, što se i u nas počelo govoriti o potrebi obnove planinskog gospodarstva,

posebno stočarstva. A ovaj je dio Velebita i njegova primorska strana kao stvorena za to.

Isto tako ne vjerujem da ove prirodne ljepote mogu ostati zauvijek neiskorištene — pogotovo ne danas kad ljudi, prezasićeni urbanizacijom, sve više traže relaksaciju u »pravoj prirodi«. A ovaj dio Velebita, pa uostalom i sav on, uistinu je prava, čista, netaknuta priroda. Prema ekološkim istraživanjima Velebit i Podgorje pod njim idu u krajeve s najčišćim zrakom u Hrvatskoj, pa i u cijeloj Jugoslaviji. Osim toga malo koja naša planina ima takve mogućnosti za kombinaciju planinskog i primorskog turizma kao Velebit — s jednostavnog razloga što je tako blizu mora da zapravo izranja iz njega. Evo, odovuda, s Kosice treba autom svega dvadesetak minuta do Jadranske magistrale.

Upravo začuduje da naš turizam još nije opazio sve te prednosti Velebita i podgorja i ozbiljnije prišao njihovu iskorištavanju. Među inim i stoga, što za to nisu potrebna neka velika ulaganja. Treba samo, recimo, tu pod Kosicom, na onom lijepom zaravanku Velikog Alanu — jedinstvenom prirodnom vidikovcu s kojega se otvara prekrasan vidik na more i Primorje — sagraditi odgovarajuće izletište, pansion ili hotel i nastat će vrlo atraktivni i osebujan turistički punkt, u kojem se noću može spavati na svježem planinskom zraku, a danju se spustiti dolje, u Jablanac ili Stinici, i kupati se u moru. Cesta postoji, vrlo dobro i solidno građena cesta, koju samo treba obložiti asfaltom. Ne samo cesta, nego baš tu ispod Kosice, na relaciji Veliki Alan — Stinica postoji napuštena žičara iz doba onoga neuspjelog eksperimenta njezine upotrebe u eksploataciji velebitske šume. Tu bi se žičaru dalo lako i relativno jeftino (kad su stupovi već tu) preurediti za prijevoz putnika s obale na Velebit i obratno, čime bi se još većma olakšao i ubrzao pristup tome turističkom punktu i povećala njegova atraktivnost. Samo, samo tome treba pristupiti što prije, dok vrijeme i rđa ne uniše postojeće stupove...

Pa ipak, čini se da se, bez obzira na ovo nerazumljivo nerazumijevanje što ga naši turistički faktori pokazuju spram velebitskih prirodnih ljepota, ovdje počinju (doduše, za sada u skromnim razmjerima) javljati oblici novoga oživljavanja ovog dijela Velebita i to u obliku — planinskog vikendašenja. Baš tu, za Kosicom, nekoliko je Podgoraca već osnovalo malo vikendaško naselje, bilo preuređenjem starih očinskih i djedovskih ljetnih stanova u vikendice, bilo izgradnjom novih kuća. Dakako, učinili su to prvenstveno iz emotivnih, sentimentalnih razloga, koje je možda najbolje izrazio začetnik toga pothvata, predratni načelnik općine Jablanac, za rata organizator ustanka u ovom kraju i prvi politički komesar podgorskog partizanskog odreda »Alan«, Dane Vukušić, objasnivši zašto je obnovio staru očinsku kuću:

— Da očuvamo kontinuitet života u ovom dijelu Velebita...

I tako već nekoliko godina provode oni ovdje svoje ljetovanje, zajedno sa svojom djecom i unučadi, a posjećuju ih i raseljeni Podgorci, ne samo iz Rijeke ili Zagreba nego i oni iz Njemačke, Švedske, pa čak i Amerike. Onda se ovdje ljudika kao u stara vremena, najviše, dakako, o tim starini vremenima, i pršti smijeh i cika djece a ponekad zaori i pokoja stara već gotovo zaboravljena bunjevačka pjesma...

— o —

A dug je, jako dug taj životni kontinuitet ovdje, u ovom dijelu Velebita. O tome, uz razne predaje i legende, nedvosmisleno govore povijesni dokumenti sačuvani do današnjih dana, među kojima posebno mjesto zauzima poznati tzv. Pisani kamen, što i danas stoji nedaleko vrela Begovače. Prema latinskom natpisu uklesanom u jednoj stijeni, tu je bila granica između ilirskih plemena, primorskih Ortoplina i zavelebitskih Parentina, ali i priznato pravo prvih da koriste izvor na teritoriju drugih. Izvor je Ortoplina, naravno, trebao prvenstveno za napajanje blaga za ljetnih ispasa u tom dijelu Velebita. Zna se pouzdano da je središte Ortoplina bila današnja Stinica, ilirska Ortopula, kasnije rimska Murula (po kojem je i nastao hrvatski naziv), a Parentina današnji Kosinj, rimski Tesleum. Stinica se nalazi točno ispod Kosice, a Kosinj točno iza nje, pa je sasvim razumljivo da su Ortoplinci (a tako i drugi još stariji tamošnji stanovnici prije njih) tjerali svoja stada na velebitsku ljetnu ispasu upravo preko nje. Preko Kosice ne samo da vodi najkraći put između toga dijela Primorja i njegova zavelebitskog zaleđa nego je ona i najprikladniji tamošnji velebitski prijevoj. No, isto je tako sigurno, da preko nje išao samo stični put za ljetnih i jesenskih kretanja ilirskih stočara nego i trgovački put kojim se vršila razmjena dobara između primorskih podvelebitskih i zavelebitskih plemena.

Ova se uloga Kosice nije izmjenila ni do laskom Hrvata. Preko nje i nadalje prelaze ostaci romaniziranih Liburna — »starih podgorskih Vlaha«, kako ih naziva Lopašić. Ali, sada više ne samo oni nego i novi doseljenici, koji su od njih poprimili — kao što to uviđek biva kod izmjene etničkih skupina i njihovih kultura — mnoge navike i običaje, preuzeli njihova iskustva i naučili od njih razne vještine nužno potrebne za održavanje života u ovim krajevima. Tako je i Kosica služila našim predima od samoga njihova dolaska u ove krajeve. Služila im u obje svrhe: i za ljetni izgon stoke na velebitske pašnjake, i za promet robom između Stinice (koja se pod tim imenom — zapravo starim čakavskim: Stenica — spominje u jednoj povijesti kralja Petra Krešimira IV. iz god. 1072) i Jablanca (koji se pod imenom Ablana spominje 1179) s jedne strane i ličkih naselja s druge strane Velebita.

Stara kuća Vukušića za Kosicom, pretvorena u vi-kendicu

Foto: S. Balen

Ne zna se baš točno jesu li se ovuda povlačili dijelovi hrvatsko-ugarske vojske kralja Bele IV pred pobjedonosnim naletom Mongola, kao ni to jesu li se tu u Podgorju i kod Paga odigrale odlučujuće bitke (jer ih neki povjesničari osporavaju kao kasnije izmišljotine), ali i danas u Podgorju živi predaia o »Belinom blagu« zakopanom negdje u Ognjenoj dragi, »na mjestu otkuda se more vidi u obliku jedra«. No svakako se zna, da su se ovuda motali Vlasi, »dobri Vlasi v Hrvatih« — stočari što su dolazili iz unutrašnjosti Hrvatske, pa i dalje, iz Bosne, u potrazi za novim pašnjacima, i izričito se spominju u raznim dokumentima iz 14. i 15. stoljeća. Tijekom vremena nestalo je tih »Vlah« jer su se dijelom stopili s primorskim i ličkim stanovništvom, a dijelom otišli dalje, u Istru i na otoke Hrvatskog primorja, ali su nam ostavili ovđe nekoliko toponima koji su se očuvали sve do danas, kao npr: Struge nedaleko Kosice, Katunište kraj Mliništa, Vlašku dragu iza Jurjeva, uvalu Vlašku kod Lukova itd. Više od njih, ali po njima i njihovim srodnicima u drugim krajevima, ostaviše nam Mlečani, koji su — zazirući dosljedno od hrvatskog imena — nazvali jednostavno sve ovdašnje hrvatsko stanovništvo Morlacima (kao uostalom i u Dalmaciji i Istri), Velebit — Morlačkom planinom, a Podgorski kanal — Morlačkim kanalom. (Posljednji je naziv sve do nedavno bio u upotrebi kod stranih pomoraca, pa se čak još i danas može ponegdje čuti!).

Preko Kosice su svakako prodirali Turci, kada su se poslije tragične krbavske bitke (1493. god.) u svojim pljačkaškim pohodima zalijetali u Podgorje, sve dok nisu razorili Jablanac i tako temeljito razagnali staro hrvatsko pučanstvo da je sav taj kraj potpuno opustio. Iz toga »turskog razdoblja« ostalo je također nekoliko naziva, kao Čardak u Mirevu kod Kosice, K(a)ramarkovac i Turska vrata dolje na Podovima, Hodžinac kod Brisnica, Begovača prema Krasnom i dr. No, prolazili su ovuda — samo suprotnim smjerom — i uskoci odlazeći u svoje iznenad-

ne napadaje na Turke u Lici, da im vrati milo za drago. Pripovijedali su mi stari Podgorci da je i toponim Tadijevac, nedaleko od Mrkvišta, nastao po opjevanom uskočkom vojvodi Tadiji Senjaninu, koji je tu razbio Turke. A prolazili su tuda i novi stanovnici Podgorja, Bunjevcu, koji su tijekom 16. stoljeća, na poziv Frankopana i Zrinskih, u više mahova stizali iz Dalmacije i naseljavali Gorski kotar (Lič) i Hrvatsko primorje (Krmplete) otkuda su se uskoro raselili u potrazi za novim pašnjacima i razišli se obroncima Kapele i Velebita pa tako dospjeli i u Podgorje. Odazivajući se pozivu legendarnog popa Marka Mesića nakon bečkog rata (1683. god.) da tjeraju Turke iz Like, mnogi su otišli onamo i zauvijek ostali onđe. Zatijeljeno je u povijesnim dokumentima da je 1690. jablanački knez Lovro Milinković odselio s pedesetak bunjevačkih obitelji iz Podgorja u Pazarišta i okolna sela. Otuda i danas u tom dijelu Podgorja i Like, tj. s jedne i druge strane Velebita, susrećemo ista prezimena: Borovce, Rukavine, Bevandice, Rupčiće, Čaćice, Starčeviće, Baričeviće, Jovanoviće, Balen(oviće), Došen(oviće), Pavičiće, Miškuline, Vukelice, Prpiće i druge.

Istjerivanjem Turaka iz Like obnovljen je, zaslugom bunjevačkih »plemena«, prastari tijek stočarskog kretanja preko Kosice, kao i robne razmjene između Podgorja i Like. No, u novonastalim okolnostima to nije bilo dovoljno. Za pomerstvo koje se sa slabljenjem Turske u 18. stoljeću počelo ponovno razvijati na hrvatskim obalama, trebalo je mnogo drvene građe za koju su velebitske šume bile neiscrpan izvor. Tada je preko Kosice izgrađen put kojim su podgorski »jamboraši« izvlačili volovima jarkbole (otuda im i naziv) i ostalu drvenu građu u Stinici i Jablanac, odakle se brodovima otpremala u Senj, Rab, Lošinj, Rijeku, pa čak i u Dubrovnik, Trst, Veneciju i drugamo, za potrebe tamošnjih brodograditelja.

Još se uvjek na Kosici, Mirevu i dalje prema Grebalištu, Lubenovcu i Begovači s

jedne, a prema Padežima i Štirovači s druge strane jasno razabiru tragovi toga jamboraškog puta ili vlake (kako ga Podgorci zovu). Kilometrima možete pratiti udubljenu, dobro nabijenu zeniju s izlizanim kamenim pragovima i »takovima«, preko kojih su se nekoć vukli jarboli. A možete je pratiti i dolje, niz Dujkovaču i Alanu, pa preko Dundović Podova sve do mora. Narod i danas taj jamboraški put zove i »cestom Marije Terezije«, jer je, prema predaji, građen za njezine vladavine (1740—1780). U Klancu, kod Lubenovca kojim prolazi taj put nalazi se u jednoj stijeni uklesana brojka 1780, što bi zaista moglo obilježavati godinu izgradnje tog puta, čime bi bila potvrđena ta podgorska predaja.

Kada je početkom druge polovine prošloga stoljeća »Bečko društvo« (čiji je nasilnički i eksploratorički karakter opisao Vjenceslav Novak u jednoj od svojih »podgorskih pripovjedača«) započelo intenzivniju sjeću velebitske šume i podiglo u Štirovači pištan, sagrađena je preko ovog dijela Velebita cesta za izvoz drveta na more. Išla je i opt starim, provjerenim, povijesnim putem — preko Kosice. Kako je solidno građena, ona i danas poslije više od stotinu godina, vrlo dobro služi izvozu drveta iz velebitskih šuma, a služiće još dugo bude li se održavala kako treba (sto nažalost, danas nije; na mnogim su joj mjestima škarpe načete, banjnine odvaljene). A kad bi se, kao što već rekoh, samo prekrila asfaltom, mogla bi izvanredno pomoći razvojku turizma u ovom kraju, pa i poslužiti kao novi izlaz iz unutrašnjosti na more, čime bi se odteretilo druge ionako prezagušene prilaze.

Izgradnja ceste preko Kosice izazvala je velike promjene u životu ovdašnjih Bunjevac. »Jamborašenje je zauvijek odzvonilo, a za njim i »volarenju«. Volove su s'ali zamjenjivati konji, a jamboraše kirijaši. Podgorški i lički. I sam se, iz svoga djetinjstva, dobro sjećam onih nepreglednih kola natovarenih drvnom građom, kako svakodnevno tkaju Kosicom gore-dolje: iz Štirovače na more, s mora u Štirovaču. I dobrog rzanja konja, i veselog brencanja mјedenih zvonaca, i snažnih fijuka bijeva, i surove vike i otegnutog ojkanja podgorskih i ličkih kirijaša — čime je tada od jutra do mракa odjekivao cito ovaj dio Velebita... A, naravno, bilo je i »ačenja« i natjecanja ne samo između pojedinih kirijaša nego i grupnih, između podgorskih i ličkih: ne samo tko je među njima jači i spretniji i tko će prije i bolje nakrcati kola, nego i čiji će konji potegnuti više kubika, koji će prije sići dolje na more i vratiti se natrag, itd. I danas u Podgorju živi opće priznati prvak tih natjecanja, 80-godišnji Božir Dundović, posljednji stanovnik Dundović Podova...

Onda su se tridesetih godina počeli javljati prvi kamioni za prijevoz drveta. Osjetivši u njima smrtnu opasnost za se i svoju bu-

dućnost, lički i podgorski su se kirijaši lako složili i oštro im se usprotivil. Nastale su borbe, štrajkovi, pa čak i tvorni napadaji, na što su kamioni povučeni. I tako su im kirijaši uspješno odolijevali sve do rata i okupacije, kad je taj problem sam po sebi odgodjen — narodnim ustankom i borbom protiv okupatora i njihovih slugu. Partizani su svagdje zaposjeli šume i onemogućili njihovu sjeću, pa je tako bilo i u ovom dijelu Velebita, pogotovo otkad su u proljeće 1942. lički i dalmatinski partizani oslobođili Kršno, Kuterevo, Oltare i druga sela sjevernog Velebita, a pojavili se i u Štirovači, Padežima, Begovači i na Zavižanu. Posljedica toga je bila da je u proljeće 1943. god. i tu, pod Kosicom, na Velikom Alanu osnovan podgorski partizanski odred »Alan«, koji je kontrolirao sav ovaj dio Velebita i osiguravao prometnice između Like i Podgorja. No, provlačili su se Kosicom i lički četnici u izvršavanju svoga sramotnog zadatka održavanja veze između okupatorskih garnizona u Lici i Hrvatskom primorju (jer se Talijani nisu usudili ići preko Velebita) — dok ih ljeti 1943. nije alanski odred u jednoj borbi na Podovima razbio. Otada pa sve do oslobođenja ovaj je dio Velebita ostao u rukama partizana...

Promjene koje su nakon rata i oslobođenja nastale izgradnjom socijalizma i naglom industrijalizacijom zemlje, nisu mogle zaobići ni Podgorje i njegov patrijarhalni, polunomadski način života. Tako su među inim i u šumskoj proizvodnji neminovalo nastale promjene u korist mehanizirane vuće: nekoliko je kamiona zamijenilo stotine kola, nekoliko šfera stotine krijaša. No, proces tih promjena bio je tako nagao a ljudi nepripremljeni na njih, da nisu mogli ni pomicati na kakvu preorientaciju ili prekvalifikaciju (pogotovo što im se nije pružila nikakva mogućnost za to) — nego na bijeg u svijet, trbuhom za kruhom. Tako je počeo pravi eksodus Podgoraca, eksodus kojemu je novi poticaj dala izgradnja žičare od Stinice pod Kosicu na Alanu. Zapravo ne sama žičara, ne, nego morbidna ideja nekog »novatora« da na nju dovede i na njoj zaposli, kao i na pilani u Stinici — zatvorenike-kriminalce s Golog otoka, računajući (naravno, krivo) da će time sniziti troškove proizvodnje, pa ma i uz cijenu raseljenja ovdašnjeg pučanstva, kojemu je šuma oduvijek bila jedna od osnova života!

I tako se dogodilo nešto nečuveno: da su kriminalci otjerali pošteni podgorski svijet s njegove rodne grude, na kojoj je stoljećima živio. Istina, teško i naporno živio, ali ipak — živio. Grijeh je to veći i teži, što se uskoro ispostavilo da je žičara nerentabilna, pa je njen rad obustavljen, kao što je nešto kasnije ustanovljeno da je i pilana u Stinici nerentabilna, pa je i ona zatvorena. Tako je podgorsko stanovništvo, zbog tih nerazumnih postupaka (za koje do sada nitko nije pozivan na odgovornost!) ostalo bez jedinog

Opustjelo Mirevo

Foto: dr Z. Poljak

industrijskog objekta u svom kraju — pilane, koja je punih stotinu godina radila, što u Štirovači, što na Velikom Alanu, što u Stinici i nekoć zapošljavala stotine njih, bilo kao šumske ili pilanske radnike, bilo kao kirijaše. Time je, dakako, zapećaćena i sudbina Podgorja: glavnina njegova pučanstva (računa se više od 80%, što je apsolutan rekord ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj Jugoslaviji!) morao je zauvijek napustiti rođeni kraj, pa danas živi raštrkano kojekuda, najviše u Rijeci i Zagrebu, ali ga ima iseljena i u Njemačkoj, Svicarskoj i Švedskoj, pa čak i u Americi i Kanadi... Negativne posljedice eksperimenta sa žičarom mogle bi se barem donekle iskupiti, ako bi se ona — kao što već rekoh — pregradila za turističke sruhe, za prijevoz ljudi na Velebit, jer ovaj kraj ima sve uvjete za razvitak planinsko-pri-morskog turizma — samo već jednom treba nešto početi, a ne da žičara rđa ondje, stojeći kao sablasni spomenik jednog nerazum-nog i neuspjelog potvhvata koji je pridonio opustošenju cijelogog ovog kraja...

— o —

Početkom tridesetih godina prešao je Kosicu još jedan put — čuvena Premužićeva planinarska staza, koja je tada povezala Zavižan u sjevernom Velebitu s Oštarijama u srednjem Velebitu, a danas je dio Velebitske transverzale.

Izvrstan poznavalac Velebita, ing. Ante Premužić, dobro je znao zašto je baš ovim vjekovnim prijelazom proveo svoju stazu: dolazeći njom sa Zavižana preko lomnih Rožanskih kukova, travnatog Rožana i šumovitog Dačevca, putnik se ovdje, na Kosici, odjednom susretne s morem i iznenadeno zastane zapljenut ljetopom prizora pred njim. Svatku tu zastane očaran blještavilom mora što se podatno rastvorilo u neočekivanim raspletu gorskih lanaca i čini se tako blizu kao da je odmah tu, pod nogama, odmah iza Alana. A nije. Još su tu odovuda nevidljive padine Ježeva briga i Rujice, i široka zelena korita Dundović Podova, i nazubljene kamene Kose i Kuci, i cijela prostrana Podgorska zaravan. No, odovuda čovjek sve to ne vidi, nego mu se čini da mu je more na dohvati ruke.

Iz ove ptičje perspektive osobito se lijepo vidi Podgorski kanal i Kvarnerić, i Rab što se utisnuo između njih. Dalje iza Kvarnerića plave se Cres i Lošinj s gromadnom Osoršćicom, a još dalje, iza Kvarnera, u izmaglici se nazire bedem istarskih planina s kupolama Učke. Bezbroj sam puta gledao tu sliku, od rane mladosti do, evo, pod starost, ali ni danas ne znam reći, je li ljepša danju kada sve treperi na usijanom mediteranskom suncu, ili noću kad zaigraju svjetla na otocima, žmirkajući tajanstveno iz one mase mrkog mraka, poput nestvarnih, čarobnih gradova iz davnih dječjih priča.

Zbog toga svog položaja i tih svojih vidi-ka Kosica je nekoć bila i obvezatno sastajalište podgorskih momaka za ljetnog boravka u planini. Onih s Mireva i Alana, pa čak i onih iz Baričevskog Dolca i Struga. Skupljali su se tu uveče, poslije rada, sa svojim tamburama, i pjevali svoje bunjevačke pjesme, i dogovarali se kamo će na prelo... Slušao sam ih kao dječak, a kao mladić katkada i sam prisustvovao tim sastancima, uza ludno se pokušavajući uklopiti u ono njihovo jednoliko, grubo, ali čudesno izražajno, skladno i iznijansirano ojkanje:

Oooj lipe li su, lipe su

velebitske noći.

Oooj al' su lipše, al' su lipše

moje drage oči...

Danas toga više nema, otkada se Podgorje raselilo i (osim šake starijih ljudi) prestalo izlaziti na Velebit. Danas se na Kosici zauzimaju planinarji ili poneki motorizirani izletnici, da se nagledaju mora i Primorja s nje. Posjećujemo je, dakako, i mi obližnji »vikendaši«. Dolazimo gotovo svake večeri u smiraj sunca da uživamo u ljetopu vidika, koji nam svaki put pruža nešto nova — jer večeri ovdje nikad nisu iste. Stojimo tako tu, na staroj marijateresijanskoj vlaki, ili sjedimo na bankini šumske ceste i, najčešće šutke, kao zatravljeni gledamo vjekovječnu igru ražarenog neba i njegovih odbljesaka po moru i otocima Hrvatskog primorja. A iza nas opustjeli Velebit i tini šum njegove šume, narušen katkada jedino strastvenim becanjem srndača pod Plišivicom ili snenim krikom kakve prestrašene ptice u Čukovcu.

Uspomene na Sv. Iliju na Pelješcu

LUCIJAN SMOKVINA

VARAŽDIN

Odlazeći iz godine u godinu na ljetovanje u razna mesta našeg Primorja, noseći tovar prtljage za obitelj s dvoje male djece, nikad nije bilo mogućnosti nositi i planinarsku opremu. Putovalo se tada isključivo vlakom i brodom, i za današnja shvaćanja uz neopisive gužve. I tako kao pasionirani planinar nišam mogao odoljeti, ležeći na plaži ili plivajući morem s pogledom uprtim u Opatiji na Učku, u Malinskoj na Kras (311 m), u Baški na Obzovu (569 m; opisao sam je u NP 3/1955), u Pagu na Sv. Vid (348 m), u Salima na Brčastac (200 m), u Kaštel Starom na Kozjak, u Bolu na Vidovu goru, u Makarskoj na Biokovo, a god. 1954. u Orebiću na Sv. Iliju (961 m), da ne poželim posjetiti te vrhove. Ta žudnja za visinom i za viđicima primorala me da jedan dan kupanja žrtvujemo za ostvarenje takovog uspona.

Promatrajući Iliju iz Orebića, a za jedne šetnje i s pogledišta Velike Gospe — crkve, samostana i groblja zapadno od Orebića, s najvećim i najstarijim čempresima u nas (među ostalim i s prekrasnim pogledom na grad Korčulu) — pretpostavio sam da bi uspon na vrh uz zaselak Lampalovo i uz rečni samostan bio ljepsi i s boljim viđicima, i odlučisno za taj smjer unatoč putokaza u Orebiću prema sjeveru s oznakom »Vrh Sv. Ilijе — Perunovo brdo«.

Stanovali smo kod Ivana Dediola, lučkog kapetana. Priključit će nam se uz naše dvoje djece i njegovo dvoje i dva dječaka susjeda — svi na naš »prvenstveni« uspon.

Osmog kolovoza krenusmo još u dubokom mraku u 3 saša ujutro prema samostanu i iza njega lijepo uuhodanim stazicama uz brdo. Međutim, stazice su ugazili seljací polazeći svojim zemljistima, i kako smo se dalje uspinjali, one su nestajale sve dok nismo ostali u moru krša. Napredovanje je bilo sporo i naporno, po ljutom kršu punom škrappa, a jutarnje sunce je počelo žariti. No kako smo mi bili vlični planinarići po svakojakom terenu, savladali smo i te teškoće, dok su naši mladi suputnici te gromače preskakivali kao primorski jarići. Konačno smo se našli na vrhu, ali to nije bio Ilij — njega smo vidjeli dalje iza jedne uvale.

Nakon toga spustili smo se u navedenu uvalu i nekim kosim livadama, dobro postavljenim kamenim pločama, uspeli do dobro sačuvanih ostataka lovačke kuće. Prema kazivanju Orebičana Marka Mirčevića, umirovljenog pomorskog kapetana, za vrijeme Austro-Ugarske je u cijeloj toj monarhiji Pelješac bio jedini lovački predio u kojem je živio čagalj, pa je na prijedlog beč-

kog gradonačelnika, koji je bio i predsjednik tadašnjeg lovačkog društva na Pelješcu, sagrađena lovačka kuća kao uporište za lov na tu rijetku divljač. Osim toga je na tom mjestu nekada stajala crkvica Sv. Ilijе i Sv. Pantelije, pa je i vrh po tom dobio svoje ime. Kako je solidno bio sagrađen lovački objekt svjedoči i to, što cisterna, koja se puni s ravnog betonskog krova, još uvijek drži vodu i ptitka je kako nam rekoše mještani. Ostavljamo kuću i penjemo se dalje. Pred vrhom su bile prepreke od bodljikave žice i trebalo je krajnje oprezno prijeći te zapreke jer su sa žicama bile povezane obrambene mine koje su štitile za vrijeme rata njemačke topovske položaje na vrhu. Toliko godina nakon rata nije nitko smatrao potrebnim da se minsko polje očisti ili uništi! Kad smo to sretno prešli, još je trebalo prijeći sistem obrambenih rovova, ali oni nisu bili ni komplikirani ni duboki. I evo nas na vr..., ali eto nove nevolje. Zapela mi riječ u grlu. Ne zovu ovo brdo uzalud Monte Vipera ili po naški Zmijino brdo. Kraj triangulacionog stupu sunčaju se dva poskoka. Dok sam jednog kamenom dotukao, drugi je pobjegao — zavukao se u kamenjar. Podalje od tog mjesta konačno smo se odmorili i jeli. Slikanje, a onda pogledi — viđici! Samo istok je zatvoren grebenom Pelješca, sve ostalo leži pred nama. Sad to više nije samo grad Korčula, već i cijeli otok, pa iza njega kao neki dugački u sredini uzvišeni nosač aviona — Lastovo, i lijevo od njega — Lastovići. Onda dalje ispod nas arhipelag korčulanskih otočića s Mljetom u pozadini. Nešto sjevernije od istoka ušće Nerete, pa dalje prema sjeveru tanki i dugački istočni završetak Hvara, iza njega greben Biokova (dalekozorom vidimo veliku zgradu hotela u Tučepima), dalje istočni izdanak Brača i završavajući pogledom cijeli krug — Korčulanski kanal. Na žalost motreći na sjevernoj strani ispod sebe mjesto Dubu, opazimo da tu leži još razbacana topovska municija. To nas je potaknulo da požurimo povratak. Na južnoj strani vrha, spustili smo se korak po korak do puta za Orebić preko sela Ruskovići. Najprije kroz golotinju, a onda kroz šumarku spuštamo se do sela. Pred kućama su stabla narandža s divnim plodovima. Kroz maslinjače silazimo, puni zadovoljstva, na kasni objed i divno osvježujuće kupanje u Orebić.

Na koncu dodajemo, da nijednom budućem namjenniku ne preporučam onaj uspon mimo samostana. Ne bih ga ni ja ponovio.

Dvadeset godina alpinizma u Srbiji

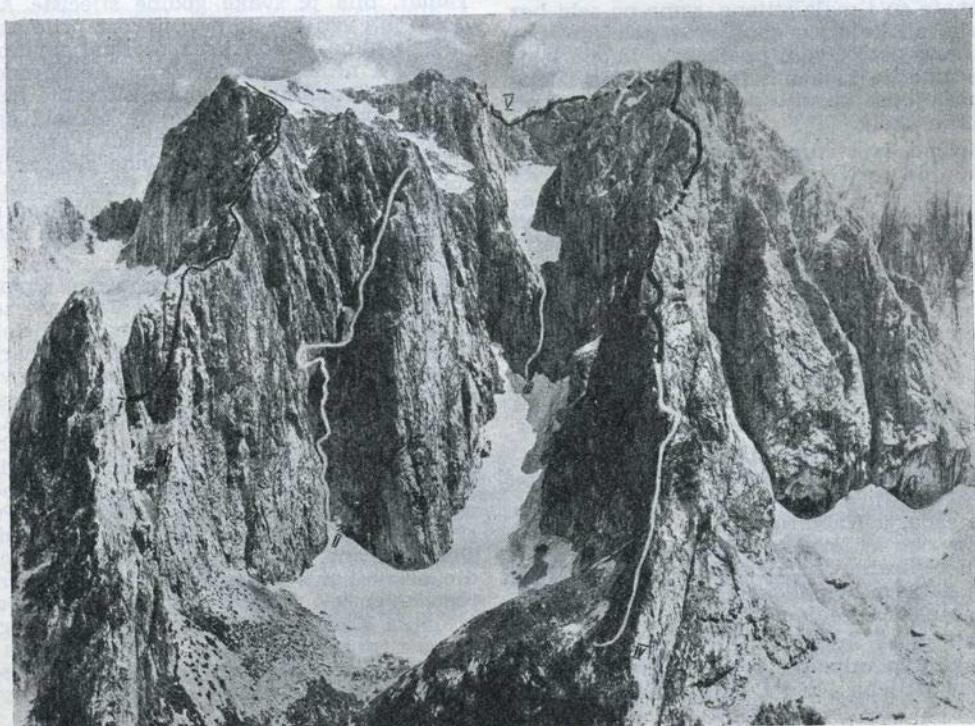
VELIBOR STANIŠĆ

BEOGRAD

Na samom prelazu iz stare u novu 1976. godinu navršilo se dvadeset godina organizirane alpinističke djelatnosti u planinarskoj organizaciji Srbije. Njena su prehisto-rija povremeni i sporadični pothvati pred-ratnih članova, kao što su i danas cijenjeni prvenstveni usponi Stanka Aleksića u Julij-skim Alpama, njegov rad u južnim planina-ma s Jeremijom Ukropinom i drugim drugo-vima, mnogobrojni usponi u Sloveniji i ino-zemstvu dra Raška Dimitrijevića i drugi am-biciozniji posjeti planinara evropskim Alpa-ma, mahom u vodičkim navezima te prvoraz-dne visokogorske pionirske ture Branislava Cerovića, Darka Vidanovića i drugova u planinama Crne Gore i Albanije. Međutim, organizirana alpinistička aktivnost počela je osnivanjem Alpinističkog odsjeka Beograd (AOB) — zajedničkog za beogradска planinarska društva — koji danas nosi ime svog dugogodišnjeg idejnog inspiratora i organiza-cijskog vođe, pokojnog Rastka Stojanovića.

Od tada je alpinizam u Srbiji živio konti-nuirano, s usponima i padovima (trajno u Be-oigradu i Nišu, povremeno i u Boru, Čačku, Smederevu, Požarevcu, Srijemskim Karlovci-ma, Novom Sadu, sada i u Majdanpeku, na izvjestan način i u Peći, koliko je zalede da-valo nadahnуća, a praktične potrebe postavljale zahtjeve), ali ocrtavajući stalnu nesum-njivu uzlaznu liniju i bilježeći nedvojbene uspjehe. Zasnovan od samog početka na so-lidnim etičkim i organizacijskim postavkama preuzetima iz naših alpskih krajeva s dužom tradicijom u ovom pogledu (AOB već na sa-mom početku, pored najambicioznijih beogradske planinara, sačinjava i nekoliko »do-šljaka« iz Slovenije i Hrvatske), alpinizam u Srbiji je zadržao pozitivna svojstva te škole, uspostavio tjesne bratske veze s alpinistima iz cijele zemlje i istodobno razvio neke svoje posebnosti.

Djelovanje alpinista iz Srbije ostavilo je određenog traga na planu njihove relativne

Usponi u Karanfilu (Bradi) — velik uspjeh alpinista Srbije

Foto: B. Kotlajić

afirmacije i na mjestima za koja bi se moglo reći »hic Rhodus, hic salta«, ali i na mnogim područjima svijetu nepoznatim i planinarski slabo ili nikako otkrivenim. Prije rata su na prostranim područjima Crne Gore, južnih dijelova Srbije i Makedonije, bilježeni samo rijetki posjeti slovenačkih, hrvatskih ili njemačkih alpinista. Velik je bio broj vrhova na koje ni ljeti nije izišao planinar, a da se i ne govorи o zimskim usponima koji su mahom imali karakter, makar »cepinačkih«, alpinističkih tura, još otežanih nepristupačnošću i neopskrbljeničtu terena, općom nesigurnošću te potrebom za gotovo ekspedicijском tehnikom i taktilkom u zimsko vrijeme.

Alpinisti iz Srbije, osobito iz mesta koja su periferno postavljena u odnosu na visoke planine, imali su želju i mogućnost da se okušaju na razne načine.

Ima stijena, poput Triglavskih, golemih dimenzija i slavne prošlosti u kojima su generacije redom ucrtavale smjerove — vrhunsku dostignuću pojedinih epoha, a koji danas služe kao općepoznate jedinice za mjerjenja i usporedbe. Svaka ko učini nešto više od prvih koraka u stijenama obično se dalje okušava u tom klasičnom repertoaru.

Postoje stijene — lucidno otkriveni kaprisci prirode, silovite, glatke, uspravne, prevjesne i plafonske tvorevine, poprišta najsmjelijih u njihovim najboljim danima, inspiracija za napore onih koji stasaju, predmet za divljenje onih koji su kadri bar da razumiju i povod za gundjanja skeptika.

Poznate su i male stijene, same po sebi bez značaja, ali koje su, zbog svog položaja, postale često posjećivani penjački poligoni, izložbene galerije kamenih formi, lokalna izletišta, postojbina kasnije ponekad proslavljenih plezalnih škola.

Konačno, ima stijena koje ne spadaju niti u jednu od ovih vrsta. Daleke i zabačene da bi bile pri ruci u slobodne dane, male i beznačajne da bi bile cilj logora ili svojevrsnih ekspedicija, izdvojene iz drugih stjenovitih masiva u kojima bi i one jednom »došle na red« kada se iscrpe privlačnije i logičnije mogućnosti, bez zapanjujućeg izgleda da bi bile cilj avangarde, okružene ravnodušnošću mještana i zaboravom penjača — one ostaju slučajne epizode iz historije pojedinih AO, da bi tek možda poslije više decenija doble, ili ni tada ne doble, neko ponavljanje ili varijantu.

Putevi su bili otvoreni i krenulo se na razne strane. Radilo se mnogo u kratkim stijenama u Srbiji: u Malom Vukanu, od početka, pa do sada, u Kablaru osobito od 1954., u stijenama oko Sićevačke klisure, također od 1951., u centralnoj barijeri Suve planine 1951., 1954. i dalje, u homoljskom Stolu 1956. i 1957., u Mučnju 1954. godine itd.

Nizali su se zimski i ljetni posjeti visokim dinarskim planinama i prvenstveni usponi u njima (stijena Krša Čvrlje u Prokletijama 1951, stijena Hajle u Prokletijama 1951. i 1954., više uspona u stijenama Savinog kuka, Sljeme, Pleća, Terzjinog bogaza i Bobotovog

kuka u Durmitoru 1953. i 1954., uspon u stijeni Prijedorca na Prenju 1955., usponi u Magliću i Trnovačkom Durmitoru 1954. godine itd. Izvršeni su prvi zimski usponi na Sjeverni vrh Kučkog koma 1952. i Marjaš u Prokletijama 1953. godine. Zatim je došla 1956-7. i 1961-2. temeljita ljetna i zimska obrada Komova, koji su poslije malo zanemareni, ali s jakim razlogom.

Te 1956. ili točnije, prvim usponima iz Grbaće 1957. godine, otvorena je najsjetljiva stranica u ovoj kratkoj historiji. Grupa Brade — Karanfila bila je i ostala, i u fazi planinarskog i penjačkog otkrivanja, i otvaranja (1957. — 1964.), i u savremeno doba traženja ekstremnih težina u Koplju i drugdje, pojam za sebe. Taj — među posljednjima u Evropi — donedavno netaknuti masiv stekao je u međuvremenu i međunarodni renome, u njemu su ucrtani smjerovi najrazličitijih karakteristika i težina, već je mnogo puta opisan, fotografiran, prepenjan, a ostao je u vijek jednako lijep i privlačan sa svojim moćnim strminama koje ne omogućavaju kompromise i ne priznaju slabosti.

U isto doba, i neprekidno, odvijao se rad alpinista iz Srbije u Sloveniji, uglavnom u Julijskim Alpama. Tu su povremeno bilježeni kvalitetni skokovi koji su, također, medaši u razvoju. Skok u peti stupanj obilježen je još davnog, 1953. godine, prolaskom jednog naveza kroz Skalaški steber u sjevernoj stijeni Skrlatice. Dolina Vrata, i nešto manje Krnica i Tamar, bila je svake godine stjecište AOB. Došlo je i vrijeme da prvi navezi, prije osamnaest godina, produ kroz proslavljeni Čopov steber, a nešto kasnije i kroz Ašenbrenerov smjer u Travniku — pojam slobodno penjanog šestog stupnja. Razvoj je tekao i dalje, uspjesi su se redali, uključujući i posljednja nastojanja pripadnika najmlađe generacije u smjerovima tehničke naravi i ekstremne težine (na primjer, sudjelovanje jednog od njih u prvom ponavljanju Brida Kline u Anića kuku).

Razmjerno rano okrenuo se interes alpinista iz Srbije planinama izvan granica naše zemlje. Geografski rasponi u kojima su djelovali pripadnici AO, pa i neki drugi planinari iz Srbije kada je riječ o visokim planinama van-evropskog kalibra, doista su veliki. Ne samo u Alpama (masiv Mont Blanca, Waliske Alpe, Ortler, Bernina, Dolomiti, Etztsalske, Stubajiske, Zilertsalske Alpe, Visoke Ture itd. uglavnom u klasičnim smjerovima, ali ne samo u njima!), nego i u planinama i stijenama Poljske, Rumunske, Bugarske, Grčke, Britanije, Turske, Irana, Kenije, SAD i možda i još negdje, ostavili su svoje tragove. Ne samo u prvoj jugoslavenskoj reprezentativnoj grupi koja je posjetila Kavkaz prilikom ostvarivanja prvih kontakata sa alpinistima SSSR i popela se na Elbrus, nego i u dvije jugoslavenske ekspedicije sa znatno većim ambicijama i rezultatima, sudjelovali su i navezi iz Srbije, od kojih je jedan, na primjer, 1964. g. izvršio priječenje Užbe.

Tako bi se još moglo nabrajati.

Ipak, ovaj srebrni jubilej rada pomalo protivrječna raspoloženja. Veoma tanak sloj članstva planinarske organizacije Srbije koji se makar povremeno i u nekoj fazi svog planinarskog života uključio u rad odsjeka, organizaciona labilnost odsjeka i sekcijski, kao i okolnost da sadašnje vrijeme nameće svjetske kriterije i da smo svi skupa članovi jedne planinarske organizacije (PSJ) koja u svojim redovima ima osvajače Ajgera, Kangbačena i Makala, daju povoda za izvjesnu melanolističnost i osjećaj provincialnog trajanja. Međutim, rad alpinista Srbije nikako se ne bi smio cijeniti samo po pobrojanim rezultatima koji su sami za sebe veliki i dosta govore, niti samo po činjenici da je oko 60 ljudi iz redova planinarske organizacije Srbije do sada ponijelo naziv samostalnog alpiniste. Vrijedno je i to što je za proteklih 25 godina još daleko veći broj, na stotine njih, prošao kroz alpinističke tečajeve, izvršio poneki uspon bogateći na taj način svoj planinarski život, sa više sistema, ambicija i sigurnosti počeo da odlazi u visoke planine, penja se na visoke vrhove u dalekim zemljama i pozitivno utjecao na kvalitet planinarenja u sredini u kojoj se krećao.

I naš pogled u budućnost je sličan. Pretpostavljamo da potpuna integriranost alpinistike u ukupni planinarski pokret, kao i do sada Alpinističke odsjeke i sekcijske ne smatramo ekskluzivnim krugovima stvarnih ili umišljenih veličina, nego kolektivima vrijednih i skromnih ljudi. Divno je kada se pojavi izuzetno talentiran majstor penjačke vještine i njega valja objeručke prihvati i pomoći mu da se razvije, usvajajući ne nekakva uska nego svjetska mjerila. Ali, pri svemu tome, najvažniji zadatak je, da u cijeloj planinarskoj organizaciji sve više preovlada shvatnje planinarstva ne kao lagodnog, pasivnog uživanja u ambijentu planine, nego kao djelatnosti u kojoj, kroz napore i primjenu znanja, ljudi podižu svoje psihofizičke, moralne i intelektualne kvalitete, dostižući ciljeve koje su

sami sebi u planinama postavili, te jačajući svoje radne i obrambene sposobnosti — za zajednicu i postajući sve mirniji i sretniji — za sebe.

ALPINISTI U SRBIJI DO 1976. GODINE

1. Stanko Aleksić,	SPD
2. Dr Raško Dimitrijević,	SPD
3. Jeremija Ukropina,	SPD
4. Istok Paljaruci,	SPD, Beograd, zatim Bor
5. Zvonimir Blažina,	Beograd (došao iz Zagreba)
6. Dr Ivan Stojanović,	Beograd
7. Dr Rastko Stojanović,	Beograd
8. Inž. Živojin Gradišar,	Beograd (došao iz Ljubljane)
9. Branko Turina,	Beograd* (došao iz Ljubljane)
10. Dobrica Gačeša,	Beograd
11. Milutin Rodić,	Beograd*
12. Zoran Marković,	Beograd
13. Branko Kotlajć,	Beograd
14. Milan Matić,	Beograd*
15. Aleksandar Đorđić,	Niš
16. Nikola Nerubacki,	Niš
17. Živojin Hetlerović,	Niš
18. Branko Stefanac,	Beograd
19. Mirko Stoličević,	Beograd
20. Aleksandar Rogulić,	Beograd
21. Momčilo Rekaljić,	Beograd
22. Milan Purić,	Čačak
23. Vojislav Popadić,	Beograd
24. Bogdan Pajković,	Beograd*
25. Radivoj Kovačević,	Sremski Karlovci
26. Dušan Stanojević,	Beograd
27. Velibor Stanišić,	Beograd
28. Teodor Balabanov,	Beograd
29. Milan Kuljaj,	Beograd
30. Stevan Holovka,	Sremski Karlovci
31. Matjaž Deržaj,	Beograd (došao iz Ljubljane i vratio se)
32. Milanka Kolarski,	Beograd
33. Ranko Đurica,	Beograd
34. Mihailo Kovačević,	Beograd
35. Srbislav Petrović	Beograd
36. Tomislav Vračević,	Niš
37. Varvara Medvedeva,	Niš
38. Dušan Močilnik,	Beograd
39. Prijedza Popović,	Beograd
40. Toplica Zdravković,	Beograd
41. Žarko Gostović,	Beograd (došao iz Skoplja i vratio se)
42. Slobodan Laković,	Niš
43. Petar Jovanović,	Niš
44. Bora Milojević,	Niš

* Do 1957. g. postojao je poseban AO na Univerzitetu, koji se tada spojio sa AOB.

Transverzale

• Značke »Transverzalac-planinar«. U društvenim prostorijama PD »Zeljezničar« u Zagrebu svećano su podijeljene 27. svibnja prve značke »Transverzalac-planinar«. Taj znak se dodjeljuje zajedno sa spomen-diplomom svakom planinaru koji obide najmanje deset planinarskih transverzala, od čega mora jedna biti republička. Ako obide 20 transverzala i od toga dvije republičke dodjeljuje mu se uz znak diplomu II stupnja, a ako obide 30 transverzala i od toga tri republičke, dobiva uz znak diplomu

III stupnja. Ovom je prilikom izvršena podjela 28-orici planinara, od čega 21 prvog, 6 drugog i jedna trećeg stupnja. Diplomi trećeg stupnja dobio je poznati zagrebački planinar Josip Korlaček koji je obišao sve planinarske transverzale u Jugoslaviji, neke čak i više puta. Podjeli je bio prisutan predsjednik Komisije za transverzale i manjaciye PSH Edo Pavšić, koji je tom prilikom rekao: »PD Zeljezničar je učinio osnivanjem ovoga znaka priznajnu velik podvig s širenju planinarskoga djelovanja koje zaslu-

žuje osobitu pažnju i hvalu. Vjerujem da će ova društvena akcija dati nov poticaj za obilazak planina cijele Jugoslavije.« (Josip Sakoman)

• Obišli »Hrvatsku transverzalu«
93. Bogumil Jamson, PD »Zanatlija«, Zagreb
94. Mato Biličić, PD »R. Končar«, Zagreb
95. Boris Höflinger, PD »Zanatlija«, Zagreb
96. Edita Höflinger, PD »Zanatlija«, Zagreb
97. Mladen Grubanović, PD »Sljeme«, Zagreb

Počeci bosanskohercegovačkog alpinizma

SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

Počeci djelovanja bosanskohercegovačkih planinara u stijenama i visokim planinama sežu u međuratno razdoblje, počevši od 1929. godine. Do 1940. godine BiH-planinarstvo je dobilo temelje za svoj najkvalitetniji razvoj, koji je uspješno nastavljen poslije oslobođenja zemlje kroz nove generacije alpinista, da bi u zadnjem času doseglo svoj najviši stupanj radom alpinista iz Sarajeva, Zenice, Mostara...¹⁾ i još nešto treba imati u vidu! Bosanskohercegovački alpinizam nikada nije ostao na nivou golog fizičkog, sportskog djelovanja u planini. Niz književnih članaka određene literarne vrijednosti, objavljenih u predratnoj i današnjoj planinarskoj štampi, akvareli i ulja s prenskim i romanijskim motivima, sve pokazuje da je alpinizam, shvaćen kao najpotpuniji i najviši oblik planinarskog ustroja, u BiH od početaka bio shvaćen kao dominantno kulturno-estetički fenomen modernog doba.

Radeći na penjačkom vodiču kroz BiH, došao sam do različitih novih podataka o počecima alpinizma u BiH, ponajviše zahvaljujući prepisci i ličnom kontaktu s veteranom Dragom Šeferom. Pošto je već u NP(11-12, 1967) Drago Entraut objavio članak to ovaj treba smatrati kao ispravak i nadopunu (i eventualno podsticaj za dalje korekcije) hronologije alpinističkih pothvata u međuratnom razdoblju prikazane u članku D. Entrauta.²⁾

1929. Vojo Ilić i Drago Šefer penju prvi smjer u BiH i to u Djevojačkim stijenama (Djevi) na Romaniji. Smjer otprilike teče tamo gdje danas penjači absajlaju s drugog tornja (silaz iz smjera Zijina ljudska).

1929. i 1930. Pero Šain s grupom planinara iz »Kosmosa« više puta prolazi Sačmalj pod Tarašem (Prenj) i utvrđuju klinovima osigurani put čiji ostaci postoje i danas. Put je bio najkraći pristup do kuće Jezerce (Bijela — Rakov Laz — Sačmalj — Jezerce).

1930. Prvi zimski izlazak na Prenj. Iz doline Idbra izveli su ga (na skijama) Vojo Ilić i Drago Šefer. Nakon bivaka u Tisovici po lošem vremenu prebacili su se do Jezerca i sišli niz Boračku Dragu.

1933 — 1938. Jakov Gaon, Vojo Ilić, Nikola Sedlar, Josip Sigmund i Drago Šefer treniraju u Djevi i Velikim stijenama na Romaniji solo ili u navezima. Iz tog vremena potiču kamene piramide na oba vrha Djeve. Tada je prepenjan i gornji dio sadašnjeg smjera po centralnom bridu (od osiguranog puta za Novakovu pećinu), ali prvenstvo nije pozna-

to (Vojo Ilić i Drago Šefer; Josip Sigmund solo; Čaušević i Krkbešević).

1934. u Djevi na Romaniji Vojo Ilić i Drago Šefer penju Centralni smjer. Gornji dio smjera, koji je ucrtan na fotografiji priloženoj članku D. Entrauta, jest problematičan. U zadnje vrijeme bila su dva pokušaja ponavljanja i po riječima tih penjača to je izvanredno težak smjer, a prema D. Šeferu smjer je savladan potpuno slobodnim penjanjem!

1935. Petar Šaraba i Drago Šefer penju novi smjer u Djevi, koji teče lijevo od drugog tornja i kroz kamin sa zaglavljanim kamenom izlazi na vrh. Tačan pravac smjera još nije bio utvrđen.

1936. Lujo Dic s grupom planinara iz »Prijatelja prirode« prieći Vjetrena brda na Prenju (od Zelene Glave do Lupoglava) u ljетnim uvjetima. Jakov Gaon i Drago Šefer pokušali su dva puta zimski uspon na Lupoglav sa sjeverne strane. U sjevernoj stijeni Otiša na Prenju (u lijevom dijelu) Petar Šaraba i Drago Šefer izveli su prvi smjer.

1937. U Klapavici na Čvrsnici Josip Sigmund u trećem pokušaju penje direktni smjer. Do danas je bio jedan pokušaj ponavljanja.

1938. Drago Šefer u solo usponu penje smjer po jugoistočnom bridu kroz okno u Lupoglavu. U Čabenskim stijenama na Treskavici Josip Sigmund (1939?) savladava svoj poznati kamin. Na oba vrha Osobca (Prenj) Jakov Gaon penje se zimi.

1940. Zimsko priječenje grebena Sivadija od Prijevorca do Bahtijevice izveo je Drago Šefer solo; u obratnom smjeru Alojz Rebić i Drago Šefer.

Ovo je samo isječak iz početnog rada bosanskohercegovačkih alpinista u visokim planinama BiH. Detaljniji rad na prikupljanju kompletnih podataka o počecima alpinizma u BiH tek čeka uporne istraživače.

¹⁾ Ako pod alpinizmom ne podrazumijevamo samo penjanje u stijeni (njegov penjački dio), već ga shvatimo kao najkompletniji i najdirektniji oblik boravka u prirodi i odnosa prema prirodi modernog čovjeka (nivoi tog odnosa su: estetički, etički, znanstveni, sportski, spiritualni), bivanje u najvišim i najudaljenijim dijelovima gora u zimskom i ljетnom času, te kao »sredstvo izraza« zatupljene duše tog modernog čovjeka. Stilovi su alpinističkog, tj. najvišeg planinarskog djelovanja: pješačke ture, skijaške ture, penjačke ture, koje se izvode u visokogorskome svijetu.

²⁾ Tako, prema izjavi D. Šefera, on i Šaraba nisu uopće penjali 1938. godine u zapadnoj stijeni Osočca, kako stoji u Entrautovom članku.

Usponi »Sto žena na vrh Mosora«

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Velika se »fešta« sprema
za dan naših žena,
jer za praznik 8. marta
100 žena na Mosor starta...

Anica Deanković

Godine 1974. smo zamislili, organizirali — izveli! Danas, u 1976. godini, uspon »100 žena na vrh Mosora« za grad podno Marijana i njegovu okolinu postaje je već tradicija koja iz godine u godinu ima sve više pobornica — sudionica.

Kako smo počeli? Skromno! U upravi PD »Mosor« u Splitu primjetili smo, da je na društvenim izletima uvijek popriličan broj žena — planinarki. Zapitali smo se, zašto ne bismo jedan izlet-uspon u toku godine organizirali isključivo za žene. Odgovor nije trebalо čekati. Odmah smo bili složni u svemu.

Malo je gradova, osim onih u Alpama, koji imaju na »dohvat ruku« tako lijepu planinu kao što je Mosor, planinu sjeveroistočno od Splita.

Kažu, da mu prastaro ime potiče od zlata (MONS AUREUS) i da su u njegovim njedrima nekada u davnini kopali zlato. Možda. On je i danas sav od zlata. Uvjerite se u to u hladne i vedre zimske dane, prije zalaska sunca! Popnite se do prve vidilice na Marjanu. Vidjet ćete kako Mosor blješti zlatan,

milovan zracima zalazećeg sunca. Kada sunce tone daleko na Atlantiku, zavjesa se spušta i na Mosor. Zlata s padina nestane, a ostade siva, mrka, sura, gorda planina. Za planinara koji pješači njegovim oputinama, Mosor je uvijek planina kojoj se rado vraća i nikad je ne zaboravlja. Zbog njegovog planinskog zraka, zbog tišine koja šapuće, zbog divnih puteljaka, i vidika, i varljivog bespuća, zbog goleti i predivnih šumaraka u docima, zbog predivnih bila i još ljepšeg Mosorskog grebena, jedinstvenog, koji stražari iznad plavog mora. Na Mosoru je i lijep planinarski dom u divnoj borovoj šumi. Zbog svega toga nije nam bilo teško odlučiti na koju planinu povesti žene. A datum? Nedjelja uoči Dana žena! Svrha uspona: širiti planinarsku ideju, gajiti tradicije iz NOB i uveličati blagdan žena 8. mart.

Prionuli smo poslu, krenuli u realizaciju zadataka, koje nije bilo teško odrediti s obzirom da nam je cilj uspona bio jasan, dobro poznat i pravilno shvaćen.

»Sto žena na vrh Mosora« (dio skupine na vrhu)

Prvi uspon bio je zakazan za 3. ožujka 1974. Nažalost nedjelja je svanula oblačna i s kišom. Ipak se sakupilo desetak žena, onih najhrabrijih. Zbog loše meteoro-situacije uspon je morao biti odgođen za slijedeću nedjelju. Nismo pogriješili. Nedjelja 10. ožujka svanula je vedra i sunčana. Na rivi — zbornom mjestu — sakupilo se tri puna autobusa žena. Pjesma se ori. Organizatorima lakinulo. Uspjet će, sumnje nema! Tako je i bilo. Od 116 žena koliko ih se uspelo do planinarskog doma, na vrh Mosora do Vickovog stupa (1.330 m) popelo ih se 38. Među njima bio je i drug Vicko Krstulović, prvoborac Dalmacije, po kojem nosi stup ime. Orila se pjesma, razdragane žene igrale su kolo, žene-borci budile uspomene na one teške dane, drug Vicko se prisjećao ratnih dana.

Poslije silaska s vrha Mosora podijeljeno je svim ženama koje su se uspele do planinarskog doma skromno spomen-priznanje: crtež s posvetom, presimljen na kseroks-papir. Mali dar, ali velika pažnja. Nismo se nadali da će se toliko obradovati. Rastanak na rivi bio je srdačan. Dovidenja, drugarice, za godinu dana!

Pripreme za drugi uspon »100 žena na vrh Mosora« otpočeli smo odmah početkom siječnja 1975. godine. Bili smo bogatiji za jedno iskustvo. Zato su pripreme bile bolje i sadržajnije. Uredništvo »Slobodne Dalmacije« zamolili smo za pokroviteljstvo, Konferenciju za društvenu aktivnost žena SO Split za saradnju. Svi su nam drugarski pomogli. Propaganda je bila na visini: »Slobodna Dalmacija«, »Radio Split«, plakati po gradu i izlog PD »Mosor« u Marmontovoj ulici obavještavali su o usponu.

Dan uspona, 2. ožujka 1975. godine, osvannuo je sunčan. S rive kreće prema Mosoru sedam punih autobusa sudionica uspona, svih uzrasta. U Sitnu Gornjem kreće obavljenje o tome kakva treba biti disciplina na maršu, zbog njihove sigurnosti i naše odgovornosti! Kolona kreće. Dajemo savjet neka ne žure, ali to mnogo ne pomaže! Oputina je uska i zato se kolona razvukla. Kako i ne bi kada se u njoj nalazi 350 žena! Mladost žuri. Žure i žene sa kondicijom. Godine nisu važne, tako se barem uvijek kaže... prisjećam se popularne pjesmice. Na ovom usponu mnoge to zaista potvrđuju.

Koje li sreće što je sunčan dan! Gdje bismo se svi smjestili da je kišovito? Članovi rukovodstva uspona postaju zabrinuti. Kako i ne bi: štampanih spomen-priznanja ima samo 230. Šta će biti ako sve žene krenu prema vrhu? Krenulo ih je zaista mnogo. Opel kolona, dugačka i svakojaka. Mnogi su pogledi okrenuti prema grebenu i Vickovom stupu koji obasjavaju zrake jutarnjeg sunca. Tempo postaje umireniji, racionalniji. Ipak je to prilična visina, 1.330 metara, na koju se treba uspeti. I, u zlu netrebalu, u koloni se nalaze tri grupe članova GSS iz Splita. Požrtvovni su to momci i dobro tehnički

opremljeni. Iz kolone možemo čak radio vezom zvati prvu pomoć iz Splita. Nadamo se da neće biti potrebna.

Na grebenu je komisija koja zapisuje ime, prezime, i godinu rođenja. Godine se ne kriju! Uspon je potvrda sačuvane mladosti. Kod Vickovog stupa veselje kao da je fešta. Dva harmonikaša sviraju partizanske i dalmatinske pjesme, a planinarke pjevaju:

Oj Mosore, Mosore,

sve se diže u gore...

U sveopćem veselju, pjesmi i predivnim vidicima umor je izčeznuo. Čestitanja, foto-snimci, jedna kamera zuji. Uzdravlje! Ako nema pri ruci što žeščeg i limunada je dobra. Odlična!

Vraćamo se. Pogledi se sruštaju niz padinu tražeći oputinu kuda prolazi. Po koji uzdah: Kako ću sići? Netko dobaci: Ne brinuti! Prebacite u drugu i kočite! Nije baš učitiv odgovor, ali pomaže. Vedrina ohrabruje. Planinari jodljaju i pjevaju kao da smo u Tirolama. I to pomaže, bodri.

Eto nas opet u planinarskom domu na Ljubaču. Poslije odmora od sat vremena, skup svih planinarki ispred doma. Nakon pozdravnog govora svaka od njih koja je bila na vrhu prima lijepo spomen-priznanje.

Zadovoljstvo i radost nagrađenih bili su najljepša i iskrena hvala svima onima koji su svojim udjelom pridonijeli da je uspon uspio. Kada smo naveče bili na rivi, u gradu podno Marjana, njihovo »dovolenja« shvatili smo kao iskrenu želju da te uspone i nadalje održavamo. Obećali smo!

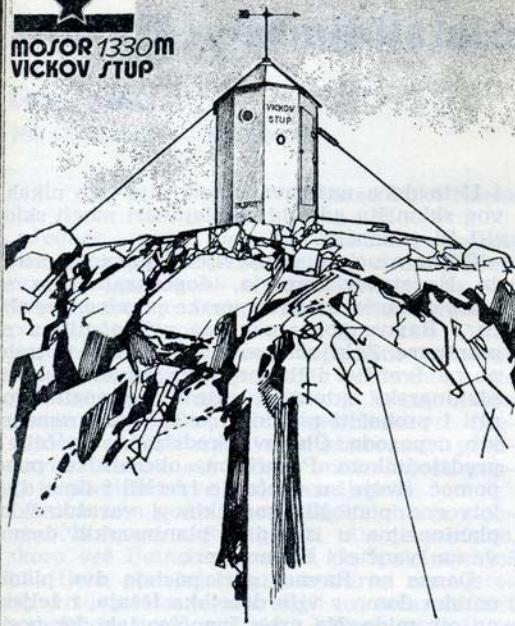
Kada smo u upravi Društva pravili plan rada, bili smo složni da i ove godine u ožujku organiziramo uspon »100 žena na vrh Mosora«, sada već tradicionalan. Budući da smo kao uprava već uhodan tim, pripreme su bile manje žučne. A bili smo opterećeni i drugim društvenim zadacima, poređ ostalog i organiziranjem prvog planinarskog plesa (održan je krajem veljače u Domu Armije u Splitu). Da ne iznevjerimo nepisani zakon, zamolili smo i ove godine mlađog slovenačkog umjetnika Rudija Skočira za crtež spomen-priznanja. Apelirali smo na njegovu ljubav Dalmaciji i planinarstvu. I vjerujte, ako pogledate priznanje, ta se ljubav osjeća.

U »Slobodnoj Dalmaciji« lijepo su nas primili i do kraja drugarski ispunili za što smo ih zamolili. Svima njima naša lijepa hvala.

Vrijeme u Dalmaciji krajem veljače i početkom ožujka bilo je predivno: sunca po vazdan, toplo, voćke procvale. Prije podne riva puna mladosti koja je ukras »najlipšeg mesta na svetu«. Planirani dan uspona 7. ožujak osvanuo je kišom, hladnim levantom, na Mosoru snijeg, a putevi prekriveni poledicom. Od 500 prijavljenih žena, na autobusnoj stanici sakupilo se oko stotinu hrabrih, koje žele i po ovakvom nevremenu na Mosor. Rukovodstvo odgadala uspon za nedjelju dana. Tada idemo pa makar grmjelo i sijevalo. Vidjet ćemo!

MOSOR 1330M
VICKOV STUP

planinarsko
društvo
„Mosor“ ŠpliT
dodjeljuje
Spomen priznanje
drugarici

za uspon 100 žena na vrh Mosora (1330m) koji je organiziran povodom 35. godišnjice ustanka naroda Jugoslavije i Dana žena pod pokroviteljstvom »Slobodne Dalmacije« i u suradnji sa konferencijom za društvenu aktivnost žena općine ŠpliT

Predsjednik planinarskog društva »Mosor« ŠpliT

Datum:

Priznanje za uspon na vrh Mosora

Išli smo! Sa kišobranima, u vjetrovkama. Padala je kiša. Na vrhu Mosora i snijeg, nošen hladnim vjetrom. Vidljivost do 20 metara još kako tako, dalje nikako. Magla je potpuno zekljanala vidik. Sva ta stihija prirode ni najmanje nije umanjila veselo raspoloženje njih 104 sudionica koje su se uspeli na snijegom i ledom okovani vrh Mosora. Vjetar fijuće. Iz jedne termosice okrijepli se njih desetak. Topli gutlijaj, uz drugarsku pažnju. Drugarstvo se čeliči. I to će se ponijeti kao uspomena u dolinu!

Kada smo poslije silaza opet svi bili u planinarskom domu Ljuvač, okupljeni na maloj svečanosti, minutom šutnje odali smo počast svima poginulima u ratu za našu slobodu. Ovogodišnji uspon bio je organiziran u čast 35. godišnjice ustanka naroda Jugoslavije. Predsjednik PD »Mosor« Bogumir Medić podijelio je svakoj planinarci lijepo spomen-priznanje. Prva ga je primila Antula Barišić, majka partizanke poginule u ratu na Mosoru. Osjećali smo moralnu dužnost da joj damo uspomenu na taj uspon, iako zbog godina nije uspjela doći na sam vrh planine gdje joj je poginulo »milo cvijeće«. Najstarija žena koja se uspela na vrh Mosora bila je 60-godišnja Anka Marinović. Pored spomen-priznanja primila je i prigodni spomen-pokal. Bila je vedra lica i ponosna.

Na silazu kiša je opet počela rumoriti. Ona proljetna, koju jedva vidiš, ali je zato dobro osjetiš na mokroj odjeći. Neka pada, uspon je iza nas. U Sitnu Gornjem svako

žuri da se što prije ukreca u autobuse. Ne zbog mjesta, već zbog kiše koja sve jače pada. Stanovnici Sitna Gornjeg obećali su da će sudionice uspona dočekati toplim čajem, domaćom rakijom i kruhom ispod peke, ali je kiša pokvarila planove tako drugarski zamišljene. Šteta, bio bi to lijep susret sela i grada.

Autobusi kreću. Poviše Sitna Donjeg, tamo gdje zavoji ispisuju jasno vidno slovo »M«, pogledaj prema vrletima Mosora. Vrhovi su u zagrljaju gустe magle. Budući smo cijeli dan bili na hladnoći, šibani kišom i snijegom što ga je nosio hladan vjetar, u udobnom i zagrijanom autobusu bilo je ugodno, a uz to i pomisao da nam je i ovaj uspon uspio, još više pridonosi općem ugodaju i zadovoljstvu.

U takvom ugodnom razmišljanju ipak mi se nameće pitanje: Zašto smo danas po ovakvom nevremenu vodili kolonu od dvjesto djevojaka i žena u planinu? Čemu to? Da li smo uopće s tim i takvim usponima postigli cilj koji smo u upravi PD »Mosor« postavili? Nema sumnje. I dokazi su tu: za tri nepone godine otkako je na vrh Mosora u Vickov stup ponovo donijeta upisna knjiga, popunjava se već treća po redu imenima onih koji su se uspeli na vrh. Planinarska ideja dobiva u Splitu sve više pobornika. I još nešto: neka se narod čeliči!

Trgnem se iz razmišljanja. Na rivi smo. Drugarice, do godine u ožujku opet dovideća na vrhu Mosora. Jer — tradicija obavezuje!

Izlet na Ivančicu prije pola stoljeća

MATIJA JAKLIN

VARAŽDIN

Pregledavajući svoj planinarski album slika od osnutka podružnice HPD-a »Ivančica« u Ivancu, reaktivirane godine 1923., našao sam jednu meni izvanredno dragu sliku, snimljenu godine 1924. na Ravnoj gori prilikom zajedničkog izleta ivanečkih planinara s članovima HPD Središnjica u Zagrebu, na čelu s predsjednikom prof. Josipom Pasarićem.

Upravni odbor podružnice »Ivančica« u Ivancu usko je suradivao sa članovima HPD Središnjica u Zagrebu, pa tako i na organiziranju zajedničkih izleta. Takav je bio i zajednički izlet na Ravnu goru jedne nedjelje u ljetu godine 1924.

Prema dogovoru stiže u Ivanec 14 članova Središnjice pod vodstvom prof. Pasarića, tajnika ing. Kereškenija i blagajnika Josipa Vučaka. Oni zajedno sa 7 članova »Ivančice« pod vodstvom tadašnjeg tajnika Alberta Georgijevića krenu u pravcu Ravne gore. Od ivanečkih planinara na tom su izletu sudjelovali još Alma Blumšajn, Zlata Gobec, Beba Špiler, Helena Vojtik, Franjo Hafner, tadašnji blagajnik podružnice, i Matija Jaklin.

Iz Ivanca smo krenuli rano ujutro na dvojm seljačkim kolima prema Ravnoj gori preko sela Kamenice i Žarovnice do podnožja kod Sajkovog mlinu, odakle su nastavili dalje pješke Predragovim putem na vrh Ravne gore. Dan je bio lijep, sunčan i vidik dobar na Hrvatsko zagorje i Sloveniju.

Nakon poduzeće šetnje vrhom Ravne gore, po hladovini crnogorice i bijelogorice, zaustavili smo se radi odmora kod ruševne kuće zvane Pusti Duh, vlasništvo Župne nadarbine u Bednji. Tu je načinjena priložena sli-

U to doba na Ravnoj gori nije bilo nikakvog skloništa gdje bi se planinari mogli skloniti ili prenoći.

Odmarajući se, oduševljeni ljepotom prirode Hrvatskog zagorja, dogovarali smo se kako da naše lijepe zagorske planine, Ivančicu i Ravnu goru, učinimo privlačnjima za planinare. Zaključili smo da je nužno potrebno na Ivančici i Ravnoj gori izgraditi barem planinarska skloništa, gdje bi se mogli skloniti i prenoći planinari u slučaju vremenskih nepogoda. Članovi Središnjice, na čelu s predsjednikom Pasarićem, obećali su punu pomoć. Svoje su obećanje izvršili i time djehotovorno pomogli ivanečkim i varaždinskim planinarima u izgradnji planinarskih domova na Ivančici i Ravnoj gori.

Danas na Ravnoj gori postoje dva planinarska doma s više desetaka ležaja, i željezna piramida. Na vrhu Ivančice također postoji planinarska kuća »Josip Pasarić« s 20 ležaja, i željezna piramida.

Do planinarskog doma »Anka Ivić« na Ravnoj gori izgrađen je šumski put, kojim je moguć pristup do doma osobnim automobilom.

Također je izgrađena šumska cesta od sela Prigorca do Pasarićeve kuće na vrhu Ivančice, kojoj je sada također moguć pristup i osobnim kolima.

Ovakovi uspjesi na izgradnji planinarskih objekata postignuti su velikim i nesebičnim zalaganjem tadašnje generacije članova planinarske organizacije koji su složno, povrh ostalih napora i svojim fizičkim radom kod gradnje, dali stotine dobrovoljnih sati. Lijep primjer mlađim planinarima.

Dva vikenda na Velebitu

LOTA ARH

PD »ZAGREB — MATICA«

članak je objavljen

Usred i oko Nacionalnog parka Paklenice

Jednoć, prije nekoliko godina, Velebit nam je pokazao svoju ljepotu u najljepšem mjesecu godine — u mjesecu svibnju. Od tada nastojimo bar jednom u tom mjesecu posjetiti najljepšu planinu Hrvatske. Ostao mi je u nezaboravnoj uspomeni trenutak kada smo kroz vrata u zidu od kamena, što ga stvara prvi niz velebitskog lanca, bedem prema moru, ušli u zeleni velebitski vrt. Gledajući Velebit s mora ne možemo sebi predstaviti da samo sat hoda u unutrašnjosti pruža ta planina takve neslućene ljepote.

I ove smo godine posjetili Velebit u svibnju. Na moru, u Starigradu, bilo je sunčano, skoro već ljetno vrijeme, a da ipak nije još bilo ljetno, podsjećali su nas mirisi rascvjetalih vrtova. Da bismo stigli u začarani vrt trebalo je prvo savladati kamenjar koji se pruža od malog sela Milovca na Jadranskoj magistrali do prvog zelenila na Vaganjcu. Dočekala nas je usnula ljepota nenastanjene kamenih kućica i zato to glasniji pjev bezbroj ptica koje su bile u punom zanosu proljetne ljubavi. Žedan putnik može ovdje naći i vodu u napuštenim cisternama. Tko bi se patio danas ovdje otimačući kamenom i zemljom škrati život, kada se na obali turizmom više i jednostavnije može zaraditi kruh naš svagdašnji.

I dalje se treba strmo uspinjati po žarkom suncu da bi se najednom pred nama otvorilo veliko polje — Veliko Rujno. Da li je to baš polje teško je reći, jer imade još mnogo, mnogo kamenja među zelenim površinama — ili su pak zelene površine među kamenom? To polje sa sjeverne strane okružuje gusta borova šuma koja skriva živi izvor. Zapravo, to ipak nije polje, već velika kotlina što se smjestila između kamenih kukova Bojinca na južnoj strani i padina Višerujna na sjevernoj strani.

Vrućina nas je omamila i mi smo se odmobilili na kamenitoj klupi pred kamenom kućicom, u sjeni male bukove šumice, u savršenom miru. Nigdje nikog živog. U takvima trenucima govorimo: Evo, opet smo otkrili jednu »vikendicu«, našu vikendicu, jednu od mnogih što su za nas ostavljene u mnogim krajevima Jugoslavije.

Mame nas bijele stijene Bojinca, lagano slobodno penjanje i, eto nas najednom pred ovećom špiljom u kojoj su i stol i svjeća. Stijene se mogu birati, jer ima niz manje ili više pristupačnih kamenih gromada raznih oblika. S manjeg sedalca pruža se pogled na more i ostali dio Velebita. Spuštamo se drugim okolnim putem opet do naše vikendice. Usput sretnemo starca s magarcem. Priča

nam da sada u Velikom Rujnu živi samo još njih troje staraca — on, njegova žena i brat. Prosjek godina — osamdeset. Zimi se spuštaju u Vaganjac.

Spuštamo se preko sočnih livada što se plave od enciana, a nešto niže bijele se od narcisa. Međutim, svaki dan ima i svoj kraj, tako da nas predvečerje ovog lijepog dana sili da žurimo dalje, jer želimo prenoći u Borisovom domu. Put je još dalek. Treba prepriječiti Veliko Rujno i uspeti se na sedlo Stražbenicu. Brzo smo ušli u krasnu borovu šumu. Nismo više imali vremena da uživamo u izvoru koji zatim kao potočić stvara nešto kao oveću mlaku što se s visine čini kao jezerce okupano u predvečernjem suncu. Usput smo se nehoteci popeli još na Golici (1266 m) od kuda se pruža pogled duboko prema gornjem dijelu Velike Paklenice.

Već se hvata noć, a mi smo još daleko. Žurimo jedan dio puta natrag kroz gustu borovu šumu, kraj brusnicu u cvatu, prema sedlu, gdje se osvježujemo izvrsnom hladnom vodom na jakom izvoru nedaleko sedla. I ovdje bi trebalo zastati, ali mi žurimo dok nam danje svjetlo još malo pokazuje oznake prema Borisovom domu, jer nema izrazitoga puta. Markacije nas vode malo lijevo, malo desno od grebena, stalno strmo dolje. Naideemo na neku livadicu gdje su se krave već smjestila za počinak. A nas čeka šuma i još gušći mrak, a marku smo izgubili, kako se to već uvijek dogodi na livadama. Jedini voditelj sad nam je svjetlo koje dolazi iz Borisovog doma. Namučili smo se po klimkim liticama iznad potoka, kroz gustiš, ali smo konačno stigli.

Cijeli nas je dan pratio mir i samo cvrkut neumornih ptica, a sada najednom žamor, ljudi, pjevanje, vino i mnogo svjetla. Previše toga što nam odjednom prekine naš lijep

Slijedeće jutro nastavili smo put preko Malih Močila na Crni vrh. Uspon na sam vrh je kratak, ali pun iznenadenja. Livadice, rijetka borova šuma, cvijeće, a vrh obrasao travom, od kuda se pruža krasan pogled na cijeli južni Velebit, kao i natrag na Bojinac, prema Paklenici i moru.

Spuštamo se u Velika Močila koja su mi poznata kao »raj na zemlji«. Sunce je pripekljalo i mi se odmaramo uz mali izvor u obližnjoj sjeni borova s pogledom na sočne livade. Spuštamo se po neoznačenoj stazi gdje nam je »markacija« bila balega neke mule i popločeni put što su ga nekoć izradile marljive ruke seljaka za svoje mule na kojima su izvlačili sijeno s Močila, a i poneki stoljetni bor.

Vrućina nas je potpuno zarobila, svjež zrak i zelenilo ostali su za nama, a mi po putu bez kraja i konca sve više uranjamо u

nemilosrdno vruć kamenjar, nestajemo u ništavilu vrućine gdje zamire svaki život.

Smrčeve doline

Zagrijana mašina »Volksića« dovela nas je podno Zavižana na Velebitu. Auto se dobro potresao a i mi u njemu na makadamskom putu od ispod Oltara naviše. Zadovoljni i mi i »on«, oprostili smo se na neko vrijeme, »Volksić zvan Mrkvica da se odmori, a mi — mi? Da, raširili smo ruke i dobro protegli da pluća što potpunije udahnu taj divni svjeti zrak. Začas je zaboravljen grad, strka, gužva, zagadena atmosfera. Ovdje na Zavižanu osjeća se samo mir, miris cvjetnih livađa, a pogledi lutaju za oblacima koji brzo prelaze preko nas. Tko može opisati taj osjećaj? Samo taj osjećaj da si u prirodi, u tom divnom miru s uzbudnjem doživljaja koji nas tek čekaju, jer uvijek, koliko god puta se nalazimo tu na Zavižanu, po lijepom i ružnom vremenu, bio je to doživljaj, a to će sigurno biti i ovaj puta.

Razgovarajući s Dragom, meteorologom na Zavižanu, već je užitak. Čovjek se osjeća tako blizu iskonskog života slušajući riječi čovjeka koji već 15 godina dijeli život između te planine, svoje obitelji i svog hobija — lova. Diznajemo gdje se ove godine nalaze medvjedi, gdje divlje svinje, usamljeni vuk ili zalutali zečić, ili što se dogodilo s preseđenim čvrsničkim divokozama. Od njega i saznaјemo da je dr Bašić zajedno s lugarem Babićem označio put kroz Smrčeve doline, kroz prašumu Velebita, kutak koji većugo želimo posjetiti. Međutim »šalabazati« po Velebitu nije preporučljivo, jer je Velebit pun vrtača i za čas se više ne zna kuda treba krenuti, a za povratak je kasno, jer ne prepoznaješ područje kroz koje si prošao.

Na bukvi, dvadesetak minuta hoda po Premužićevu stazu, nalazi se natpis »Smrčeve«. Tu skrećemo desno po stazici koja se jedva poznaće i odmah izbijamo na livadicu Čemerikov doći. Prošavši livadicu uspinjemo se na prijevoj u šumi, a zatim preko stabala koja su ovdje ostavila svoj život, preko kamena, spuštamo se sve niže prateći stalno crvene znakove na drveću ili kamenu. Dolazimo do ovećeg kamena gdje piše »Matijaševa jama«. Po pričanju je kralj Korvin, a po nekim kralj Bela, sakrio na tom mjestu blago. Ima vidljivih tragova da je narod na tom mjestu kopao u nadi da će naći blago. Velika je sreća za siromašnog čovjeka da postoji nada, jer ta nada pomaže da se preživi, sve u nadi da će se dogoditi »čudo« i pronaći blago. Po mom mišljenju »blago« je snijeg koji se na tom kraškom terenu zadržava preko cijelog ljeta na dnu vrtače iznad koje se visoko dižu strme stijene. Taj snijeg znači život kako za ljude tako i za životinje.

Dolazimo do takozvanih »Rijetkih bukvi« gdje se u jesen rado zadržavaju medvjedi

hraneći se plodom bukve, nabirajući salo za zimski san. Još neko vrijeme vode nas sigurno crveni znakovi, a zatim obješena kantica od boje daje nam na znanje da je za obilježavanje daljnog puta nestala boja! Do tada su se hrustili moji pratioci: pa vidljiva je stazica, mogla bi se pronaći i bez oznaka. U sebi sam mislila: gdje bismo završili da nema tih oznaka »Ivice i Marice«. Čim su prestale crvene točke, počele su dileme: da li se baciti gore na kamenit greben otkuda je lakša orijentacija ili skrenuti po lakšem terenu niz padinu. Prvo smo krenuli po »orijentaciju« prema grebenu, obišli jednu vrtaću, ustanovili da smo obišli s južne strane Gromovaču. Ipak tu nismo opazili Premužićevu stazu, a po toj divljini i ne bi bilo lako izbiti na nju.

Uspjeli smo se vratiti na početak »lutanja« i prema drugoj varijanti spustili se niz brdo i gle čuda — naišli smo opet na markaciju na nekoj već izrazitijoj stazici. Mislim da sam ja bila najzadovoljnija. Naime, livađe na Alanu vidjele su se tako blizu da sam mislila kako smo već prošli Rosijevo sklonište. Prevarila sam se zbog izvanredne vidljivosti koja je sve jako približila. Penjemo se opet uzbrdo i ugledamo sklonište iznad nas. Još smo prije izbili na lijepu livadicu s koje je upravo otrčao jelen ili srndač uz glasno baukanje (lovački izraz koji upotrebljava Drago). Sklonište nas je dočekalo puno otpadaka, zamazanog posuđa. Podne daske su istrunule, a s tavana su nam pušovi bacali mort! Očistili smo kakotako sklonište, pomeli, oprali posuđe u nadi da se planinari neće za neko vrijeme sramotiti i da će sklonište održavati u redu.

Vidici bili su izvanredni, jer je noć prije neprestano kiša. Prema unutrašnjosti tmasti oblaci bili su prekrasna pozadina za osunčane bijele velenbitske stijene i zelene šume. Redali su se nizovi grebena prema istoku sve do siluete južnog Velebita.

Da uđovoljimo još konačnoj želji svakog planinara — barem jedan vrh — popeli smo se na Čepuraš, skupljajući uspomene trnja, kamena i niske borovine po našoj nježnoj koži, da bismo stigli na kameni pločasti vrh, od kuda nam se pogled širio po razasutim otocima sve tamo do Punte Istre i na otoke ispod nas. Zadovoljni smo se vratili u dom da slijedeći dan doživimo gustu maglu, a zato to bolju janjetinu na žaru!

Bili smo zahvalni našem Velebitu što nam je opet otkrio dio svoje ljepote. Već slijedeći dan kao da je požalio što nam je dopustio da uđemo malo dublje u njegov mir, tjerao nas je sa svojih livađa jakim hladnim sjevernim vjetrom na more i ono nas je primilo u svoje toplo okrilje puno sunca.

Prilog planinarskoj misli

VILIM FERLIN

ZAGREB

Prirodna je težnja ljudskoga bića da iskuši veći stupanj sreće. Na neki način sreća je cilj čovjekovog življenja. Čovjek ne želi učiniti sretnim samo isključivo sebe, već drugog bližnjeg čovjeka i cijelu svoju okolinu. Planinarstvo i alpinizam imaju za cilj da čovjeka također učine sretnim. Oni cijelu njegovu svijest upućuju da nadide uskočnu stvarnosti i dnevнog iskustva i da mu omoguće ostvarenje sreće, zadovoljstva, vredrine i mira. Automatski na putu svog osrećenja planinar postaje emocionalno uravnoteženiji, njegov se odnos prema okolini mijenja na bolje. On u konačnom stanju sreće postaje izvanredno društvena i etička osoba. Izlazi iz uskih okvira zakukljene ličnosti i razdaje se nesebično. Biva potpuno nesebična osoba.

Ovo iskustvo nesebičnosti urasta u njegovu ličnost kao divna impresija, prožima ga otada i postaje cilj njegova postojanja. Na taj način se jednolika svakodnevница mijenja u sklad, ljepotu i povećanu težnju za kreativnošću i usrećenje drugih.

Planinar je manje nesretna osoba jer svojom djelatnošću, tj. planinarenjem, razvija ličnost i upoznaje sebe kao izvor sretne harmonije. Tako planinarenje za njega postaje sve privlačnije. Priroda je ustrojstvo skladnosti i ljepote i upoznavanje njezinih zakonitosti reflektira se na ličnost planinara uvedeni ga spontano u dublje slojeve njegove svijesti. Cijeli taj proces ne iziskuje nikakav napor. Naprotiv, on je potpuno spontan i jednostavan.

Nalazimo, dakle, da je planinarstvo ugodna aktivnost za svakoga. Bez obzira na stvarnost ili obrazovanje svaki čovjek može putem planinarstva usavršiti svoju ličnost.

Cilj planinarstva je obogatiti život, biti potpuno svjestan svakog trenutka u njegovom veselju, opijenosti i jednostavnosti. U tom stanju planina postoji kao poema bez pitanja odakle i zašto. Bez naprezanja. U stalnoj promjeni lijepih dojmova. Planinar se predaje užitku koji se neprestano mijenja i obogaćuje. On postaje upijen u Prirodu kao umjetnik koji živi samo u momentima sadašnjosti videći sebe potpuno jasno.

Svakodnevница je zbir uvjetovanih reagiranja što neizmjerno ograničuju slobodu. Posljedica je stereotipnost misli, jednoličnost radnje, kretanja i riječi. Čovjek postaje slijep za bogatstvo stvarnosti. Tajne života oko nas i u nama čekaju da budu otkrivene i da ih čovjek uživa, da bude sretan. Otići u planinu upravo nas stavlja u mogućnost da otkrijemo sve te tajne. Da se humaniziramo, još više civiliziramo i da učimo. Da se otvara-

simo osamljenosti, nedodirljivosti, narkotiziranja standardom i mehaniziranja trkom za produktivnošću. Planinar se, dakle, oslobađa neprestanog bombardiranja idejama i utiscima potrošačkog društva, postaje slobodniji u društvenom životu. On se preobražava u stvaraoca. Dakle, sloboda je tekovina planinarstva.

Planinarstvo također omogućuje da stječemo nova znanja, jer živjeti u svijetu informacija znači i otupjeti na njih i zatvoriti se u sebe. Postati preintelektualan, specijaliziran, nekoncentriran i hipnotiziran malim ličnim postignućima. Planinarenjem se postiže upravo suprotno tako da i profesionalno najspecijaliziranije osobe dolaze u kontakt sa širokom skalom novih znanstvenih područja: etnologijom, zemljopisom, botanikom, zoologijom, meteorologijom, ekonomijom, povijesti, medicinom itd. Planinar postaje univerzalna, istraživačka ličnost. On stječe ambicije da dalje privatno studira znanost na svakom svom planinarskom izletu i kod kuće.

Prilog planinarenja je i u tome da nas ono oslobađa lanaca nezasiljivih želja. Tada planinar manje zahtjeva od drugih osoba ali više daje od sebe drugima. On počinje postojati za druge. To je osobito važno za nedruštvene osobe. One se otvaraju prema drugima. Opće je zapaženo da na izletima vlasti veća susretljivost, simpatiziranje i društvenost.

Planinarstvo, a posebno alpinizam, čine nas osobito pažljivim u svakom trenutku i rasterećuju nas od otupljenja da bismo proširili svoju svijest. To je i cilj svih naših »običnijih« djelatnosti. Kupujemo nove proizvode, gramofonske ploče, odjeću i neprimjetno mijenjamo svoju okolinu pokušavajući da je povratimo u svoju svijest. Alpinizam i planinarstvo angažiraju svijest i unoše nas u trenutke u kojima ne mislimo na ništa drugo osim na dotične djelatnosti. Mi svojom voljom stavljamo sebe u situacije u kojima se možemo potpuno koncentrirati. Kada prolazimo nekom vrlo uskom stazom, s koje se možda možemo strovaliti u provaliju, mi smo potpuno svjesni svakog trenutka upravo je i razlog zašto smo krenuli tom opasnom stazom.

Osobito dobar primjer je alpinizam koji zahtjeva najintenzivniju koncentraciju na duži vremenski period. Evo što o tome kaže jedan alpinist: »Gledajući neku umjetničku sliku mi zapažamo odmah vizionarsku osobinu kojom umjetnik gleda svijet i slika borači na višem stupnju svjesnosti. Alpinist

mu je sličan. Penjući stijenu ja sam se u jednom trenutku okrenuo i potpuno izgubio u tihom promatranju vrtloga snijega. Ljepota tog trenutka toliko me impresionirala da sam se izgubio u njemu. To je trajalo samo časak ali zbog potpune koncentracije postao sam svjestan vječnosti koja huja ovim uskocitvanim snijegom.«

Iz ovoga se očito zapaža kvaliteta koja sačinjava alpinistovu viziju: zapanjujuća ljepota najobičnije pojave koja nestaje u bezvremenom, osjećaj zadovoljstva i dovoljnosti u sadašnjosti.

Na osnovu svega ovoga što je izneseno jasno je da planinarstvo može biti analizirano

sa stanovišta moderne psihologije, sociologije i filozofije. Planinarstvo kao aktivnost svijesti i njene koncentracije sredstvo je da čovjek ostvari sebe kao cjelinu ličnosti i okoline. Planinar gleda tada na svijet kao na nešto novo, zanimljivo, lijepo i značajno. On dakle ima zašto živjeti. Sreća je tu.

Biti potpuno svjestan mogućnosti te sreće je proces koji se razvija planinarenjem. Psihološki rečeno to je proces selekcije i kategorizacije svakodnevne realnosti. Mi izabiremo iz nje one podatke koji proširuju i obogaćuju našu ličnost. Mi se tako ponovo vraćamo životu videći ga u potpunosti svih njezinih funkcija.

»... a sin mi jarca pečenog!«

»Guliš ti to do kosti? Guli, guli! Samo nemoj ići daleko od autobusa da se ne izgubiš na ovoj ravnici«, ogorčeno će Jež gledajući kako planinari gule gosti i bacaju ih oko, baš kao bumerang. Ima nas svakavih!

»A bi li ti kakvu priču ili šalu da ti pričam, da bolje probaviš«, bode ga Jež.

»Ne, ovako je bolje nego uz tvoje propovijedi. Ne govorvi više, nego odstupi!«, a mast mu je tekla dalje niz bradu.

Jež je razmišljaо otkud ovome škrcu, a i ovima oko, ovoliko mesa? Nije to bez vraga — i sjetio sam se! Da, danas je bila godišnja skupština pa su prevoz i hrana bili besplatni, da bi ih se više privuklo na skupštini planinarskog društva. Dobar magnet!

»Krasno planinarsko uzdizanje! Isplati se bitti član s tako malom članarinom i ovakvim ručkovima.«

Kao da mi čitaju misli, pa jedan odvali:

»Nekad je bilo drugačije, a ti si, Ježu, zastao, tko ti je kriv. A sjećaš se da smo i ono tamo gore sklonište gradili i uz to gulili janjetinu?«

»Sjećam se kako smo gradili, i onog zanosa koji smo onda imali, a odozdo se čulo udaranje u tavu i zovku kuvara da se ne bi ohladi. Ali zaboravljaš da to nije nitko dario, da smo sami plaćali i nismo ni mislili da nam tko plati. Onda smo bili entuzijasti. Pomisli koliko danas košta vaša »časnačka prisutnost na skupštini?«

»Pusti nas da mirno jedemo, uvijek nađeš nešto što kod nas ne valja.«

I tako su kosti dečaka i letjeli na livadu punu već otprije sličnih ostataka. Povukao sam se malo dalje, sjeo na panj i razmišljaо. Sjetio sam se davno naučene pjesmice kad je otac poveo sinka na pazar i upitao ga što bi mu kupio. Sink se češka rukom po glavi, ne znajući šta bi od svega.

»Ah babo, bašo, kupi mi babo, pečenja kupi jarećeg.«

Sad se i babo češka po glavi gledajuć dugo sinčića svog:

»Ja sam volio sablje i koplja, a sin mi jarca pečenog.«

I starom Ježu skoro suza kapnu, pa se zamisli nad budućnošću tih novih planinara. No, oni možda i nisu mnogo krivi, jer nisu planinarski prihvaćeni i odgajani, oni su samo po jedan član više u društvenoj statistici. Zar se ne bi nad ovim društveni odborri morali malo zamisliti, razmisliti i shvatiti da ovako dalje ne ide. Onda bi i planinari bili različiti od drugih.

Mislite li da su mi dali pravo? Ne! Čuo sam teških primjedbi na moj račun. A članovi uprave su šutjeli, jer i nisu mogli ništa odgovoriti — bila su im puna usta »jarca pečenog.«

Nadam se, dragi drugovi, da nikome nije zapela kost u grlu zbog ove moje skromne pričice.

S planinarskim pozdravom vaš

JEŽ

Doživljaj u podzemlju

VLADIMIR BOŽIĆ

ZAGREB

Opet smo krenuli na jedno istraživanje. Oko nas u vlaku je mnoštvo opreme: ljestava, vreća i naprtnjača. Prepričavali smo razne spiljarske zgodе. Galamom smo skrenuli pažnju na sebe pa su se suputnici počeli zanimati za nas i našu opremu. Poveo se razgovor o planinarenju, o opasnostima na koje nailazimo i kojim se izlažemo, ali također i našoj hrabrosti da ih savladavamo. Svatko se sjetio nekog svog doživljaja kada je bio u opasnosti iz koje se je »izvukao« bez posljedica. Bilo je tu i hvalisanja, ali se moglo čuti i zanimljivih priča.

Odjednom me je netko iznenadio izravnim pitanjem: »Slušaj Vlado, da li si ti kada bio u stvarnoj smrtnoj opasnosti?« Pa, prisjetio sam se, bilo je više opasnih istraživanja, ali mi je najviše ostalo u sjećanju jedno istraživanje iz mojih prvih godina bavljenja speleologijom.

Sjetio sam se svojih prvih akcija i prvih spuštanja u jame. U nekoliko godina speleološkog staža stekao sam samopouzdanje i vještina pa sam smatrao da nema takovih prepreka, osim tehničkih, koje ne bih mogao savladati. Zato sam bio neobično veseo kada sam s drugovima iz SOPD »Željezničar« krenuo u proljeće 1956. godine na istraživanje jame »Kosanjak pod Tisovcem« na brdu iznad Plaškog u Lici. Znali smo da je jama duboka i zato smo se opremili vitlom i mnoštvom ljestava i užeta.

U Plaški smo stigli tokom noći. Uz svjetlo karbidnih lampi po lošem kolskom putu došvukli smo ili, bolje rečeno, donijeli vitlo i ostalu opremu do jame u samo svitanje dana. Otvor jame je širok 4–5 metara, ali se nakon par metara suzuje na oko 2 m širine. Bacali smo kamenje u jamu i prema padu kamena zaključili da nije dublja od četrdesetak metara. Seljaci iz Plaškog su nam priznali da je jama duboka stotinjak metara, pa smo bili razočarani s tako malom dubinom. Za dubinu od četrdesetak metara ne bismo vukli čak i vitlo. Ipak smo montirali vitlo i spustili ljestvice.

Voda ekipi, Slavko Marjanac, spustio se prvi. Stigao je na dno i javio da ja dođem dolje. Izmjerili smo dubinu. Iznosila je 35 metara. Dno jame sastojalo se od uske savijene pukotine duge desetak a široke oko 1,5 m. Hodali smo po nabacanom kamenju koje je bilo prekriveno lišćem. Izradivali smo načrt. Slavko je otisao u jedan kraj pukotine i u samom kutu leđima se ukliješto o stijene i sjeo na jednu izbočinu. S ovog mjesta nije mogao vidjeti drugi kraj pukotine. Još uvijek navezan na vitlo, stajao sam na sredini pukotine i pomagao Slavku pri snimanju. Da bih pregledao i drugi kraj pukotine jed-

nom nogom sam stao na kraj ljestava, zanjihao se kao na ljuštači i skočio na dno s visine od oko 30 cm, neprestano se držeći za ljestve. Toga časa dno se ispod mene spustilo, a kod Slavka uzdiglo, a onda se uz tresak i užasnu tutnjavu strovalilo u dubinu.

Ostao sam visjeti na čeličnom užetu vitla. Njihao sam se iznad tamnog i vlažnog otvora iz kojeg se čula buka kamenja što se odronjavalo. Dok je trajala tutnjava nisam mogao misliti ni na što, samo sam zurio dolje u tamu. Prenuo me Slavkom glas: »Vlado, jesli li tu?« »Tu sam!« — jedva sam uspio prošaptati. Tek tada sam se sjetio na njega. Sreća njegova što se ukliješto u pukotinu. Sada je djelomično sjedio na izbočini u stijeni, djelomično stajao na ostatku ukliještenog prividnog dna, a rukama se grčevito držao za izbočine na stijenama.

Kada se tutnjava stišala čuli smo kako nas s površine dozivaju. Odlanulo mi je kad su čuli da se obadvojica odazivamo. Budući da nisu ništa vidjeli već samo čuli tresak i lomljavu, bili su za nas vrlo zabrinuti. Što se dogodilo? Nas dvojica stajali smo na prividnom dnu. U pukotini se zaglavio balvan što su ga seljaci ubacili u jamu da bi čuli kako dugo pada. Balvan se zaustavio u pukotini. Kasnije nabacano kamenje naslagalo se na nj i zatvorilo preostale manje rupe, a lišće je sve to pokrilo i davalo izgled pravog dna jame. No balvan je polagano trunuo. Kada sam ja stao na jedan njegov kraj on se kao na vagi na drugom kraju odigao, izmakao iz svog uporišta i pao u dubinu.

Ne sjećam se koliko je prošlo vremena dok sam opet bio u stanju nešto misliti i raditi. Najprije sam se zanjihao do Slavka i pomogao mu da se bolje smjesti na onoj izbočini i da se karabinerom osigura za ljestve. Budući da sam ja cijelo vrijeme bio vezan za vitlo odlučili smo da prvi izadem. Noge i ruke su mi drhtale. Nisam gledao dolje. Ne sjećam se više kako su me drugovi razvezali i skinuli pojaz za penjanje. Dok sam se malo pribrao pojavio se i Slavko na otvoru jame. I on se mučio s penjanjem. Tek kad sam mu video lice izbliza mogao sam zamisliti kako i sam izgledam. Bili smo blijadi i zamazani od blata u jami. Tada nismo ni ja ni Slavko imali volje da se ponovo spustimo u jamu i da pogledamo kuda je to pao balvan i ono kamenje, a također ni bilo tko drugi.

Naše psihičko stanje je, izgleda, djelovalo i na ostale pa smo zaključili da će biti najbolje da se svi vratimo u Plaški, a jamu da istražimo drugi puta. Nitko više nije imao volje da se spušta iako smo imali dovoljno ljudi, ljestava i užeta. Prema padu kamena

zaključili smo da je jama duboka oko 70 metara. Iako smo još prije nekoliko sati bili tehnički i psihički spremni za spuštanje u dubinu od preko 100 m, sada smo svi željeli da se što prije odmaknemo od jame.

Spustili smo se dolje na livade. Dan je bio topao i sunčan. Polijegali smo na travu i drijemali. Zaspati nisam mogao. Razmišljao sam o sreći koju smo imali Slavko i ja da smo za dlaku izmakli smrti. Nisam se mo-

gao smiriti sve do dolaska vlaka. Tek u vla-ku, gdje smo se sastali sa ribičima, koji su se također vraćali kući gotovo praznih naprtnjača, uspio sam se uz njihov smijeh i šalu smiriti. Raspoloženje se svima povratilo.

Opet sam poželio da se spuštam u jame. Nemojte se čuditi, odlučili smo: prvu slobodnu nedjelju idemo natrag u Plaški da jamu Kosanjak pod Tisovcem istražimo do kraja.

Brvnara

AGATA TRUHELKA

ZAGREB

U djetinjstvu sam svakog ljeta boravila u šumovitom planinskom kraju Bosne. Često sam s ocem išla u šetnju u »Carsku šumu«. To je bilo davno za Austrije. Privatnih ili, kako je narod govorio, »prihvavnih« bilo je malo. Šume su većinom bile »carske«. A da to svakom bude jasno, na ivicama šuma po neka su stabla nosila crn natpis na izrezanoj bijeloj plohi stabla sa slovima C. S. Svaki je stanovnik ovog kraja razumio: bez dozvole ne sijeci stablo. Ako posiječeš bit će globljen ili ćeš doći u haps. Hvalila se baka Daša, kad joj je tako sin dospio u haps: »Dobro mu je, svaki dan po tri čorbe.«

Pa ipak su se često čuli odjeci sjekire. To je žalosno, kao kad neko umire. A umire jela, umire omorika, nekada bor, eto, sad se čuje škripa i lomljjava. Drvo se ruši i tresak — drvo pada. Zaboli te srce kad vidiš zeleno stablo na tlima. Dugo ne će tamo ležati. Okresat će mu grane i izraditi brvno, gredu.

Dogodi se da nađemo u šumi novu kućicu. Ako upitaš vlasnika, kako je dobio zemlju, on ponosno odgovara: »Ja sam je od cara osvojio.« Taj mali komadić zemlje obično zimi raste. Pomiču se plotovi, spremi se zemlja za oranje i sjetu, posjed se širi.

Nedaleko od nas bila je stara kuća brvnara. Sve od brvana ili greda. Krov visok i strm zbog snijega. Za taj krov je izradio »šindre« neki vješt seljak Božo. Izradio je šindru da na jednoj ivici bude poširoka, a na drugoj uska. Izradio je on za svaki slučaj i podvlačke, vrlo tanke dačice, koje se podmeću ispod šindre. Znao je nekada izraditi iz jelove grede čitav žlijeb, kojim će voda otjecati. Tako krov izgleda kao golem šešir koji čuva kuću od kiše. Snijeg na strmom krovu brzo spuzne.

Ova je brvnara imala dvije prostorije: kuhinju i sobu.

Ulaziš u kuhinju preko povиšeg drvenog podiuma. Sve je drveno. Nema kvake ni ključa. Mjesto kvake tu je od ruku izlizana drvena poluga, mjesto ključa s unutarnje

strane vratiju drven zasunak. Kuhinja nema prozora. Ljeti su vrata otvorena, zimi ognjište daje svjetlo. Ognjište je usred kuhinje, nisko, od nabite ilovače, ogræđeno daskama. Kuhinja nema stropa, sve je do krova otvoren, a u krovu je odušak za dim, »badža«. Sve je crno od čade. S krovne tavanice visi nad ognjištem lanac, a na lancu kotao »bakrač«. U njemu se kuha sve što je tekuće. Na ognjištu se pali vatra. Dok ona gori mijesi se hljeb. Kad bude za to vrijeme, makne se žeravica, pomete ognjište i metne hljeb na vruće ognjište. Poklopi ga domaćica »sačem«, na sač nagrne žeravicu. Tako se kruh peče.

Mnogo pokućstva u kuhinji nema: po koji tronožac »skemlija«, mnogo drvenog pribora, osobito kašika. U kuhinji su još jedna vratašca peći, koja je u sobi, ali se iz kuhinje loži. Soba je malena, ima drveni pod, dok je u kuhinji zemljani. Soba ima dva prozoriča. Nad sobom je strop, a nad njim tavan. Tavan je prema kuhinji otvoren. Od pokućstva sam zapamtila u sobi samo tkalački stan.

Vidjelo se na ovoj brvnari da je kasnije dogradivana: na desno malom štalicom, na lijevo derom. U »deri« su sanduci gdje se čuva ruho i zaliha hrane. Na niskom krovu dere raste čuvarkuća. Ona čuva kuću od groma. Do ulaza u kuhinju je klupa. Nad njom visi nizak drveni stol »sinija«. Na njem se mijesi, a može se i ručati. Na klupi je usko drveno burence »brema.« S bremom na ramenu ide se do vrela.

Zivo mi je ostala u sjećanju slika stare brvnare, a to bi bilo još življe, kad bih pogledala malenu sliku brvnare koju sam našarala dok sam još bila đak.

Godine su prolazile. Posljednji put smo boravili u tom kraju 1914. godine. Došao je prvi svjetski rat.

Kad je rat prestao, vidjela sam opet taj kraj. Brvnare nije više bilo. Izgorila je.

Iza drugog svjetskog rata nije više bilo ni šume.

Iz predratnih kronika

JAKŠA KOPIČ

ZAGREB

Nova željezna piramida na Sljemenu Prijateljem naše ubave i pumovite zagrebačke gore biti će ugodna viest, da je hrvatsko planinsko društvo naručilo kod tvrdke C. Milde Comp. u Beču željeznu piramidu, koja će se već za šest tjedana smjestiti na Sljemenu. Nova piramida biti će 12 metara visoka, te će biti sva iz linearog željeza. Okolo vrha biti će galerija, a uz to će se još na piramidi nalaziti tri altane svaka za šest osoba. Stube na piramidi biti će u formi vijka. Trošak za piramidu iznosi 3000 for. Pošto je gradsko zastupstvo jučer votiralo za nabavu iste 500 for. te pošto će i vlast dati isto toliku svotu, te će planinsko društvo pokruti ostalu svotu koju će se od ulaznine na piramidu opet nadomjestiti. Novom piramidom, kojom se stara, trošna i drvena uklanja, dobiti će Sljeme novi ureš, te se može revnom planinskom društvu čestitati na lijepomu uspjehu. Za piramidu ima društvo platiti tvornici prvi obrok od 800 for. (Obzor 12. III. 1889)

Spomen-ploča unesrećenoj planinarki i planinaru na Kleku i Biokovu. Na 29. o. mj. postaviti će »Sljeme« spomen ploču svojoj članici Etelki Hagenreiter, na podnožju stijene južne Klečice, gdje je nesretnim slučajem pokliznulvši se na kamenu poginula. Na duhovne postavštvi će »Sljeme« spomen-ploču svome članu i odborniku Maksimilijanu Mandlu na Biokovu, na mjestu, gdje je na uskrsnu nedjelju poginuo u buri i mečavi. Obje ploče odnijet će i postaviti svojoj nezaboravnoj družici i drugu članovi »Sljeme«, te će se rasporedi odlaska na Klek i Biokovo naknadno objaviti. (Večer 17. V. 1927)

Lički planinari. Otvorenjem ličke željezni-
ce do Vrhovina pojačat će se posjet Plitvica,
Plješvice i Velebita. Podružnica Hrv. plani-
inarskog društva u Gospiku ponovo moli svo-
je stare članove, da uplate dužnu članarinu,
a novi svojim pristupom da potpomognu
društvo. Kao članovi utemeljitelji sa upla-
tom od 100 kruna pristupili su nadalje dr.
T. Tomljenović, lički veliki župan, upravna
općina Udbina, Smiljan i Gospic, tako da
društvo imade sada 23 člana utemeljitelja, a
160 redovitih. Ugledali se i ostali u ovaj lje-
pi primjer, jer tko daje društvu, da je sebi i
svoj narodu. (Novosti 20. VI. 1918)

Nova podružnica Hrv. planinskog društva.
Pod imenom Rudač osnovana je zaslugom
začasnog člana g. Viktora Borovečkog u
Srpskim Moravicama. Odbor se konstituirao
ovako: Predsjednik Viktor Borovečki, tajnik
Pero Dokmanović, blagajnik Luka Ritz, od-
bornici: Marko Tomić i D. Grubić. (Večer
25. IV. 1927)

Izložba hrv. planinarskog društva. Kako smo već javili, priredilo je hrv. planinarsko društvo u Ulrichovom salonu izložbu fotografskih snimaka naših prirodnih krasota. Hrv. planinarsko društvo, priređujući ovu izložbu fotografija, koje su snimili njegovi članovi, imalo je pred očima jedan cilj: zainteresirati šire slojeve za turistiku, jedan od najljepših sportova. Tom izložbom, koja je u svakom pogledu potpunoma uspjela, planinarsko je društvo uistinu dobro poslužilo toj svrsi, jer te su snimke prava otkrića blaga i ljepote naše domovine. Osobitu pozornost pobuđuju snimke s Plitvičkih jezera, Velebita, Dalmacije i Koroške. Najuspjelije su snimke dra Krajača, Cvetišića, Gojtana, Marochina i Šimunovića. Pred zaključakom izložbe, koja će biti otvorena još samo kratko vrijeme, bit će najbolje snimke nagrađene, te se u tu svrhu nalazi na izložbi arak, kamo posjetiocu bilježe imena onih izlagачa, čije im se snimke najbolje sviđaju. Preporučujemo ovu izložbu, koja će u mnogom doprinijeti razvijanju naše turistike, što će biti samo na korist zemlje. (Novosti 5. X. 1919).

Na intervenciju Hrv. planinarskog društva, središnjice u Zagrebu, dobili smo od uglednog »Aкционарско društvo za eksploataciju šuma u Beogradu, Šumski i dohodarstveni ured Delnice« dopis, koji između ostalog glasi: »Pošto je potpisani ured svestrano ispitao mogućnost odstupa jedne sobe u lugarnici Platak Hrv. planinarskom društvu Središnjica odnosno njenim podružnicama, izvješćuje da je središnici odstupljena bivša pisarna u lugarnici Platak u planinarske svrhe uz napaltu od 5 Din po osobi.« Upozorujemo naše članove na ovu pogodnost i napominjemo, da se svaki član, koji se želi ovom pogodnošću koristiti treba iskazati društvenom članskom iskaznicom. (Večer 5. VII. 1927.)

Planinarska izložba Durmitor i Crna Gora, što ju je ovog proljeća priredilo »Sljeme« u Zagrebu sa 200 izloženih povećanih fotografskih slika Dragutina Paulića i crtežima panorama pokojnog Maksimilijana Mandala, a koja je u našim turističkim krugovima naišla na veliki interes, prenijet će se najprije u Ljubljani, a zatim u ostale kulturne centre naše države. Uz izložbu održat će se i planinarska predavanja o tim krajevima sa bogatom serijom vrlo uspjelih diapositivnih slika, kojima su bila predavanja popraćena u Zagrebu. (Večer 17. V. 1927)

Osnutak nove podružnice Hrvatskog planinarskog društva. U Imotskom je osnovana podružnica Hrvatskog planinarskog društva »Biokovo«. Za predsjednika izabran je profesor V. Petričević. (Večer 24. VIII. 1927)

Bosiljka Ljepava (1897-1976)

U dnevnom listu čitali smo da je jedna starija nepoznata žena smrtno nastradala od udarca automobil-a i da je tek kasnije identifikovana. Ova vijest iznenadila je sve njezine prijatelje i poznatike.

Prilikom ispraćaja posmrtnih ostataka 5. III. 1976. g. na sarajevskom groblju, oprostili su se od Bosiljke sadržajnim i toplim posmrtnim govorima predstavnici Saveza boraca, planinarskog saveza BiH, uredništva »Prosvjetnog lista«, kolege i prijatelji. Ovakav je ispraćaj i zaslужila ova neobično cijenjena osoba.

Od osnivanja PD »Bjelašnica« u Sarajevu ona je bila njen aktivni član. U prvim godinama birana je u upravnim odbor, a istodobno je bila i u upravnom odboru Planinarskog saveza BiH.

Poznavali su je i stari i mlađi planinari, a njezina pojавa bila je rado videna i u društvenim prostorijama i u planinama. Još su prošle zime ovu krepku 20-godišnjeg starca s divljenjem posmatrali skijaši na terenima Jahorine, kako se s istim poletom i ravnoopravno s mlađim skijašima spušta po padinama ove lijepе planine.

Bosiljka se rodila 1897. godine na Cetinju, gdje se sklonio njezin otac protjeran od tadašnjih vlasti iz Mostara zbog učešća u Hercegovačkom ustanku. Na Cetinju je bio neko vrijeme direktor gimnazije. Tu je završila osnovnu školu, a gimnaziju je učila u Kijevu (Ukraina) gdje je i maturirala. U domovinu se vratila 1918. g. Ostala je vjerna obiteljskoj tradiciji, pa je u Beogradu završila filozofski fakultet. Materini jezici i književnost predavala je na Ženskoj gimnaziji u Sarajevu. Zbog pripadanja krugu naprednih profesora, bila je za vrijeme okupacije proganjana i zatvarena. Po kazni je bila premještena u Koprivnicu. U Koprivnici se odmah uključila među ilegalne borce i postala 1943. član prvog gradskog Narodnooslobodilačkog odbora. Već 1944. je tajnik propagandnog odjela i referent za prosvjetu u Narodnooslobodilačkom odboru u Bjelovaru i član prosvjetnog odjela ZAVNOH-a, a 1945. je šef sekcije propagandnog odjela Glavnog štaba II armije u Hrvatskoj. Na toju dužnost je dočekala oslobođenje.

Po završetku rata vratila se u Sarajevo na dužnost direktora Ženske gimnazije. Poslije je preuzeila dužnost inspektora u Ministarstvu prosvjeti. Petnaest godina je radila kao profesor ruskog jezika na Višoj pedagoškoj školi u Sarajevu i u tom periodu provela je jednu godinu kao lektor našeg jezika na Univerzitetu u Krakovu.

Uporedno s profesionalnim radom po dolasku u Sarajevo, i sama sklona prosvjetnoj propagandi, zajedno s drugovima iz rata i revolucije prihvataće se posla oko izlaženja »Prosvjetnog lista« za Republiku BiH i postaje njegov prvi glavni i odgovorni urednik. Ovom poslu ne samo što je posvetila sve svoje slobodno vrijeme, nego mu je dala i svoj pečat, pa iako fizički više nije prisutna, njezin duh će se još dugo osjećati u uredništvu ovoga lista.

Sve ovo je bilo razlog da se nije mogla istodobno posvetiti jednakim žarom aktivnijem radu u planinarstvu. No, uza sve to nikada se nije udaljila iz planinarskog života. S nestreljenjem je očekivala svaki broj »Naših planina« čiji je bila pretplatnik od prvoga broja. Budno je pratila i željela da bude upoznata sa svim šta se događa među planinarama i zato su je sarajevski planinari smatrali svojim vrijednim članom i kao takvu je ispratili na vječni počinak.

Tih, smiren i pun dobrote, plemenit lik Bosiljke, dobre stare profesorice, ali ne i ostarele planinarke, ostaće u sjećanju ne samo najintimnijih prijatelja, nego i svih onih koji su je sretali u planini.

Jospi Bačić, Sarajevo

»HRVATSKO PLANINARSTVO«

Početkom ove godine izšla je iz tiska knjiga »Hrvatsko planinarstvo« koju su napisali Željko Poljak i Vladimir Blašković sa suradnicima. U njoj su sabrani jubilarni prilozi koji su izlazili u »Našim planinama« od 1974. do početka 1976. godine. Knjiga ima 384 stranice, a ilustrirana je sa 166 slika u tekstu i 21 na prilozima. Tvrdo je ukoričena, u poluplatnu, s naslovnom stranicom u bojama.

Ovo omašno djelo objavljeno je u povodu 100. obljetnice organiziranoga planinarstva u Hrvatskoj i njezino je tiskanje zapravo po-

sljednja u nizu akcija kojima je obilježen jubilej stoljetnice.

Knjiga košta u knjižarama 150 dinara, a članovi planinarske organizacije mogu je dobiti za 100 dinara. Naručuje se pouzećem kod Planinarskog saveza Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22.

Pretplatnici »Naših planina« koji žele izdvojiti jubilarne priloge iz časopisa i ukoriti ih, mogu naručiti korice zajedno s 3 arkama slikovnih priloga i jednim arkom uvodnog teksta za 20 dinara.

Prvenstveni usponi u Prenju

SMJER »LEPE-VEZE« U SJEVERNOM REBRU ZELENE GLAVE

Penjali: Branimir Predović i Krunoslav Lazić; Vjekoslav Dežmar i Zdenko Jech, 22. III 1976. g. u zimskim uvjetima. Varijante: LEPE — Predović i Lazić, VEZE — Dežmar i Jech

Pristup: Od planinarske kuće Jezerce na sedlo između Otiša i Zelene glave, odakle pod sjeverno rebro (1 sat).

Opis: Smjer slijedi s lijeve strane kamene gro-made rebra, a ide zasnjēzenom padinom. 3 D na na uski snježni greben. (II — III) 45° , dobar snijeg.

a) Varijanta LEPE: Grebenom nekoliko metara dok se ne izgubi u kršljivoj zaledenoj stijeni. (Preporuča se klin). Kroz stijenu na položeniji teren, zatim na vrh.

b) Varijanta VEZE: S grebena u kuloar koji treba prijeći ispod prevjesnih stijena do njegova desnog kraja. Tim krakom kroz loš led (60°) na vrlo uski zaledeni greben. S grebena kroz strmu zaledenu stijenu (IV) na položeniji teren i njime na vrh.

Silaz: Slijediti markirani put grebenom, pa lijevo kroz strmi kuloar na sedlo između Otiša i Zelene glave.

Ocjena: II — III, varijante IV. Dužina: 200 m. Vrijeme penjanja: 1 1/2 sati.

Zdenko Jech

»LOGORASKI VAU-VAU« U ISTOČNOJ STIJENI VIJETRENIH BRDA

Penjali: Erol Čolaković (1956), AS PD »Željezničar« Sarajevo, i Kruno Lazić (1954), AO »Željezničar« Zagreb, 26. marta 1976. godine.

Pristup od doma na Jezercu u Vlasni dō, a zatim pod kotu 1888 m, 2 sata.

Opis. Ulaz u smjer je zajednički s smjerom Čanami (NP, 3-4, 1970). U tom dijelu barijere nalaze se dvije izrazite žlijebine; krenuti lijevom 4D (III, 50° mjesto $60^\circ - 65^\circ$), zatim prijeći 2D d. po strmoj plohi do mjesta (strehe) gdje se smjer sastaje sa žlijebom (III +, $50^\circ - 55^\circ$). Prijeći preko (strehe) u taj žlijeb (10 m, III +, 60°) i potom nastaviti žlijebom 1 1/2 D do izlaznih streha.

Ocjena. Dužina 300 m, težina III +, nagib 50° , mjesto $60^\circ - 65^\circ$, vrijeme penjanja 2 h.

Silaz s kote 1888 m, krenuti grebenom desnog (gledano prema dolini) kojih 500 m te spustiti se kroz zadnji žlijeb na Istočne padine V. Brda. Dalje kao u pristupu.

Erol Čolaković

ZIMSKI USPON SMJEROM »BREZOVEČKI-CERAJ« U ZAPADNOJ STIJENI OTISA

Penjali Erol Čolaković (1956), AS PD »Željezničar« Sarajevo i Duško-Duke Buinac (1950) kao prvi navezi, Branimir Predović (1946) i Kruno Lazić (1954) kao drugi navezi, Zdenko Jech (1952) i Vjekoslav-Veki Dežmar (1952) kao treći navezi, svi AO »Željezničar« Zagreb.

Pristup. Od planinarske kuće Jezerce na sedlo između Z. Glave (2123 m) i Otiša (2097 m), 1 sat i 30 minuta.

Opis. Centralnim žlijebom u istočnoj stijeni Otiša (opis ljetnog uspona u Smerkeovom vodiču, 1963) 2D do mjesta gdje se žlijeb račva. Prijeći 20 m lijevo te nastaviti uspon po žlijebu, 3D do vrha Otiša.

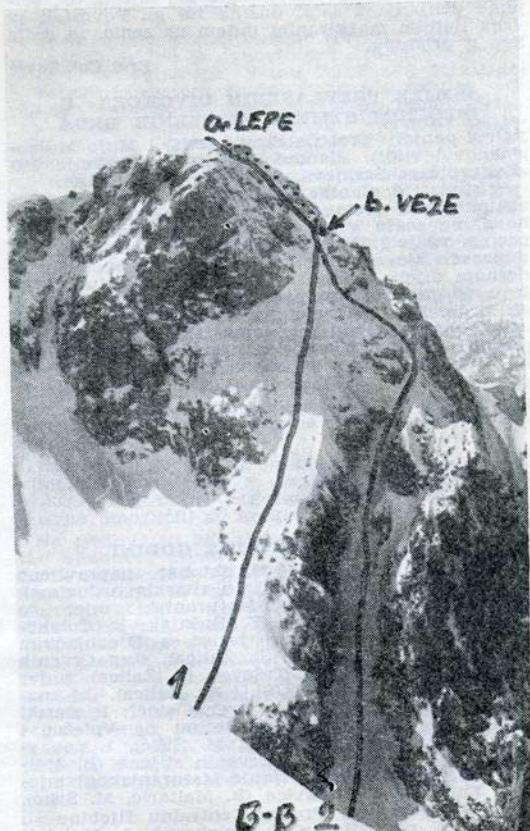
Ocjena II — III, dužina 200 m, nagib $45^\circ - 50^\circ$, vrijeme penjanja 2 sata. Silaz sa sedla Z. Glave i Otiša kao u pristupu.

Erol Čolaković

»PROMASENI SMJER« U ZAPADNOJ STIJENI OTISA

Penjao Erol Čolaković (1956) 21. marta 1976. godine, AS PD »Željezničar« Sarajevo.

Pristup. Od planinarske kuće Jezerce (Prenj) markiranim putem (markacija teško uočljiva zimi) na sedlo između Z. Glave (2123 m) i Otiša (2097 m).

Zelena glava (2123 m) u Prenju: 1 — smjer Lepe — 2 — Bosansko-banijski smjer

Opis. Ulaz u smjer je zajednički s ulazom u smjer »Brezovečki-Ceraj«; ići po žlijebu 80 metara gdje se on dijeli (lijevim žlijebom teče smjer »Brezovečki-Ceraj«, a desnim smjer »Jeka«). Od tog mesta prijeći d. 40 m do karakterističnog kamenog nosa, iznad koga se izdiže strmi žlijeb. Nastaviti priječenje d; pri priječenju prelazimo dva žlijeba; izići drugim na južne padine Otiša 3D.

Ocjena: II — III, dužina 200 metara, vrijeme penjanja 1 sat.

Povratak kao u pristupu; preporučuje se korištenje skija, mogućnost skljivanja sa samog sedla.

Erol Čolaković

»BOSANSKO-BANIJSKI« SMJER U SZ STIJENI ZELENE GLAVE

Penjali Erol Čolaković (1956), AS PD »Željezničar« Sarajevo, i Duško Buinac (1950), AO »Željezničar« Zagreb, 22. marta 1976. godine.

Pristup. Od planinarske kuće Jezerce (Prenj) markiranim putem (markacija teško uočljiva zimi) na sedlo između Z. Glave (2123 m) i Otiša (2097 m) 1 sat i 30 minuta.

Opis. Sa sedla ući u izraziti centralni kuloar u SZ stijeni Z. Glave, centralnim kuloarom 2D $45^\circ - 50^\circ$, zatim 1D 55° na sedlo, osig. Uspon nastaviti po

rebru 10 m, zatim po nešto strmijem ledu 55° — 60°, 15 m, potom priječnica 10 m u lijevo i pravo na sedlo, osig. Sa sedla po teškom terenu (led-stijena) 10 m ravno gore, zatim po lošem ledu 60° (15 m, IV) dalje 20 m na vrh.

Ocjena: II — III — IV, nagib 50°, mjesata 60°, vrijeme penjanja 2 sata, dužina 200 m. Povratak sa vrha ljetnim markiranim putem na sedlo, sa sedla kao u pristupu.

Erol Čolaković

»SMJER PREPLAŠENIH DIVOKOZA« U ISTOČNOJ STIJEINI VJETRENIH BRDA

Prvi penjali: Erol Čolaković (1956) i Mujo Mulačmanović (1951), članovi Alpinističke sekcije PD »Željezničar« Sarajevo, 29. maja 1976. godine.

Pristup: Od planinarske kuće na Jezercu markiran putem prema Zelenoj Glavi. Poslije 20 min. hoda, na sedlu V. Kopilica, skrenuti s markacije prema barijeri V. Brda. Stijena V. Brda pruža se u pravcu sjevera (vidi vodič Z. Smerke, 1961). U desnom dijelu stijene nalazi se izraziti stup, a lijevo od njega su mnogobrojni kamini i žlijebovi V. Brda. Pristup traje dva sata, po lijepom vremenu orijentacijski je veoma lak.

Ulaz u smjer: Ulaz je u najnižem dijelu stupa, ali problematičan zbog rubne pukotine. Treba na-

ći najprikladnije mjesto za prelazak i ući u žlijeb. Njim 20 m ravno po stupu, potom prečnica I. (k) i po neizrazitom kaminu na kleku (osig.). ID penjati ispod eksponiranih ploča, po laganim terenu obraslim klekom, stalno penjući u lijevo! Sa strmog snijega prebaciti se u stijenu te po polici prijeći I. 10 m; prije završetka police prebaciti se preko ploče, na drugu višu, kojom prijeći do kleke (osig.). Po uskoj pukotini do kleke (30 m, IV) i kroz žlijeb na osig. Po veoma eksponiranoj stijeni s vertikalnim i veoma oštrom oprimcima, 20 m na prostrani plato. S platoa ID na vrh.

Ocjena: Dužina smjera 200 m, težina II — III — IV, vrijeme penjanja dva i po sata. Silaz d. (gleđano prema dolini) velikom snježnom plhom do skoka (klin), otpenjati 10 m i potom kao u pristupu. Za ponavljače: Smjer se nalazi u još nedovoljno istraženom dijelu V. Brda. Mogućnosti za prvenstvene uspone u ovoj stjeni veoma su povoljne, jer ima još logičnih penjačkih pravaca koji nisu ispenjani. Barijera V. Brda ne impresionira svojom visinom već raznolikošću i mogućnostima novih uspona. Nadasve je nezaboravan susret sa stadijama divokozama, čiji su ovo, izgleda, najomiljeniji krajevi.

Erol Čolaković

Alpinizam

AO SARAJEVO U 1975. GODINI

U periodu 1. januar — 20. oktobar napravljeno je oko 246 čovjek-uspona (32 u zimskim uslovima), od kojih 4 prvenstvena: Maturantski smjer u Zubovima na Treskavici (Z. Bošnjak, E. Čolaković), smjer po centralnoj jaruži u Djevojačkim stijenama na Treskavici (Sl. Žalica), stup Crvenih stijena na Romaniji (N. Taševac, Sl. Žalica), smjer u Klapavici na Cvrsnici (Sl. i Sr. Žalica). Od značajnijih ponavljanja i tura treba istaći: 1. zimski uspon Ilijinim smjerom u Botinu na Veležu, 4 dana (B. Maltarić, M. Rakić, M. Šikić), 1. ponavljanje stupa romanijskih Crvenih stijena (B. Maltarić, M. Šikić), 1. ponavljanje Maturantskog smjera u Zubovima Treskavice (B. Maltarić, M. Šikić), zatim u Osobcu na Prenju Centralnu žlijebinu su penjali: 2. ponavljanje E. Čolaković, I. Mulačić, I. Češić (PSD »Prenj«, Mostar), Sl. Žalica. 2. ponavljanje Z. Bošnjak, D. Tomić, 3. ponavljanje Z. Dragoljlanje SZ brida Osobca izveli su E. Čolaković, Sl. Žalica, isti penjači 1. ponavljanje Tečajskog smjera u sjevernoj stijeni Osobca. Južnu stijenu Babinog zuba u Sarajevu ponovili su: 1. ponavljanje Z. Bošnjak, E. Čolaković, 2. ponavljanje M. Rakić, D. Tomić, 3. ponavljanje B. Maltarić, N. Taševac, 4. ponavljanje N. Taševac, Sl. Žalica. U Grossglockneru su M. Gatić, B. Maltarić, M. Rakić, M. Šikić i A. Vatrencijev ispenjali Pallavicinjev žlijeb, a u Walliskim Alpama izvršili pristup na Breithorn

i pokušali uspon u Lyskammu, ali su odustali zbog lavina. U Triglavu je ponovljen Copov stup (Z. Bošnjak, E. Čolaković), a grupa mladih penjaka je boravila u Paklenici u alpinističkom logoru za vrijeme prvomajskih praznika gdje su ispenjali 16 čovjek-smjerova. Takoder, napravljeno je više visokogorskih skijaških tura, a članovi Odsjeka su bili na svim vježbama i akcijama GSS.

Ostale značajnije akcije Odsjeka: Memorijalni pohod na Lupoščavlj u februaru na kojem je bilo 65 planinara iz 14 društava iz sedam gradova. Pod Grossglocknerom je u julu održan lednički tečaj-tabor s 11 članova. U jesenjem periodu, s kojim je zaključen duži period vrlo plodnog djelovanja i uticaja AO Sarajevo u sarajevskom i bosanskohercegovačkom planinarstvu, održana je četvrta po redu Sarajevska škola alpinizma koju je za vršilo 14 mladih planinara iz 6 sarajevskih društava.

Članovi Odsjeka su u svojim matičnim društvinama održali seriju predavanja s dijapositivima, objavili više literarnih članaka i drugih tekstova u planinarskoj i dnevnoj štampi, te sudjelovali u različitim emisijama na Radiju i Televiziji Sarajevo. Djelatnost AO Sarajevo prestaje u mjesecu oktobru jer ga je tada rasformirao Gradski planinarski savez Sarajevo. Otada sarajevski alpinisti pokušavaju da ožive kvalitetni rad u alpinističkim sekcijama matičnih planinarskih društava. (S. Z.)

• Zimsko alpinističko logo-rovanje AO PD »Željezničar« Zagreb. Nakon više od šest godina ponovo je održano alpinističko logo-rovanje AO PDŽ-Zagreb u privlačnoj gorskoj skupini Prenja s bazom u planinarskoj kući Jezerce. U vremenu od 20-28. III 1976. g. pet članova: Branimir Predović, Dušan Bušnac, Krunkoslav Lazić, Vjekoslav Jech (voda lotgorovanja), te jedan član AS PDŽ Sarajevo (Erol Čolaković) penjalo je u stijenama Otiša, Zelenе glave, Osobca, Malih i Velikih Kopilica, te u barijeri Vjetrenih brda i ispenjalo 26 čovjek-smjerova od II do IV

stupnja težine: od toga ispenjana su 4 prvenstvena smjera, a prvi je put, izgleda, u zimskim uvjetima ispenjan smjer Brezovečki — Ceraj u zapadnoj stijeni Otiša. Ostvareno je 33 čovjek-uspona na vrhove preko 1700 m, od čega 17 na vrhove preko 2000 m.

Ispenjani su slijedeći prvenstveni smjerovi u zimskim uvjetima: Bosansko — Banjaski (II — III — IV, penjali Čolaković i Bušnac) i Lepe — Veze (II — III — IV, penjali Predović — Lazić, Dežmar — Jech) u sjevernom rebru Zelenе glave, zatim smjer Logoraški VAU VAU (III +, penjali Lazić i Čolaković) u barije-

ri Vjetrenih brda i smjer Taku jaku (I — II, Bušnac) u Velikim Kopilicama. Od ostalih smjerova spomenimo uspon kroz Draginu žlijebinu u zapadnoj stijeni Osobca (Čolaković — Jech, Predović — Lazić — Dežmar), te smjer u Malim Kopilicama koji su penjali svi sudionici. U slobodnom vremenu sudionici su na skijama obilazili vrhove u okolici planinarske kuće, prakticirali skijanje u dubokom snijegu, pravili iglu-bivak u snijegu i obnavljali znanje stečeno u alpinističkim školama i na tečajevima. (Zdenko Jech)

Sastanak Glavnog odbora PSJ

U subotu i nedjelju 24. i 25. IV 1976. g. održana je u planinarskom domu »Lapjak« u Velikoj sjednici Glavnog odbora PS Jugoslavije. Sjednici su prisustvovali delegacije svih republičkih i pokrajinskih saveza, a predsjedao je predsjednik PSJ B. Škerl. Prije prelaska na obimni dnevni red generalni sekretar SFK Jugoslavije uručio je priznanje »SFK Planinarskom savezu Jugoslavije i 12-oricu zasluznih planinara povodom proslave 30. obljetnice rada SFKJ. Na dnevnom redu među ostalim bili su:

— Završni račun PSJ za 1975. g. te finansijski plan za 1976. g. Značajno je povećanje dotacija SFKJ od 365.000 dinara za 1975. g. na din. 620.000 dinara za 1976. g. Planirani su i prihodi od 150.000 dinara iz članskih markica (1975. g. u Jugoslaviji je registrirano 158.734 članova). Donesen je zaključak da se formira ekspedičijski fond za financiranje jugoslovenskih ekspedicija. Zaključeno je da se od 1977. g. uvede doprinos članova i omladinaca od 1 dinar po markici u korist ekspedičijskog fonda.

— Formiran je i ekspedičijski odbor PSJ koji će sačinjavati predstavnici republičkih i pokrajinskih saveza; za predsjednika mu je izabran predsjednik PS Srbije Rade Kušić.

— Prijvaćen je prijedlog PS Slovenije da se organizira škola za profesionalne gorske vodiče, Serpe, u Nepalu. Školu bi finansirao Jugoslovenski fond za tehničku pomoć nerazvijenim zemljama.

— Prijvaćen je novi Statut PSJ. Novi organi Saveza su Konferencija i Predsjedništvo koji se formiraju na delegatkoj osnovi. Također je prihvjetač pravilnik za Savezno orientacijsko natjecanje PSJ.

Razmatran je rad koordinacijskih komisija PSJ, te su na prijedlog PSH osnovane dvije nove — Komisija za vodiče i Komisija za orijentaciju. Izabrani su i novi predsjednici slijedećih komisija:

- za međunarodne veze Mr Ivo Durbešić (potpredsjednik PSH)
- za propagandu Rade Kovačević (PS Vojvodine)
- za omladinu Tihomir Milosavljević (PS Srbije)
- za vodiče Bata Grujić (PS Vojvodine)
- za orijentaciju inž. Predrag Zatezalo (PS Vojvodine)

— za financije Branko Kotlajić (PS Srbije). Predsjednici ostalih koordinacijskih komisija jesu:

- za alpinizam Franci Savenc (PS Slovenije)
- za GSS dr Ivo Stojanović (PS Srbije)
- za speleologiju inž. Vlado Božić (PS Hrvatske)

— za zaštitu prirode Dušan Colić (PS Srbije). Dogovorene su slijedeće akcije na nivou PSJ:

— Pohod planinarske omladine »Tragom ranjaka Gornji Vakuf-Prozor-Risovac 24 — 27. VI 1976. g. u organizaciji PS BiH.

— Otvaranje transverzale »Po planinama Jugoslavije« 4. VII 1976. g. na Triglavu. Republički i pokrajinski savezi organizirat će isti dan masovne posjetе vrhovima koje obuhvaća transverzalu.

— Smotra planinarskog podmlatka 1-4. VII na Kalniku u organizaciji PD »Kalnik«, Križevci, i PSH.

— Susret predstavnika planinarskih organizacija balkanskih zemalja 30. VIII — 1. IX 1976. g. na Aljaževom domu u organizaciji PS Slovenije.

— Savezno orientacijsko natjecanje u drugoj polovini rujna u organizaciji PS Crne Gore.

Osim navedenih akcija planirani su sastanci i seminari koordinacijskih komisija PSJ te odlazak predstavnika PSJ na sjednice UIAA i njezinih komisija.

Razmotren je još niz problema i informacija od zajedničkog interesa, a lijep i ugoden ambient planinarskog doma i gostoljubivost njegovih domaćina omogućili su konstruktivan rad.

Na sjednici su bili slijedeći delegati: iz BiH Petar Simoneti, Ismet Bakarević, Slavica Magerl, Danil Pavičević i Vlado Dolibljević; iz Crne Gore Ivo Stanišić, Zijo Ibrahimagić, Boško Vušanović i dr Zulfikar Katana; iz Makedonije Dare Džambas, Kiro Nikovski, Goga Nikolovski, Vlado Stamenkov, Miša Dimović i Panče Leov; iz Hrvatske Nikola Aleksić, ing. Vlado Božić, mr Ivo Durbešić, Ivo Kraljević i dr Željko Poljak; iz Kosova Milica Urošević i Sava Pantović; iz Slovenije dr Miha Potočnik, Tone Bučar, Janez Kmet, Rado Lavrič, Mirko Fetich, Aleš Kunaver i dr Peter Soklič; iz Srbije Rade Kušić, Nedo Filipović, dr Ivo Stojanović, Milan Conić i Pera Đorđević i iz Vojvodine Radivoj Kovačević i Božidar Grujić.

Iz pisama čitalaca

Cijenjeno Uredništvo,

»Mnogo godina pratim naš časopis i svaki broj pročitam od početka do kraja. Nalazim i dobrih i slabih članaka. Dakako, ne mogu svi pisati jednako dobro, ali smatram potpunim promašajem redakcije što je propustila u časopisu članke Vilima Ferlina, pogotovo onaj u broju 1-2, 1976 pod naslovom »Prenj, to sam ja«. Kako se moglo dogoditi da propuštate članke ovakve vrsti kojima nema mesta u planinarskom časopisu jer taj čovjek ni ne zna što je planina...« (J. B., Sarajevo)

Dragi urednici,

... Medu ostalim prilozima osobito me se dojimo prilog Vilima Ferlina »Prenj, to sam ja«. To je članak kakav samo treba poželjeti. Tko je taj Ferlin, rado bih ga upoznao. On je planinu znao proživjeti na pravi način...« (S. Z., Sarajevo)

Umjesto našega komentara: Druže J. B., pročitajte što piše S. Z., a Vi druže S. Z. pročitajte što piše Vaš mještanin J. B.! Sto ljudi sto čudi — kaže naš narod.

Planinaru dru Ivanu ili Milivoju Kovačiću, Ko-privincu

Da li me znate ili ne znate, dragi doktore, nije bitno. Ja sam jedan bolesni, rashodovani planinar, ali Vam ne ču o tome govoriti jer je Vama pa-cijenata ionako previše.

O Vama sam čitao u NP 1-2, 1976, a da li ste Vi Ivan ili Milivoj, neka rješava urednik.

Vaš rad na skupljanju članaka i pretplatnika te uspjeh od stotinu novih pretplatnika vrijedan je pažnje. Ugleđali se u nj i drugi, a ja čestitam! To je svima primjer kako pravi entuzijast svojom upornošću može syladati svaku prepreku, pa i onu tvrdnju da su »planinari slabi kupci i potrošači planinarske literature«.

Clanak je, prema mojem mišljenju, valjalo staviti na prvu stranicu časopisa. Ja idem i dalje i tvrdim da svaki pravi planinar mora biti pretplatnik na svoj časopis, a pogotovo onaj koji je pun odlikovanja, priznanja i diploma. Nažalost, stanje je obratno.

Uz planinarski pozdrav »Umor prolazi — zadovoljstvo ostaje!«

Ante Grimani, Split

Naš komentar. Dragi drugovi Kovačiću (Milivoj, a ne Ivan — greška redakcije) i Grimani, da nam je što više planinara koji tako misle i rade kao vas dvojica! Ispričavamo se Milivoju što je greškom prekršten u Ivana (oprости, dragi Bracol!), a hvala i drugu Grimaniju što je dao dobar poticaj: Izvršni odbor PSH odlikovao je dra Kovačića Zlatnim znakom priznanja.

Urednik

Vijesti

• Priznanja SFK Jugoslavije planinarama. Na sastanku Glavnog odbora PSJ održanom 25. travnja 1976. u Velikoj kod Požege uručio je generalni tajnik Saveza za fizičku kulturu Jugoslavije Branko Sokele značke priznanja u povodu proslave 30. obljetnice rada SFKJ i 2-orici planinara. Značku su dobili: dr Marjan Breclj, dr Miha Potočnik, Tone Bučar i Rado Lavrić iz Slovenije, Kiro Nikovski iz Makedonije, Ivo Stanovišić iz Crne Gore, Anton Minarić i Abdulah Solak iz BiH, Aleksandar Posteljnik i Božidar Skerl iz PSJ, dr Željko Poljak iz Hrvatske i Rade Kušić iz Srbije.

• Značka »SPOJS« (Saveza planinarskih organizacija jugoistočne Srbije) može se nabaviti uz cijenu od 10 dinara na adresi: SPOJS, Niš, B. Tasković 75 (žiro račun 62500-678-2923). Osim toga se na istoj adresi mogu nabaviti i majice sa znakom PSJ po cijeni od 30 dinara.

• PD »Grebengrad« iz Novog Marofa vrlo dobro radi. Tako je npr. ove godine 23. i 24. travnja organiziralo u planinarskom naaselju pod Grebengradom akciju »Ništa nas ne smije iznenaditi« u kojoj je sudjelovalo preko 100 članova, od čega većinom mlađih. Za prvomajske blagdane 33 člana je posjetilo Klek. Subotom i nedjeljom redovno je organizirano dežurstvo pod Grebengradom zbog čega je posjet sve veći. Planinarama stoji na raspolaženje hrana, piće, suveniri, žigovi i dovoljno kreveta za noćenje. Uskoro će biti otvoren i novi planinarski put od Grebengrada do vrha Čeva koji će trajati oko 2 sata i biti čet, kako kažu, pravo planinarsko otkriće zbog lijepih vidika koji su planinarama dosad bili nepoznati. Nedavno je društvo dalo izraditi statuu planinara visoku 20 cm i obojenu ukušnim bojama, vrlo lijep suvenir. Statua predstavlja planinara u hodu, a cijena joj je 50 dinara. U naselju se uz to mogu dobiti značke, razglednice i naljepnice.

• Ivan Fidler odlikovan. Na sastanku regionalnog savjeta planinarskih organizacija Zenice 18. februara uručio je predsjednik Vijeća udrugrenog rada Skupštine općine Zenica, drug Dmitar Pilipović, Orden rada sa srebrnim vijencem Ivanu Fidleru, članu PD »Tvrtkovac« u Zenici. Ovo je dosad najveće priznanje jednom zemaljskom planinaru, a došlo je svakako u prave ruke. Drug Fidler rodio se 1905. u Petrovaradinu. Godine 1960. došao je u Zenicu za šefu bolničke apoteke i odmah se uključio u PD »Tajcan«. Godine 1970. osnovao je s dvojicom entuzijasta PD »Tvrtkovac« koje je okupilo zdravstvene radnike. Tri godine bio mu je predsjednik. Obišao je četiri transverzale, markirao puteve, predavao prvu pomoć, a osobita mu je zasluga što je društvo na-

bavilo dom na Pepelarima. Dosad je odlikovan srebrnom i zlatnom značkom PS BiH, zlatnom značkom PSJ i diplomom Skupštine opštine Zenica za naročite zasluge. Iako je od 1972. u penziji, još uvjek je vrijedan društveni radnik. (Salih Gafic)

• »Tragom oslobođilaca Zenice« marš u čest 12. travnja, dana o slobodenja Zenice, održan je 10. i 11. travnja u organizaciji Regionalnog savjeta planinarskih društava Zenice. Komandant marša bio je Miroslav Ceranić, a sudjelovalo je 80 planinara. (Fud Imširović)

• PD »Tajcan« iz Zenice održalo je 9. maja svoju redovnu skupštinu na planini Liscu iznad Zenice. Zahvaljujući lijepom vremenu skupština je održana u prirodi, na livadi ispred planinarskog doma ovoga društva. Bilo je prisutno preko 150 članova i gostiju. Za predsjednika ovoga društva, koje broji preko 1400 članova, ponovno je izabran Hajdej Bajramović, dosadašnji predsjednik. (M. Vasiljević-Lilo)

• Zimsko orijentacijsko natjecanje planinara jugoistočne Srbije održano je 6. i 7. marta na Vlasinskem jezeru. Sudjelovalo je 125 članova iz 14 društava iz 10 gradova Srbije i Makedonije koji su formirali 22 ekipe, od toga 5 pionirske. Rezultati: 1. PSD »Čelik« I iz Smedereva, 2. PSD »Javorak« I iz Paraćina, 3. PSD »Javorak« II iz Paraćina itd. U kategoriji pionira prvo je mjesto zauzela ekipa »Avala« II iz Kule. Spomenute ekipe dobile su lijepo prigodne nagrade. Posebno je istaknuto da su uz nagrade dobitne na poklon i jednogodišnju pretplatu na časopis »Naše planine«. Primjer u koji bi se trebale ugleđati sve planinarske organizacije.

• Kampiranje na moru za planinarsku organizaciju SPOJS iz Niša od 1. VII do 31. VIII u Omilišu u kamp-kućicama, a i u kućnoj radnosti i to u 4 smjene po dva tjedna. Cijena punog pansiona je od 75 (u kućicama) do 97 dinara (sobe prve kategorije). Primaju se i prolaznici. Za djecu popust. Prijave, rezervacije i obavijesti: Planinarsko smučarski savez opštine Niš, 18000 Niš, Tvrđava b.b. qspOttat7, awt olaž

• Karlovačka transverzala kroz Zumberak nedavno je obnovljena. Markacije su izveli članovi PD »Dobrovac« iz Karlovca. Planinarski dom na Vodicama u Zumberku otvoren je svake sute u nedjelje.

• Susret mladih planinara željeznica održan je od 21. do 23. svibnja na Smohoru iznad Savanske doline u organizaciji PD »Željezničar« iz Celja. Susret je bio vrlo dobro organiziran i već je postao tradicionalan. Na njemu se, uz ostalo, dogovoraju za-

jedničke akcije i održavaju orijentacijska natjecanja. (Josip Sakan)

• PD PTT »Sljeme« iz Zagreba održalo je u subotu 4. travnja 1976. godine svoju redovnu godišnju skupštinu. Pred punom dvoranom članova izvještaj o radu društva dao je dugogodišnji glavni tajnik Marko Matečić. Iz izvještaja se vidjelo da društvo obuhvaća sve oblike planinarstva osim speleologije i alpinizma. Članovi sudjeluju na raznim slavotivima, partizanskim marševima, međudruštvenim zajedničkim sastancima i izletima, ocjenskim vožnjama vozača-planinara, orijentacijskim natjecanjima i organiziraju raznih akcija. Tokom godine organizira se nekoliko natjecanja u orijentaciji na Medvednici. Poznata je već tradicionalna priredba pod nazivom »Vugrovec« gdje se svake godine održava orijentacijsko natjecanje, vožnja spremnosti i gadanje zračnom puškom. Društvo je jedan od inicijatora sletova PTT radnika-planinara Jugoslavije kao i planinara PTT Hrvatske. Ta akcija inicirala je razna bratimljenja planinarskih društava iz pojedinih republika. Osnovani su planinarski ogranci kod PTT organizacija u Belovaru, Križevcima, Sisku i Varaždinu, a u premiji su još u Karlovcu i Čakovcu. Članovi tih ogranačaka redovno sudjeluju u svim akcijama matičnog društva. Rad društva odvija se po sekcijama za propagandu, za izlete, u omladinskoj sekciji, sekciji orijentacije, auto-moto sekciji i sekciji za markiranje. Planinarska djelatnost PTT radnika odvija se u okviru plana rekreacije PTT radnika u PTT poduzećima koja počinju ovu djelatnost. Planinari PTT organiziraju mnoge izlete u turistička mesta i u planine ne posredno kod njih i tako daju sportsko-rekreativni sadržaj rada. Nakon izvještaja dana je razriješnica dosadašnjoj upravi društva, a izabrana je nova s većim brojem dosadašnjih članova odbora na čelu sa dugogodišnjim predsjednikom Vladom Ožboltom. Skupštini su pozdravili mnogi delegati društava i saveza, a predstavnik PSH podijelio je značke priznanja zaslužnim i aktivnim članovima društva. Samo društvo dobio je plaketu PSII prigodom 25. obljetnice rada. Ova veoma uspjela skupština završila je planinarskom veselicom. (I. P.)

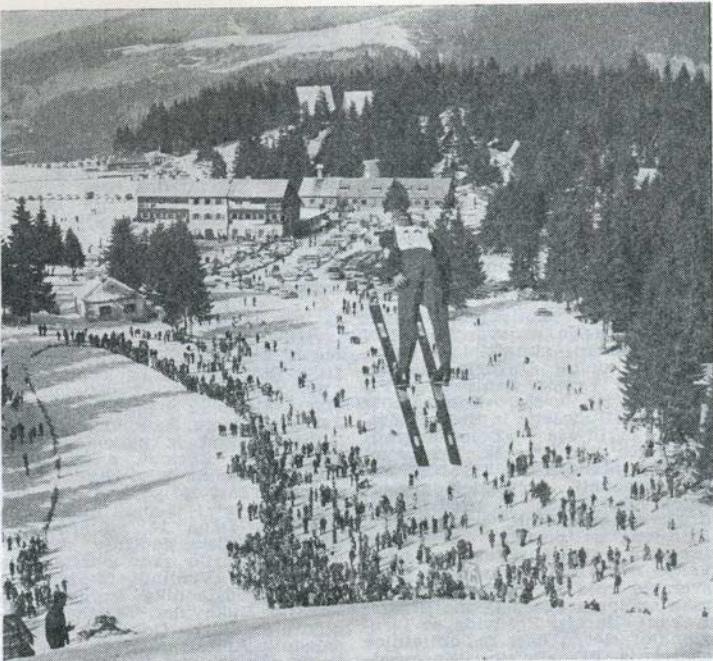
• Babanovac za planinare — U okviru Rekreacionog centra Babanovac — RBC na Vlašiću pored hotela Babanovac dvoršem je i aneks sa 120 ležajevima (10 četverokrevetnih soba te jedno skupno ležište s 30 i drugo s 50 ležajevima). Aneks je moderno opremljen (centralno grijanje, mokri čvor, mala sala s televizorom i bife). Spavaonice su veoma uređene i čiste. Kako smo obaviješteni od direktora hotela Seada Sainovića — Saina, pla-

ninari mogu prenoći u aneksu za 20 dinara uz propisnu planinarsku iskaznicu. U samoj blizini aneksa jesu Žičara, skijaški tereni i skakaonice. Babanovac je smješten u centralnom dijelu Vlašića, na 110 m nadmorske visine i pogodan je za jednodnevne ture po Vlašiću (Santić, Kraljica, Paljenik, Kozica, Pašinac, Devečani, Galica). Veoma je pogodan za veće skupine, pošto je kapacitet planinarskog doma Devečani prilično malen (25 ležaja). Grupe se mogu najaviti na adresu: ECB — Vlašić 72270 Travnik ili na telefon (072) 80-171. Do Babanovca se ide novim asfaltnim putem iz Travnika preko Galice — 20 km. Put vodi od benzinske crikve INA, na ulazu u Travnik, preko Ovčareva i Galice. (J. D.)

● Dom na Devečanima preuređen. Dom Devečani na Vlašiću (1763 m) preuređen je 1975. godine. Cijela blagovaonica je obložena brodskim podom, a kuhinja i WC pločicama. Obavljeni su takođe soboslikarski i ličilački radovi, tako da je sada mnogo ugodniji i ljepeši. Travnički planinari uložili su u ove radove 46.000 din. Ove godine planira se oblaganje vanjskih zidova šindrom i popravak krova. Izgradnjom novoga puta na Vlašić dom je postao bliži preko 20 km. Iz Travnika na Devečane novim putem ima 21 kilometar. (J. D.)

● Galica je prodana. Stari planinarski dom Galica na Vlašiću, izgrađen 1947., izgorio je 1966. Travnički planinari izgradili su 1968. novi veliki dom na istom mjestu. Dom je pokriven, ali vec osam godina stoji i propagada, jer planinari nemaju sredstava da ga dovrše. Pošto je ispred doma prošao novi put Travnik — Babanovac, travnički ugovornitelji zaинтересirali su se za ovaj objekat. Planinari su pristali da ga prodaju i prošle godine postignut je usmeni dogovor o ustupanju doma Kombinatu Borac, OOUR Ugostiteljstvo. Kombinat Borac i Skupština općine Travnik dat će planinarama 4 duluma zemlje na Mrzišću (predio Galice) i na toj zemlji izgraditi jedan manji moderan objekat s 30 ležajeva. U toku su poslovi na otokupu zemljišta, pa će nakon toga biti potpisani i ugovor. Novi objekat na Mrzišću trebao bi biti završen do kraja 1976. godine. (J. D.)

● 25. godišnja skupština PD »Vlašić« u Travniku održana je 26. svibnja 1976. U protekloj 1975. godini društvo je naraslo na 909 članova i izbilo na četvrtu mjesto u Bosni i Hercegovini. Od ovoga broja bilo je 124 podmlatka, 284 omladincu i 501 odraslih. Društvo je osobito poznato po svom radu s omladinom. Planinarska sekacija pri Srednjoškolskom centru, kojom rukovodi prof. Slavica Magerl, postoji već 15 godina i ima 155 članova. Sekcija je organizirala planinarsku školu koju je završilo 45 omladincu. Planinarska družina »Borac«, koja okuplja radničku omladinu Kombinata »Borac« i kojom rukovo-

Babanovac na Vlašiću

di Besim Hadžijunuzović, broji 137 članova. Objek se organiziranjem zajedničkih izleta na udaljenije planine i radnim akcijama na uređenju planinarskih objekata na Vlašiću. Što djeluje odgojno na mlade članove, a od velike je pomoći društvo. Pri društvu djeluje i veoma jača Stanica GSS koja broji 27 članova i okuplja planinare i iz drugih društava Vlašićkog regiona, čime je ova Stanica već dobila regionalni karakter. U ovoj godini priprema se prvi susret planinara zbratimljenih građova iz svih naših republika i pokrajina. Domaćin ovoga prvog susreta bit će PD »Vlašić«. Iduće godine društvo će proslaviti 50 godine postojanja. Društvo je osnovano u srpnju 1927. kao podružnica Društva planinara BiH. Poslije rata društvo je obnovljeno među prvima u BiH. Osnivačka skupština održana je 17. listopada 1948. ali je stvarno društvo postojalo od 1946. Travnički planinari pripremaju se da dobrobitne proslave ovaj značajan jubilej. Za novoga predsjednika društva izabran je Branko Bojančić. (J. D.)

● Planinarsko društvo slijepih. U Zagrebu je 18. ožujka osnovano novo planinarsko društvo »Prijatelj planina«. Osobitost je da su ga osnovali slijepi planinari i planinari slaboga vida. Adresa društva je: Draškovićeva 80 III. Društvo je već u početku skupilo oko 50 članova. PSH je na sjednici Izvršnog odbora 7. lipnja registrirao novo društvo i primio ga u Savez.

● Nova sekcija »Željezničara« u Zenici. U osnovnoj školi »Bratstvo jedinstva« u Perin Hanu kod Zenice osnovana je još jedna, treća po redu planinarska sekcija PD »Željezničar«. Njen je rukovodilac nastavnik Rade Kovačević. Sekcija je postala sastavni dio Planinarske škole u Zenici. Prvo predavanje mladim planinarama je održao Drago Bozaj, predsjednik Komisije za propagandu PS BiH. (Muhamet Sinanović)

● Planinarska kuća Pesek, kojom upravlja PD »Bilo« iz Koprivnice, nalazi se na istoimenoj koti 293 m (na novoj karti VGI 1:50000 iz 1968. godine to je kota 295 m), na najsjevernijem početnom obronku Kalnika. Otvorena je svake nedjelje od 9 do 19 sati kada u njoj dežura član društva. U ostale dane kuća se može posjetiti uz prethodni dogovor s upravom društva (PD »Bilo«, 43300 Koprivnica, p. p. 60) ili telefonsku najavu (prije podne tel. 043, 72155, drug Zonenšajn, poslije podne 043, 72298, dr. Kovačić). Kuća je opskrbljena pićima, a u njoj se može prirediti donešena hrana. Zasad nema mogućnosti noćenja. Izvor pitke vode je 15 minuta od kuće prema jugu. Vidik na Podravinu i preko nje na madarsku ravnicu. Imo nekoliko prilaza: 1. Iz Koprivnice podravskom magistralom 2 km prema Ludbregu do gostionice Kroacija na Varaždinskoj cesti. Od gostionice lijevo markiranom cestom kroz naselje Viniciu te šumskim predjelom Razbojište na Vincekovu humku do kuće (prohodno za sva vozila osim autobuse). 2. Od Koprivnice podravskom magistralom prema

Ludbregu do sela Subotice, oda-
kle postoje dvije varijante: od
škole i od gostonice Subotica. Od
škole lijevo pješačkim markirani-
m putem pol sata laganoj us-
pona. Od gostonice također lije-
vo, mimo napuštenog uglenjokopa
i kroz vinograde, 30 minuta.
3. Vlakom iz Koprivnice ili Va-
raždina do ž. st. Kunovec-Suboti-
ca, odakle markiranim putem
kroz polje do središta sela Subo-
tice, zatim desno 5 minuta do
škole ili 10 minuta do gostonice,
pa dalje kao pod 2. Autobusna li-
nija na cesti Koprivnica-Varaždin
vozi 5 puta na dan. (M. Kovačić)

• Regionalni planinarski savez
Vareske regije osnovan je 15. V
na osnivačkoj skupštini u planin-
arskom domu »Javorje« na Pe-
runu kod Vareša. Osnivači su PD
»Perun«, iz Vareša, »Bobovac« iz
Kakanja, »Budoželj« iz Breze, »Zvje-
zda« iz Ilijaja i »Zvjezdangrad« iz
Pržica kod Vareša. Prisustvovali su
predsjednik PS BiH Petar
Słmoneti, potpredsjednik I-
smet Bakarević i predstavnici
državno-političkih organizacija.
Usvojena su pravila, prihvatan
program rada i potaknuto osnivanje
Rudarske planinarske trans-
verzale koja bi obuhvatila ruda-
rske općine srednje Bosne (Breza,
Kakanj, Vareš). Predviđa se i re-
gionalni slet u čas 50. obljetnice
osnivanja PD »Perun«. Za pred-
sjednika Saveza izabran je Mirko
Džaletović iz »Peruna«, za pot-
predsjednika Drago Đođić iz »Bu-
doželja«, a za sekretara Ivo Mal-
bašić iz »Zvjezdangrada«. (Željko
Čavka).

• PD »Budoželj« iz Breze spada
među najaktivnije društva u
svom regionu. Djeleće već gotovo
30 godina, a sada brojci oко 300
članova. U prvom polugodištu iz-
velo je nekoliko većih akcija: su-
djelovanje na Igmanском maršu,
pohod na Pohorje s 18 članova,
uređenje doma na Budoželju, po-
sebno njegove unutrašnjosti. For-
mirana je propaganda sekacija i
aktiv SK. Za ovu godinu izrađen
je bogat plan rada. (Željko Čav-
ka)

• »Što im vrijedi...«, Pod tim
naslovom izaošao je u »Glasu Po-
dravine« od 11. lipnja 1976. na 7.
stranici napis u kojem doslovno
stoji: Koprivnički planinari, čla-
novi PD »Bilo«, sve su aktivniji.
Predviđeni drom Milivojem Ko-
vačićem, popeli su se već na Ve-
lebit, Papuk, Kalnik, a govor se
da će prodrivjeti i do Triglav-a.
Što im to vrijedi kad nikako ne
mogu prodrijeti i u općinski bu-
džet...

Najnovija vijest: Nedavno je
Općinska skupština Koprivnici
planinarama dodijelila dva milijuna
dinara. (Javna kritika imala je
efekta?)!

• PD »Dugi vrh«, varaždinsko
planinarsko društvo osnovano
1975. godine, djeluje u osnovnoj
školi »Braca Vidović«, a svrha mu
je, osim organiziranja izleta istra-
živanje terena i zaštita flore i fa-
une. Društvo ne želi imati nikakav
objekt osim skloništa za šumske
životinje. Predsjednik je Vladimir
Majnarić (Varaždin, Titova

83), a tajnik Dragica Tomašković
(Varaždin, Titova 73). Na tim a-
dresama moguće je učlaniti se u
novu društvo.

• Umro je Petar Koričić, član
PD »Zeljezničar« u Zagrebu, s
članskim stažom od 20 godina.
Bio je tajnik društva nekoliko
godina, njegova je zasluga što
društvo koristi današnje prostorije.
Rodio se 29. lipnja 1902. u Novoj Gradišći, a umro je u Zagrebu 17. ožujka 1976. nakon duge
i teške bolesti. Članovi će svog
zaslužnog druga zadržati u traj-
nom sjećanju. (Josip Sakoman)

• PD »Vihor«, sekcija Schweiz,
izvršila je krajem sječnje uspon
na Kilimandžaro, najviši vrh Afrike
(5895 m) i tu istaknula državnu,
republiku i državnu za-
stavu. Ekipu su sačinjavali Andrej
Javorski, Mate Rajković i Željko
Gobec. Pohod je pomogao naš
konzulat u Zürichu s konzulom
D. Mateićem na čelu. Uspon je iz-
veden u čas 100-godišnjice našeg
planinarstva i 5-godišnjice rada
»Vihora«. Dana 14. veljače sek-
cija je održala godišnju skupštinu.
Izvještaj o radu održao je
predsjednik Vladimir Horbec. Za
novog predsjednika izabran je
Mihael Rukavina. Tajnik i bla-
gajnik je Željko Gobec, a potpre-
dsjednik Andrej Javorski. Sekcija
je 20. ožujka održala, kao i svake
godine, veleslalom. Rezultati: 1.
Franc Meses, 2. Z. Gobec, 3. V.
Horbec. (Z. Gobec)

• »Proboj sremskog fronta« je
tradicionalna akcija koju redovo-
ti organizira PD »Zeljezničar« iz
Sida. Ove godine je priredba održa-
zana 10. i 11. aprila na Lipovači.
Sudjelovalo je 800 planinara iz 13
gradova, a na narodnom zboru bilo
je 5000 posjetilaca. U okviru
priredbe održano je orijentacijsko
natjecanje, razna sportska natje-
canja, kulturno umjetnički pro-
gram i marš. (Mića M. Tumarić)

• Planinarsko društvo »Bjelašni-
ca« iz Sarajeva i u ovoj godini
nastavilo je tradiciju održavanja
predavanja s dijapožitivima. Pre-
davanja su se održavala svakog
četvrtka od 8. I do 8. IV 1976.
godine. Od predavanja s vrlo za-
nimljivim dijapožitivima ostala
su zapazio: alpinistički usponi
na Triglav, Grossglockner i Mat-
terhorn (Muhamed Gafic), po
planinama BiH (Slobodan Žalica),
po planinama BiH (Nijaz Kuleno-
vić), po crnogorskim planinama
(Uzeir Beširović), poezija i boje
u planinama (U. Beširović i Meh-
med Šehić uz glazbu s magneto-
fonске trake), o Bjelašnici i
Visojevici (Miodrag Sormaz), po
Čvrsnici (Drago Entraut), po Ze-
lengori (Drago Bozja), po Bjelaš-
nici zimi (Drago Bozja uz glazbu
s magnetofonske trake), evociranje
bitke na Sutjesci (V ofan-
ziva) prema sjećanju preživje-
lih boraca snimljena na magneto-
fonsku traku (priredili: Meho
Šehić i Miroslav Milović uz di-
japožitive Beširovića), pješačkim
putem E-6 kroz Austriju (Ivo Ott
iz Karlovca). Ako se uzme u ob-
zir da su predavanja započeta u
decembru 1975. godine i da je
kroz četiri mjeseca svakog čet-

vrtka bio predavač uvijek s no-
vim dijapožitivima, onda to pred-
stavlja veliki uspjeh kakav do
sada nije postigla ni jedna pla-
ninarska organizacija u Saraje-
vu. Za sva predavanja bilo je
veliko interesovanje kod sarajev-
skih planinara i ljubitelja priro-
de, tako da su društvene prosto-
rije uvijek bile pune, pa su mnogi
posjetioc morali i stajati (Jo-
sip Bačić)

• »Prijatelj prirode« planinarsko
smučarsko društvo PTT iz Saraje-
va, održalo je 13. IV 1976. g.
svolu godišnju skupštinu. U pu-
noj sali predsjednik je pozdravio
članove, delegate i goste. Oda-
zvali su se mnogi političko-
državni funkcioneri poduzeća
PTT-a, kao predsjednici akcione
konferencije Saveza komunista
preduzeća, Sindikata preduzeća,
saveza socijalističke omiladine, os-
novnih organizacija SK OOUR-a
iz Sarajeva, sindikata OOOUR-a
iz Sarajeva, potpredsjednik PS BiH,
predsjednik PD »Poštar« iz Ze-
rice i brojni delegati planinarskih
društava iz Sarajeva. Izvje-
štaj o radu predstavnštva bio je
veoma iscrpan. Na osnovu do-
nesenih statutarnih izmjena pred-
sjedništvo je formirano na dele-
gatskom principu. Društvo je u-
velo praksu da se na svim sjed-
nicama provjeri izvršenje postav-
ljenih zadataka, što je pokazalo
dobre rezultate. Društvo je naj-
veću brigu obratilo obilasku pla-
nina, ali su sudjelovali redovno
i planinari s nedovoljno om-
ladine na izletima. Za najmlađe
članove organizovani su poseb-
ni izleti. Na prošlogodišnjem
sletu planinara PTT Jugoslavije,
društvo je masovno učestvovalo,
a još više na Igmanском mar-
šu. Od ostalih manifestacija čla-
novi su bili na Partizanskom
maršu PTT planinara Jugoslavije
u organizaciji PD »PTT Skop-
je«, na maršu IV neprijateljske
ofanzive i na Visojevici. Seminar
za planinarske vodice započelo
je 30 polaznika, ali su ga zavr-
šili s uspjehom svega 15. Društvo
ima dom na Malom polju u Ig-
manu i na Romaniji kod Crve-
nih Stijena. Povedena je akcija
za dogradnju kuće na Romaniji
podizanjem sprata. Za postignute
rezultate, društvo je dobito od
Gradskih konferencija Saveza sin-
dikata Sarajeva Prvomajsku na-
gradu – zlatnu plaketu i nov-
čanu nagradu. Poslije usvajanja
podnesenih izvještaja data je raz-
rješnica starom odboru. Za pred-
sjednika izabran je dugogodišnji
zaslužni predsjednik Spasoje
Stjepanović. Na kraju je poznati
sarajevski planinar Uzeir Beširo-
vić pokazao prisutnima bogatu
zbirku dijapožitiva. (Josip Bačić)

• Uspon na Olimp. Od 15. do
21. svibnja skupina od 42 člana
PD »Zeljezničar« iz Zagreba obil-
azila je Grčku. Tom prilikom su
članovi Drago Ceraj, Dina
Arlinger i Duro Tišljarić uspeli i
na najviši vrh Olimpa Mitikas.
(Josip Sakoman)

Transverzalci u Hrvatskoj (III)

EDUARD PAVŠIĆ

ZAGREB

Prolaženje planinarskim putovima i transverzalamama po SR Hrvatskoj vrlo je popularno i sve je veći broj onih planinara koji su u posebne iskaznice utisnuli sve odgovarajuće žigove i na kraju svakog puta dobili spomen-značke. Najnoviji podatak govori da je takove značke dobilo preko deset tisuća planinara iz sto i osamdeset planinarskih društava iz gotovo cijele Jugoslavije i susjednih zemalja. Na listi obilaznika najbrojniji su planinari iz SR Hrvatske: 8082 iz 67 društava; slijede planinari iz SR Srbije, 770 iz 45 društava, iz SR Slovenije: 768 iz 39 društava, iz SR Bosne i Hercegovine: 241 iz 16 društava te iz SR Makedonije: svega 12 iz 2 društva.

Poslednjih godina otvoren je »Paklenički planinarski put« i izveden »Pohod tragom I. izleta HPD-a« kao završna svečanost jubilarne godine planinarstva.

Bilo je predviđeno da se ova evidencija objavi u vrijeme održavanja redovne skup-

štine PSH, ali su podaci iz društava stizali sa zakašnjenjem ili nisu uopće stigli (Slavonski i Stajerski put). Cijela tablica se zbog svog obujma ne može tiskati u časopisu, no ona i ne mora biti mjerilo vrijednosti jednog društva. Zanimljivo je da neka mala društva imaju mnogo više transverzalaca nego ona velika. To dakako mnogo ovisi o društvenoj propagandi za takove izlete, a i o pasioniranim »transverzalcima« kako već ubičajeno nazivamo one planinare koji su prešli 10, 20 pa i više raznih transverzala.

Evo koliko je prolaznika na hrvatskim transverzalamama prošlo od njihovih osnivanja do kraja 1975. godine (vidi tablicu).

Kolone pod rimskim brojevima označavaju broj polaznika i to: pod I iz SR Hrvatske, II iz SR Srbije, III iz SR Slovenije, IV iz SR Bosne i Hercegovine, V iz SR Makedonije, VI iz inozemstva, VII sve ostale.

TRANSVERZALA	I	II	III	IV	V	VI	VII
1. Kroz planine SR Hrvatske	95	—	1	1	—	1	—
2. Velebitski planinarski put	317	29	34	7	—	1	1
3. Riječka transverzala	86	44	9	3	—	2	11
4. Slavonski planinarski put	61	24	—	2	—	8	—
5. Zagorski planinarski put	534	19	18	11	—	—	—
6. Zagorsko-Štajerski put	68	—	103	2	—	3	—
7. Karlovačka transverzala	351	27	44	20	—	4	—
8. Paklenički planinarski put	89	—	1	—	—	—	—
9. Samoborski kružni put	938	87	109	38	2	1	29
10. Planinarski put Medvednicom	1029	50	144	40	—	6	17
11. Partizanski put Medvednicom	892	34	53	14	7	6	11
12. Put kalničkih partizana	81	—	—	—	—	—	—
13. Planinarski put Našice	366	42	9	—	—	—	2
14. Pohod tragom I izleta HPD 1965. god.	526	6	55	4	—	—	—
15. Pohod tragom I izleta HPD 1975. god.	2148	408	195	99	3	—	318
16. Pohod kroz Gupčev kraj	576	—	—	—	—	—	—

PLANINARSKA POLKA

DRAGUTIN FLANJAK

Polka

1. Ta-mo u div-noj plavoj go-ri, _____
2. Ra-dost i te-be tamo če-ka, _____

gdje bistri po-to-
kud god ti pje-smu

Dm
čić žu-bo-ri, _____
no-si je-ka, _____

če-sto ja slu-šah pti-ca poj te
ta-mo če-š mo-žda ko-ji put i

D7
o-vu pjesmu pje-vah njoj. _____

pol-ku čut. _____

1. Hajd'snama u plani-na-re, _____
2. Kad gledaš sjaj žarkog sun-ca, _____

tko vo-li naš gorski
što pada za dalek

C7
kraj, _____
brijeg, _____

gdje često po-red gi-ta-re _____
tad preko pla-vog vr-hun-ca _____

či-ni se
rad bi po-

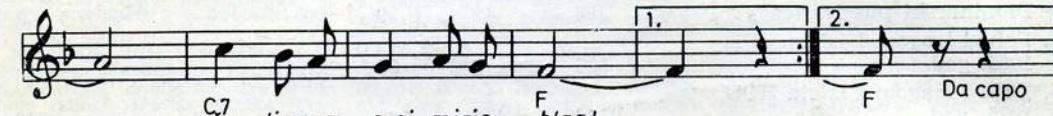
da još je maj. _____
le-tjet do njeg. _____

Kroz divne pre-djele no-ve _____
A kada zvijezde za-sja-ju _____

D7
gdje odmor sr-cu je drag _____
vi-so-ko nad šumom svom _____

k'se-bi nas pri-ro-da zo-ve-
po cijelom pje-vat ču kra-ju-

C7
ša-lje nam svoj miris
dra-ga si ti sr-cu

blag! mom! _____

F Da capo

Da capo 1. Vrhove mnoge divne gore
prošli smo noću prije zore,
često uz tihog vjetra Šum
dok pratio nas mjesec pun!

2. Al' izlaz sunca divnu sliku
radost je sresti na vidiku,
to planinar već svaki zna
pa zato vam i pjevam ja!

Hajd'snama u planinare . . .